د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د
ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو
د تالیف لوی ریاست

فرهنــــګ

یوولسم ټولګی

فرهنګ - یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

درسي کتابونه د پوهنې وزارت پورې اړه لري. پلورل او پېرودل يې په کلکه منع ده. له سر غړوونکو سره قانوني چلن کېږي.

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

فرهنگ

یوولسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

مؤلفان

ـ عبدالحمید عاطف

ـ فضل الرحمٰن فقیهي

علمي او مسلکي ایدیت

ـ دکتور خوش نظر پامیرزاد

ـ عبدالرؤوف حکیمي

ژباړونکی

احمد شاه زغم

د ژبې اډیټوران

- محمد امین نژند

- غلام سرور ګلاب زی صافی

دیني، سیاسي او کلتوري کمېټه

ـ ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.

ـ حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کمېټه

ـ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین

ـ دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول

ـ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاین

ـ صفت الله مومند

بسم الله الرحمن الرحيم

مِلّي سرود

دا وطن افغانستــــان دی — دا عزت د هــر افغان دی
کور د سولې، کور د تورې — هر بچی یې قهرمــان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلــوڅــو د ازبکــو
د پښتـــون او هزاره وو — د ترکمنـــو د تــاجکـــو
ورسره عرب، گوجـر دي — پامیـریان، نورستانیــان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایمــاق، هم پشـه یان
دا هیــواد به تل ځلیږي — لکـه لمـر پر شنه آسمان
په سینـه کې د آسیــا، به — لکـه زړه وي جـاویدان
نوم د حق مو دی رهبــر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو استاذانو، ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي؛ البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، د همدې ارزښتونو پر بنا تدوين او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ ګران استادان او ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دارنده مسؤوليتونه لري.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې برخه کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په تدوين کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په ترتيب او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

لیک لړ

څپرکي	د لوست شمېر	سرلیک	مخ
	سریزه		ح
	د کتاب عمومي موخې او هدفونه		۱
لومړی څپرکی	اسطورې او افسانې		۲
	لومړی لوست	اسطورې اوافسانې	۳
	دویم لوست	کیسې او حکایتونه	۱۱
	دریم لوست	رزمي شعرونه او شهنامه لوستل	۱۵
	د لومړي څپرکي لنډیز		۱۹
دویم څپرکی	ولسي ادبیات		۲۰
	څلورم لوست	لنډۍ	۲۱
	پنځم لوست	متلونه او مقولې	۲۵
	د دویم څپرکي لنډیز		۲۷
دریم څپرکی	جامې او پوښاک		۲۸
	شپږم لوست	زموږ د هیواد د خلکو جامې	۲۹
	اووم لوست	د واده او کوژدې د مراسمو جامې	۳۳
	اتم لوست	د جشنونو، اخترونو او .... جامې	۳۵
	نهم لوست	د ماشومانو جامې	۳۹
	د دریم څپرکي لنډیز		۴۱
څلورم څپرکی	واکمني او سیمه ییزه اداره		۴۲
	لسم لوست	زموږ د هیواد کورنۍ توکمیز جوړښت	۴۳
	یوولسم لوست	مرکه او جرګه	۴۵
	دولسم لوست	د تاوتریخوالي او دښمنیو سر چینې، لاملونه ...	۴۹
	د څلورم څپرکي لنډیز		۵۳

پنځم څپرکی	استوګنځایونه، د ودانیو جوړو لو مواد، لاري او طرحې		۵۴
	دیارلسم لوست	سمڅي او ختین کورونه	۵۵
	څوارلسم لوست	څپري کورونه	۵۹
	پنځلسم لوست	غوجلې	۶۳
	شپاړسم لوست	کلا،برج او د کوترو کوټې	۶۷
	اوو لسم لوست	جوماتونه او کاروان سرا یونه	۷۱
	اتلسم لوست	کاشي کاري	۷۵
	نولسم لوست	د میناتوری هنرونه	۷۹
	د پنځم څپرکي لنډیز		۸۳
شپږم څپرکی	په سیمه او په هیواد کې لیږد را لیږد		۸۴
	شلم لوست	د انسانانو په واسطه لېږد را لېږد	۸۵
	یوویشتم لوست	په لومړنیو وسایطو سره لېږد را لېږد	۸۷
	دوه ویشتم لوست	دخارویو په واسطه لېږد را لېږد	۹۱
	درویشتم لوست	په پر مختللو وسایطو سره لېږد را لېږد	۹۷
	د شپږم څپرکي لنډیز		۱۰۱
اووم څپرکی	لوبې او ورزشونه		۱۰۲
	څلرویشتم لوست	سیمه ییزې لو بې	۱۰۳
	پنځه ویشتم لوست	لامبو وهل	۱۰۷
	شپږ ویشتم لوست	غیږ نیول (پهلواني)	۱۱۱
	اوه ویشتم لوست	په بیلابیلو لوبو کې ملي ټیمونه	۱۱۳
	اته ویشتم لوست	د نړیوال المپیک په لوبو کې زمونږ دهیواد....	۱۱۷
	د اووم څپرکي لنډیز		۱۱۹
	اخځلیکونه		۱۱۹

سریزه

فرهنګ څه شی دی ؟

فرهنګ

شنیــدم زدانــای فرهنــګ دوست　　　　زهی آنکه فرهنګ ملکش نکوست

زموږ ګران هېواد افغانستان چې په تېرو وختونو کې دآریانا او خراسان په نومونو یادېده، د پېړیو په اوږدوکې د روښانه ملّي او فرهنګي هویت لرونکی و.

زموږ دغه ملّي او فرهنګي هویت عبارت دي له : تاریخ، ژبه، هنرونه، ادبیات، زاړه رسمونه او دودونه، چې د پېړیو په اوږدو کې زموږ د نیکونو په واسطه ایجاد شوي او د وخت په بهیر کې پاخه شوي او وده یې کړې ده .

د دې ملّي اوفرهنګي زېرمو او پدیدو له یو ځای کېدو څخه زموږ ملّي پېژندپانه منځ ته راغلې ده، هره ټولنه فرهنګي تنوع لري، زموږ ټولنه په ملّي فرهنګ راغونډه او زموږ خلک د دې فرهنګ په شتون کې خپل رنګ او بڼه غوره کوي.

په فرهنګ کې علوم ، باورونه ، ګمانونه ،ګروهنې، تهذیبونه، هنرونه، د ژوند لارې، سنتونه او رواجونه ټول شامل دي. په لنډ ډول فرهنګ د یوه ملت د پوهنو، د مادي او معنوي نوښتونو او ابتکارونو ټولګه ده.

ستاسو په لاس کې دا کتاب، او وه ځپرکي لري،

په لومړي ځپرکي کې اسطورې، کیسې او حکایتونه دي چې د خلکو په منځ کې دود دي، په کوم ډول منځ ته راغلي او څرنګه تر نن ورځې رارسېدلي دي ؟

همدارنګه رزمي اشعار او د شهنامې لوستلو دود بیان شوی دی.

په دویم ځپرکي کې ولسي ادبیات لکه: لنډۍ، متلونه او مقولې دي (د مشت نمونهٔ خروار) په ډول یاد شوي دي. تاسې به په یقین سره په سلګونو داسې نورې هم په یاد لرئ او هم به یې راغوندې کړئ.

په دریم ځپرکي کې زموږ د خلکو د ساده او د ځانګړو مراسمو د جامو بېلګې او ډولونه د هغوی له تصویرونو سره درپېژندل شوي دي، چې د کلیو، باندو، د ښار اوسیدونکو او د

ماشومانو ځانګړې جامې پکې شاملې دي، له پخوا څخه ترنن پورې دود لري.
په څلورم څپرکي کې زموږ د هېواد دکورنيو او قومونو جوړښت، دکليو او کورنيو ترمنځ اړيکې، د جرګو او مرکو د دوديزې سيمه ييزې و اکدارۍ ځرنګوالى، د قومي شوراګانو او جرګو ګټې، مزاياوې او زيانونه بيان شوي دي چې د هغې په باره کې به معلومات ترلاسه کړئ، قضاوت به هم وکړئ او خپل نظرونه او وړانديزونه به د ښاغلي ښوونکي سره شريک کړئ.
په پنځم څپرکي کې به د خپلو اجدادو او نيکونو د ژوند د لرغونو ځايونو، د غارونو پخواني کورونه، ختيز اوځپر ي کورونه، کلاګانې، برجونه، د پلرونو او نيکونو کورونه، د ښارو و غوجلې د هغوى د جوړښت د ځرنګوالي او تصويرونو سره وګورئ، او تاسې د دې ټولو سره بلد ياستئ، زموږ د هېواد د جوماتونو، پخوانيو کاروان سرايونو، د معمارۍ هنر، کاشي کارۍ او د ميناتورۍ د هنرونو نمونې پېژنئ او په يقين سره د هغوى د راژوندي کولو، پرمختګ او پراخوالي په فکر کې هم ياست.
په شپږم څپرکي کې دتېر شوي وخت او نننۍ ورځې د لېږد رالېږد وسيلو ډولونه د انسانانو او ښارو و په ګډون د لېږد رالېږد لومړني او دنن ورځې پرمختللې واسطې د هغوى دتصويرونو سره ترتيب اوتاسې ته مو درپېژندلې دي.
په اووم څپرکي کې د لوبو او بدني روزنې ډولونه بيان شوي دي چې تاسې د لوبو د منځته راتللو په موخو او د ځينو سيمه ييزو لوبو د کولو په طريقو او ګټو سره بلد شئ.
کوم شيان چې موږ په دې کتاب کې راټول کړي دي د بحر د هغو اوبو په شان دي چې په کوزه کې ترې را واخيستل شي.
زه يقين لرم چې تاسې ځوانان به د دې لوى رسالت څخه خبر ياست، پام به مو وي او کوښښ به کوئ چې د هېواد دګټور، پراخه او لوى فرهنګ راغونډولو او روښانولو ته به پام کوئ.

د کتاب عمومي موخې او هدفونه

د دې کتاب له تدریس څخه وروسته تر هرڅه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي یووالی او یو موټي کېدل ټینګښت ومومي.

د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوی روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو له فرهنګ سره بلد شي.

د زده کوونکو معلومات او پوهه به په دې برخه کې دومره پراختیا ومومې ترڅو وپوهېږي چې زموږ د خلکو فرهنګ او زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنګ محوري او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې پر فرهنګ سربېره زموږ د ګران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنګ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنګ په توګه وویاړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې:

د فرهنګ مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نوی ځای ورکړ شوی دی او تاسي په یقین سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ له ځانګړتیاوو او څرنګوالي خبرياستئ. لکه څنګه چې فرهنګ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هویت څرګندوی دی.

تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بډای فرهنګ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولایتونو او د هېواد د بېلابېلو سیمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډ کلتور سره به ستاسې مینه لا زیاته شي او د هغې د بیا رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختیا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوریک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او د غیر افغانی عناصرو د فرهنګونو له منلو څخه په کلکه ډډه وکړي. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو او د هغې د محتواوو (منځپانګو) او موضوعګانو سره بلدتیا او د ښوونکي د هدایت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زیاتې تجربې ترلاسه کړي.

لومړی څپرکی

اُسطورې او افسانې رزمي شعرونه او...

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عامیانه لاسته راوړنو سره بلد شي او د هغوی محتوا اوې، توکي، مفاهیم او ارزښتونه به وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په منځ کې په دې ډول ادب، دود او تاریخي قدامت باندې پوهه شي، له یوه نسل څخه بل نسل ته د هغې د انتقال او د پیړیو په تېرېدلو سره چې کوم بدلونونه په دې کې راغلي دي، وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په ټولنیز ژوند کې د دې ډول ادب په ګټو، ښېګڼو او اغیزو باندې پوه شي او د هغو معروفو او مشهورو کتابونو سره به چې د حماسي داستانونو، حکایتونو او اسطورو لرونکي دي، آشنا شي.

لومړی تصویر

لومړی لوست:

اُسطورې او افسانې

- اسطوره څه ته وايي؟
- تاسو څو افسانې اورېدلي او په ياد مو دي؟

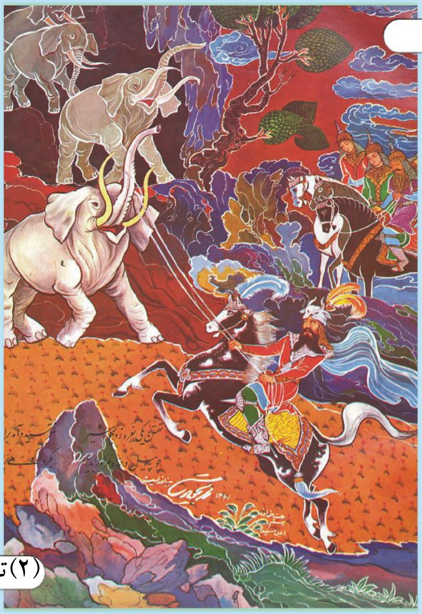
(۲) تصوير

اسطوره: زموږ د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو يوه اساسي برخه ده. دغه وګړنيزه ادبي برخه د تېرو وختونو په اوږدو کې زموږ د خلکو د لوړو خيالونو او تصوراتو محصول دی چې له يوه نسل څخه بل نسل ته را رسېدلي او تر نن پورې يې دوام کړی دی.

اسطورې هغه داستانونه دي چې ډېر ځله خيالي او جوړه شوې محتوا لري او زياتره د هغو شته والی او عملي توب د عقل له پلوه شوونی نه برېښي، خو افسانې کله عادي او کله اسطورو ته ورته محتوا لري.

د اسطورو اصلي توکي د افرادو، پېښو او پد يدو په ستاينه کې زياته مبالغه ده، لکه: د فردوسي شهنامه او ځيني نور داستانونه چې اسطوره يي محتوا لري او داسې ښکاري چې له ځانه جوړ شوي وي او يا د هغې په اصل کې نور مطلبونه او پېښې د مبالغې په ډول ورزيات شوي وي.

اسطوره د يوه قوم د تاريخي او نا ليکل شو و خيالونو او د هغوی د تاريخي شته والي هنداره او سريزه ده. اسطوره د يوه قوم د ملي او ټولنيزو ارزښتونو ښانونکې ده. داسې چې د کيسو په قالب کې د هغه قوم د زړه راښکونکو غريزوي او آرماني هيلو ترجماني کېږي. د اسطورې تر ټولو مهمه ځانګړنه د هغې غير عادي ژبه او جوړښت دی.

اسطورې له عقل او باور څخه لرې په نامعلوم زمان او مکان کې د غیر عادي، خیالي او د ډېرو غښتلو قهرمانانو غیر عادي او نا آشنا کیسې دي.

د بېلگــې پــه ډول: د فردوســي شــهنامه پــه نړیواله کچه تر ټولو ســتر حماســي اثر او محتوا یې د لرغونو قومونو د اســطورو ټولگه ده. فردوســي په خپل منظوم حماسي اثر کې لرغوني اسطوروي میراثونه په استاذانه ډول په دري ژبه منظوم کړي دي.

اسطوروي کیسې او پخوانۍ حماسي سندرې په نالیکلي او شفاهي توگه د سندربولو او بزگرانو په وسیله سینه په سینه او خوله په خوله وروستیو نسلونو ته را رسېدلي دي او د فردوسي د شهنامې بنسټیز آرونه جوړوي.

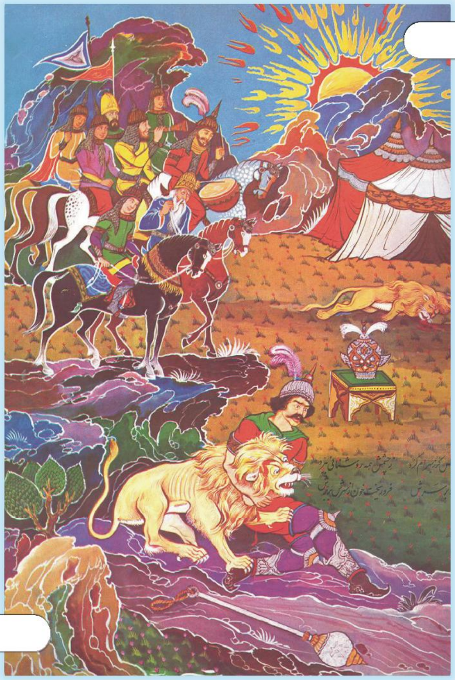

(۳) تصویر

افسانه (کیسه)

افسانې د خلکو د ژبنیو لاسته راوړنو یوه غوره برخه ده. دا ډول خبرې له لرغونو وختونو څخه را په دې خوا د خلکو په ټولنیز او عاطفي ژوندکې موجودې دي.

انسانان له پخوا زمانو را په دې خوا د افسانو له ویلو او اورېدلو سره مینه لري. په ځانگړې توگه دغه مینه په ماشومانو او ځوانانو کې ډېره زیاته ده.

ماشومان د ژمي په شپو کې تر تودو صندلیو لاندې او یا په تودو کوټو کې د خپلو نیاگانو یا د باباگانو چار چاپېر را ټولېږي دوی د دیوانو او ښاپېرو، آدم خان او درُ خانۍ، مؤمن خان او شیرینو، بهرام او گل اندامې، ورقه او گل شاه، شیر عالم او میمونې، یوسف او زلیخا او نورو افسانو په برخه کې کیسې کوي. او داسې یې پیلوي.

و، نه و، یو پـاچا و		ناست په دو کانچه و

مـا و وپشت په ډېره		هغه ولـوید په لکـړه

یا په دري ژبه (افسانه، سي سانه، چهل مرغک ده یک خانه)

یا: یو و، یونه و غیر له خدایه بل څوک نه و

یا: یکی بود یکی نبود، غیر از خدا هېچ کس نبود

(٤) تصویر د غلغلی ښار (بامیان)

او په داسې ویناو و او جملو کیسې پیلوي او ماشومان یې په مینه سره اوري.

زموږ ګران هېواد چې له پخوا زمانو راهیسې یو بډای فرهنګي هېواد و، تل یې په خلکو کې د افسانو ویل او اورېدل دود و او تر ننه پورې دوام لري، لکه:

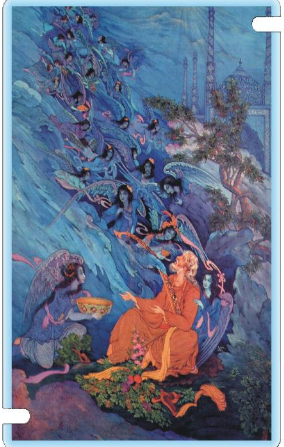

(٥) تصویر

د مرد او نامرد، ورې او لېوه کیسې د کلیلې او دمنې کیسې چې د ځناورو او ځارویو په ژبو یې وایي. همدارنګه د هزارویکشب، فقیر ادهم، شیر او نجار، زمري او ګیدړې، زمري او بابه دهقان، د بابه خارکش او په لسګونو نورې افسانې.

په پخوا وختونو کې چې خلکو ډېر کارونه، نه درلودل او هم د بوختیاو و نننۍ وسایل لکه رادیو، تلویزیون، او... هم نه و، نو خلکو خپل وزګار وختونه د ګټورو خبرو او کیسو په اورېدلو تېرول او د ژمي په اوږدو شپو کې به یې کیسې او افسانې ویلې.

نن هم زموږ د خلکو په منځ کې د کیسې کولو دود شته، خو د تېرو وختونو په پرتله دومره زیات نه دی.

د افسانو منځ پانګه (محتوا)

وګرنیزې کیسې یا افسانې ډول ډول منځپانګې لري او هره کیسه موږ ته د تېرو خلکو د ژوند د عادتونو او آرمانونوټولې خواوې بیانوي. په افسانو کې له عقله لرې برخلیکونه او په زړه پورې پېښې تمثیلېږي، لکه: د جادوګرۍ، توردیو، سپین دیو، سیمرغ، د کوه قاف ښاپیرۍ، اتلانو، رستم او نورو رولونه د یادونې وړ دي.

څرنګه چې په افسانو کې ټولنیزې چارې او د تېرو خلکو ترمنځ اړیکې له یو بل سره بیانېږي؛ همدارنګه د حرص، ظلم او برلاسۍ، قهر، غوسې، کینې، د دروغو څخه بد ویل کېږي او ښه فضایل او خصلتونه لکه رښتیا ویل، پاک زړه توب، عدالت، مینه، قناعت، زغم، حوصله او سربښندنه ستایل کېږي. باید ووایو چې ځینې افسانې زموږ د تېرو خلکو د سپېڅلي مینې ځرګندونه کوي او د مخکنیو خلکو او ټولنو د ارادو او عواطفو ښودونکې او ځرګندونکې ګڼل کېږي.

افسانې موږ ته د وفادارۍ او مینې درس راکوي او پندونه ترې اخیستل کېږي.

کله ناکله وګرنیزې افسانې په بېلابېلو ځایونو او ختونو کې په یو او بل ډول موږ ته را رسېدلې دي، نو د لېږد او انتقال د زمانې په بهیر کې یې له یوه نسل څخه بل نسل ته بدلون موندلی دی.

تاسې یو له هغوا فسانو څخه چې د خلکو په منځ کې دود دي په لاندې ډول لولئ:

د زمرت Zumrat او قیمت کیسه (افسانه)

و، نه و، غیر له خدای ﷻ بل څوک نه و.

په تیرو زمانو کې یو سړی و، چې د یوه ځنګله په څنګ کې یې ژوند کاوه. دغه سړي دوه لورګانې او دوه ښځې درلودې، دیوې. لور نوم یې (زمرت) او د بلې نوم (قیمت) و. قیمت لټه او (زمرت) هوښیاره او خواریکښه نجلۍ وه. د (قیمت) مور به تل خوابدې او نارامه وه چې لور یې ولې لکه د (زمرت) غونډې هوښیاره نه ده.

(قیمت) ته به یې چې څومره نصیحت کاوه ګټه یې نه کوله او له بل پلو به یې له (زمرت) سره کینه او بدي کوله او د هغې د له منځه وړلو په فکر کې وه.

یوه ورځ یې د تل په شان خپل مېړه ته د (زمرت) څخه سر وټکاوه او شیطاني یې ورته وکړه، (زمرت) یې د پلار په نظر کې لټه، بېکاره او بدگزاره معرفي کړه او ویې ویل: «که دا لور دې له کوره ورکه نه کړې، نو زه له کوره ځم» څو ورځې او هفتې یې خپل مېړه وګواښه.

د (زمرت) پلار بله چاره نه لرله او هغه یې له ځان سره یوه ځنګله ته بوتله او د ځنګله په یوه ګوښه کې یې پرېښوده. خپل تبر یې را واخیسته او د ځنګله بلې خوا ولاړ. تبر یې په یوه ونه کې وځړاوه او خپله د (زمرت) له نظره په پټه بېرته کورته وګرځید، (زمرت) یې په ځنګل کې یوازې پرېښوده.

د ورځې په اوږدو کې یې باد تبر ښوراوه او په ونه لګېده. (زمرت) د تبر د غږ په اوریدو تر ماښامه پورې فکر کاوه چې پلار یې ونې غوځوي.

کله چې ماښام او تیاره خپره شوه او پلار یې رانه غی، ناچاره په وېره وېره د تبر د غږ په لور لاړه او هلته یې ولیده چې تبر باد په ونه وهي او پلار یې نشته. ډېره و ویریده، یو خوا بله خوا یې منډې و وهلې او د پلار جان، پلار جان! ناري یې وهلې. په ډېرو منډو او لټونونو په تیاره شپه کې روانه وه، آخر یې د ځنګله په یوه ګوښه کې یوه تته رڼا ولیده، ځان یې هلته ورساوه. ګوري چې یوه کوټه ده او په هغه کې یوه جادوګره ښځه ناسته ده. د کوټې دروازه یې ور وټکوله، اجازه یې واخیسته، دننه شوه او سلام یې ور واچاوه. جادوګرې ورته وویل:((علیکم السلام، اې نازنینې نجلۍ، نېدې راشه! ولې ژاړې او په دې نیمه شپه په ځنګله کې ولې سرګردانه یې؟))

زمرت پېښه ورته بیان کړه.

جادوګرې د هغې په سر لاس کش کړ. ډاډ یې ورکړ او ښایې خواړه ورکړل. (زمرت) خواړه وخوړل او څرنګه چې ډېره ستړې شوې وه، نو ویده شوه، سهار وختي چې کله له خوبه راوېښه شوه په ټول انګړ کې یې اوبه وشیندلې او جارو یې کړ. د سهار چای یې برابر کړ او جادو ګرې ښځې ته یې غږ کړ چې: « پاځېږئ چای تیار دی!».

هغه چې له خوبه پاڅېده، ګوري چې د کور ټول انګړ د هنداري په څېر پاک او ستره شوی دی، توده ډوډۍ او چای تیار دي. ډېره خوشحاله شوه. دواړو د سهار چای وخوړ او ښایې د غرمې او بېګاه خواړه هم په همدې ډول برابر کړل. څو ورځې په دې ډول تېرې شوې. جادو ګره ښځه

له زمرت څخه ډېره خوشحاله وه او لاس به يې ورباندې تېراوه. زمرت هم ډېره خوشحاله وه، هره ورځ په ځنګله کې د شنېلېو او ونو ترمنځ ګرځېده او د هغو ننداره به يې کوله. خود زمرت مور او پلار ډېر غمجن وو او موربې شپه او ورځ ژړل.

يوه ورځ زمرت بام ته وختله چې خس او لرګي راکوز کړي، ناڅاپه يې خپل کور ولید، ډېره غمجنه شوه، په ژړا يې پيل وکړ، جادوګرې ترې وپوښتل: «لورې، ولې ژاړې؟ هغې وويل: خپل کور مې وليد. نو ژړا راغله.»

ښځې ورته وويل: «ګرانې لورې! مه ژاړه. زه به تا مورجانې او پلار ته ور ولېږم، د بام پر سر دوه شنه او تور صندوقونه دي، شين صندوق له ځان سره را ښکته کړه» زمرتې صندوق له ځانه سره راکوز کړ.

جادوګره وروسته ځنګله ته لاړه او يوه ښکلې ګاډۍ چې په آس پورې تړلې وه راوسته. صندوق يې په ګاډۍ کې کېښود او د صندوق کونجی يې زمرتې ته ورکړه او ورته ويې ويل: «ګرانې لورې! ګاډۍ کې سپره شه او خپل کورته دې لاړه شه! کله چې کورته ورسېدې نو صندوق به په کور کې خلاص کړې.»

زمرته په ګاډۍ کې سپره شوه او ګاډۍ نيغه کورته ورسوله. پلار، مور او ګاونډيان د زمرتې په ليدو ډېر خوښ شول، خو ميره يې غمجنه شوه. زمرتې هغوی ته ټوله کيسه وکړه.

کله چې شپه شوه نو زمرت په کوټه کې خپل صندوق را خلاص کړ، ګوري چې صندوق له ورېښمينو جامو او طلا يي ګاڼو څخه ډک دی، خوښي يې لا ډېره شوه.

سبا چې د قيمتې مور له ورېښمينو جامو او طلاوو ډک صندوق وليد، بخيلي او کينه يې لا ډېره شوه او ميرې ته يې وويل: «قيمته هم سبا ځنګله ته يوسه!

قيمته يې سبا پلار ځنګله ته بوتله، د ځنګله په يوه ځای کې يې پرېښوده، تبر يې په ونه کې وځړاوه او پخپله پټ کورته ستون شو. نيمه شپه قيمته په ژړا د جادو ګرې کورته ورغله، د جادوګرې دروازه يې له ټکولو او اجازې پرته پرانيسته ور دننه شوه او سلام يې هم وانه چاوه. دا چلند د جادوګرې خوښ نه شو. څه خواړه يې قيمتې ته راوړل، هغه يې وخوړل او ويده شوه. سهار چې جادوګره له خوبه پاڅېده ګوري چې قيمت لا تر اوسه ويده ده. د سهار چای يې تيار کړ

او قیمته یې له خوبه را وېښه کړه.

قیمته په ډېرې لټۍ له خوبه را پاڅیده، چای یې وڅښه. ژړل یې او هېڅ کار ته یې لاس نه ور وړ. جادوګرې ښځې ورته و ویل:

« قېمتې، پاس بام ته وخېژه او لرګي را ښکته کړه.» هغې و ویل: «خپله یې را ښکته کړه!» جادوګره بام ته وختله او د لرګیو پرځای یې تور صندوق له بامه راښکته کړ، ګاډۍ کې یې کېښود او قیمتې ته یې و ویل: «ګاډۍ کې کېښېنه او خپل کورته ولاړه شه!» قیمت په خوشحالۍ سره په ګاډۍ کې کښیناسته او ان ماښام تیاره خپل کورته ورسیده. د هغې په لیدو سره یې مور ډېره خوشحاله شوه او ګومان یې وکړ چې قیمتې به هم له ګاڼو او جامو ډک صندوق راوړی وي.

د شپې له خوا قیمت او مور یې خپلې کوټې ته ننوتل او دروازه یې وتړله. په بېړه او حرص سره یې صندوق پرانسته او په ډېره حیرانتیا سره یې ولیدل چې په صندوق کې دوه ښاماران پراته دي. ښاماران بې له ځنډه له صندوقه را و وتل او پر قیمت او مور یې یرغل وکړ. هغه او مور یې د کوټې له یوه کونجه بل کونج ته تښتیدلې، چیغې یې وهلې، هر څومره چیغې او شور ماشور چې یې وکړ، څوک د هغوی مرستې ته را ونه رسېدل.

په پای کې ښامارانو قیمت او د هغې مور له ستونې تېرې کړلې او د بام له سوري څخه بهر تښېدلي و و.

د قیمت پلار او ګاونډیانو چې د هغوی چیغې او نارې اوریدلې وې، کله یې چې کور ته راغلل وَر یې مات کړ او کوټې ته دننه شول ګوري چې کوټه کې هېڅوک نشته.

په دې ډول قیمت او د هغې مور د بخیلۍ، حسادت او بدګوزرانۍ له امله له منځه لاړې.

له هغه وروسته بیا زمرت، مور او پلار یې په ډېرې خوښې سره خپل ژوند کاوه.

په ټولګي کې فعالیت

ـ زده کوونکي دې د خپلې سیمې د مشهورو افسانو نومونه واخلي.

پوښتنه

ـ کوم ډول کیسې (اساطیرې او که غیر اساطیرې) ستاسو لپاره په زړه پورې دي؟

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه کیسې واوري او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

کيسې او حکايتونه

- تاسو تر اوسه پورې څو کيسې او حکايتونه اورېدلي او په ياد مو دي؟

کيسې او حکايتونه د هرې ټولنې د فرهنګ مهمې برخې جوړوي.

دا ډول کيسې کله ځانته ادبي بڼه پيداکوي او په کتابونو کې راځي، اماکيسې په عمومي ډول د خلکو په منځ کې دود لري او په شفاهي ډول له يوه نسل څخه بل نسل ته د زمانو په اوږدو کې را رسيدلي دي.

ځينې کيسې ځانګړې ويونکي لري او د ټاکلي فرد يا قوم برخليک بيانوي؛ خو ځينې يې بيا ځانګړې ويونکي نه لري اود هغه قوم يا شخص په اړه چې کيسې ويل شوې دي ويونکی يې معلوم نه وي.

کيسې او حکايتونه ډول ډول محتوا ګانې لري او هغه بېلابېل برخليکونه بيانوي چې د بشري ټولنې په خلکو کې موجودې دي. دا هغه کيسې دي چې اخلاقي، عرفاني، عشقي، ټولنيز، ديني او نور له پنده ډک مفاهيم او معناوې لري.

د کيسې او افسانې توپير

کيسه ډېر ځله له واقعيتونو سره سمون لري او که ساخته ګي هم وي، د انسان عقل د هغوی شتون او موجوديت ناشونی نه ګڼي، يعنې کيسه ديوه فرد او يو قوم هغه تېريادونه او برخليکونه دي چې يا په هماغه ډول واقع شوي وي او ياکيداى شي هغو ته ورته کيسې پېښې شوې وي.

خو افسانه خيالي او اسطوره يي خواوې لري او د انسان عقل د هغو وجود او پېښيده محال ګڼي. په بله وينا افسانې او اسطورې سره ګډې دي خو کيسې او حکايتونه د اسطورو سره يو والى نه لري او کېداى شي چې د ژوند له واقعيتونو سره سمون ولري.

لاندې يو حکايت د بېلګې په توګه را نقل شوى دى:

حکایت

وایي په پخوا زمانو کې په ترکستان کې یو سوداګر و چې د هندوستان تجارت یې کاوه. یوه ورځ دغه سوداګر هندوستان ته د سفر ملا وتړله. څرنګه چې دود و له خپلو زامنو او کورنۍ څخه یې پوښتنه وکړه چې څه سوغاتونه تاسو ته راوړم؟

د کورنۍ هر غړي له خپل ذوق سره سم څه کالي، شال او ګاڼو فرمایش ورکړ. سوداګر یو طوطي هم درلود، له هغه څخه یې هم پوښتنه وکړه: « تا ته له هندوستان څخه څه سوغات راوړم ؟»

طوطي وویل: «کله چې د هندوستان له پلانکۍ سیمې څخه تیریدې، هلته یو ځنګل دی چې زما خپلوان پکې ژوندکوي. زما سلامونه هغوی ته ورسوه او د هغوی د روغتیا او سلامتۍ احوال ماته راوړه.»

سوداګر له کاروان سره حرکت وکړ او د اوږدو لارو له وهلو او د سفر له کړاوونو زغملو وروسته هندوستان ته ورسېد. خپل مال یې خرڅ کړ. هندي کالي، متاع او ګران بیه سوغاتونه یې خپلې کورنۍ او نورو ته واخیستل او د بېرته راتګ هوډ یې وکړ او د خپل طوطي له فرمایش سره سم د هغې سیمې ځنګله ته ورغی او هلته یې د طوطیانو یو لوی سیل ولید.

سوداګر د طوطیانو سیل ته سلام ور واچاوه او د خپل طوطي سلام یې هغوی ته ورساوه.

(۶)تصویر

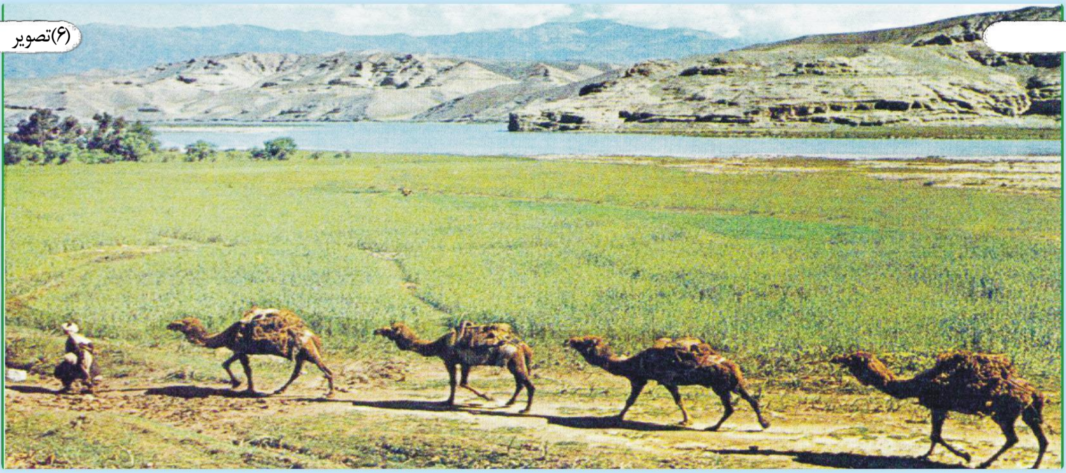

نابېره د طوطیانو له ډلې یو طوطي له وني څخه پر ځمکه راولوېد او مړ شو. سوداګر دغه پېښې ته هک پک پاتې شو چې څنګه د پیغام رسول د طوطي د مړینې لامل شو؟ په ډېرخپګان له هندوستان څخه را روان شو او له خپلو مالونو سره د سفرونو له وهلو وروسته خپل کور ته راورسید او د خپل کور د ټولو غړو سوغاتونه یې هغوی ته وویشل، ټول خوشحاله شول.

طوطي پوښتنه وکړه « زما پیغام دې زما خپلوانو ته ورساوه ؟»

سوداګر وویل: « هو، خو کاشکې دغه پیغام مې نه وای رسولی. دا پېښه به نه رامنځ ته کېده.» د هغې پېښې حکایت یې ورته وکړ.

(۷) تصویر، کاروان

طوطي د دغې کیسې په اورېدو سره سمد لاسه په رېږدېدو شو، په ځمکه راولوېده او داسې فکر کېده چې مړ شو. سوداګر هک پک پاتې شو او ډېر خپه شو، نو د قفس دروازه یې خلاصه کړه او د چا خبره د طوطي مړی یې له قفس څخه د باندې واچاوه. سمدلاسه طوطي والوت او د ونې په څانګه کښېناست.

سوداګر د طوطي له دغه حرکته لا حیران شو او د طوطي د دغو حرکتونو راز یې له هغه وپوښته. طوطي وویل: «ما مې خپلوانو ته پیغام ولېږه چې په قفس کې بندي یم او څنګه کولای شم د قفس له زندان څخه ځان خلاص کړم؟»

(۸) تصویر، طوطی

زما خپلوانو عملاً ما ته ښوونه وکړه چې د قفس څخه ستا د خلاصیدو لاره همدا ده چې: «نورې خبرې مه کوه او خپل ځان مړ واچوه، هغه وخت د سوداګر په درد نه خورې، تا له قفس څخه د باندې اچوي او آزاد به شې».

«ما د هغوی عملي درس او پوهوونکی پیغام پلی کړ، دا دی مقصد ته ورسېدم او آزاد شوم. اوس

نو د خدای په امان!» دا خبره یې وکړه او والوت. له ډېر مزل وروسته یې ځان هندوستان ته ورساوه او له خپلو خپلوانو سره یوځای شو.

په ټولګي کې فعالیت

- له زده کوونکو څخه دې یو کس نورو ته یوه کیسه ووایي.

پوښتنې

- هغه کتابونه، چې په هغو کې ډېرې کیسې راغلي دي، کوم دي؟ نومونه یې واخلئ.
- په خلکو کې د کیسو کول او اورېدل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه د کیسو پوښتنې وکړي ، هغه دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

رزمي شعرونه او شهنامه لوستل

- تاسو د رزمي او حماسي شعرونو او داستانونو په اړه څه پوهېږئ او تر اوسه مو په دغه برخه کې له چا څخه څه اوریدلي دي؟

رزمي او حماسي شعر

رزمي او حماسي شعر له تاریخ څخه دمخه دورې او د پخوانیو انسانانو د ژوند د پېښو سپړونکي دی. د یوه ملت هغه ارمانونه چې تاریخ، اسطوره، خیال او رښتیا ورسره ملگري وي، رانغاړي.

حماســي شعر د یوه ملت تاریخ، هېلو او آرمانونو ښــکارندوی دی یا په بله وینا په منظومه بڼه د هغه ملت د تېرو خیالي کیســو تاریخ دی. دغه ډول حماســي شعر ځو اړخیزه داستان دی چې له بېلابېلو موضوعگانو، اســطورو، د پهلوانی له افســانو، تاریخ، فولکلور، د ښو ونیز مذهبي حکایتونو، اخلاقي او فلســفي نظریو او د حیواناتو له داســتانونو، د قهرمانانو له زړه ورتوب، اتلولیو او فوق العاده کارنامو څخه خبرې کوي. همدارنگه حماســي نظمونه سربېره پر دې چې د یوه ملت د قهرمانانو، زړورتیاوې، جگړې، مدني ځانگړتیاوې، اخلاقي او فرهنگي حالت تمثیل او بیانوي. همدارازکېدای شــي حماســه د یو ملت د تمدن د یوې برخې او یا د تمدن د ټولو برخو ښودونکې هم وي چې د زمانو په اوږدو کې منځ ته راغلې دي.

د رزمي او حماسي شعر ځینې نورې ځانگړتیاوې

۱ـ حماسي شعر د قومي، توکمیزو، ملي قهرمانیو او جگړو بیانوونکی دی.

۲ـ په حماسي شعرکې ځاروي عجیبه او فوق العاده پیاوړتیا لري. لکه چې په شهنامه کې د رستم رخش (آس) له زمري سره جگړه کوي، سیمرغ زال روزي. د عطار منطق الطیر حماسي او عرفاني شعر کې سیمرغ پیاوړي رول لري. همدارنگه د وزرلرونکي آس کېسه، د (هما) د سعادت مرغه او د اووه سرې ښامار رول د یادولو وړ دی.

۳ـ په حماسي شعرکې دارویي بوټي فوق العاده رول لري.

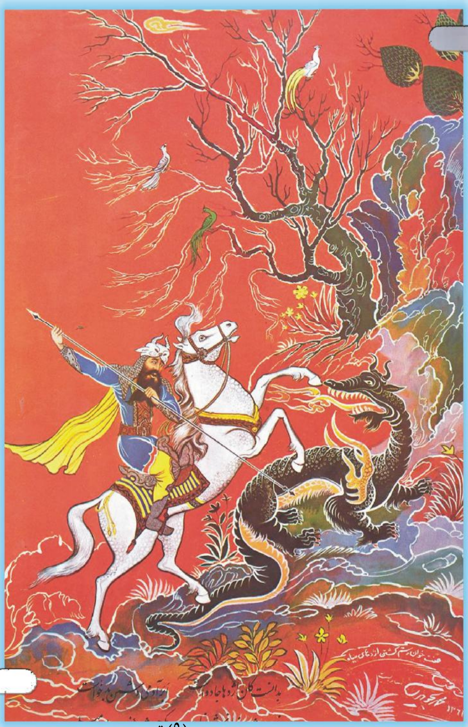

(۹) تصویر

۴- په حماسي شعر کې خبرې له ډاروونکو او خیالي موجوداتو څخه وي، لکه: دیوان، غولان، جادوګران او طلسمونه او د حماسي اتلان او قهرمانان ډاروونکي خیالي ځناوران وژني لکه څنګه چې رستم او اسفندیار په خپلو «هفت خوانونو» کې ښامار وژني. د دغه ډول حماسي شعرونو ویونکي زموږ د ټولني په بداې فرهنګي حوزه کې زیات لیدل شوي دي، مثالونه یې د سومري ګیل ګیمیش، د هندیانو مها بهارت، په اوستاکې مهریشت او زامیادیشت او د فردوسي د شهنامې لومړی برخه د فریدون تر ژوند پورې او طوسي اسدی، ګرشاسب نامه او د بلخي ابو المؤید شهنامه، همدارنګه د مسعود مروزی شهنامه او ابو العلای بلخی شاهنامو کې دغه ټکی لیدل کېږي. په پښتو ادب کې مؤمن خان او شیرینو او په ترکي ژبه کې د ګوراوغلی مشهور حماسي داستان د یادولو وړ دی.

شاهنامه لوستنه

د شپې ناسته او د حماسي داستانونو لوستل زموږ د هېواد د وګړنيز او لرغوني فرهنګ یوه برخه ده؛ خو د راډیو تلویزیون د رامنځته کېدو سره دغه پخوانی او لرغونی دودکم شوی دی، مګر په تېرو دوروکې د شاهنامې لوستل زیات دود و.

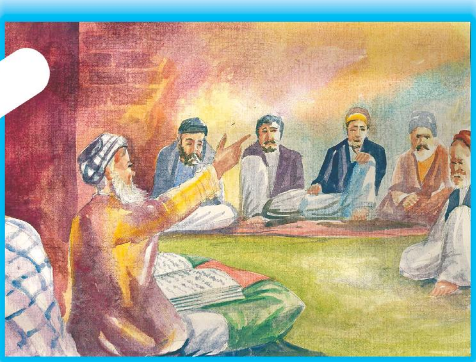

(۱۰) تصویر، د شهنامې لوستلو مجلس

په پخوا وختونو کې به دا دود و چې په ژمي کې خلکو کار لږ او وخت زیات درلود. په یوه ځای یا کور کې به راټولېدل او یو تن به چې د فردوسي شهنامې حماسي شعرونو په لوستلو کې مهارت درلوده، هغه به یې په ډېر ذوق سره لوستل او نورو به په پوره مینې سره اورېدل او له هغو به یې خوند اخیسته.

لکه چې وویل شول هغه داستانونه، چې د شپې په ناستو کې لوستل کېدل، زیاترو یې، حماسي او رزمي بڼه

درلوده چی زموږ د هېواد د سترو شخصیتونو او مشرانو د جګړو او اتلولیو د تاریخ بیانونکي و و او خلکو به یې اوریدو ته ډېره مینه درلوده. دلته به د شهنامې یوه وړه ټوټه تاسوته وړاندې کړو:

د رستم په لاس د سهراب وژل کېدل

دگر باره اسپان ببستند سخت — به سر بر همی گشت بدخواه بخت
به کُشتی گرفتن نهادند سر — گرفتند هر دو دوال کمر
سپهدار سهراب و آن زوردست — تو گفتی که چرخ بلندش ببست
غمی گشت رستم بیازید چنگ — گرفت آن سر و یال جنگی پلنگ
خم آورد پشت دلاور جوان — زمانه سرآمد نبودش توان
زدش بر زمین بر، به کردار شیر — بدانست کو هم نماند به زیر
سبک، تیغ تیز از میان برکشید — برِ پور بیداردل بر درید
بپیچید سهراب و پس آه کرد — ز نیک و بد، اندیشه کوتاه کرد
بدو گفت گر زانکه رستم تویی — بکشتی مرا خیره بر بد خویی
ز هر گونه بودم ترا راهنمای — نجنبید یک ذرّه مهرت ز جای

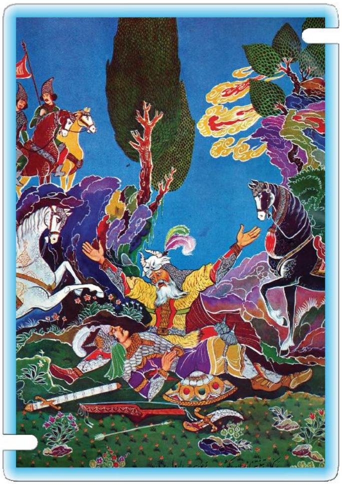
(۱۱) تصویر

کنون بند بگشـــــای از جوشنـــــم
بـرهـنه ببـیـن ایـن تـن روشـنـم

بــــه بازوم بـر مُهـــــرهٔ خـود نگـر
ببین تا چه دیـد این پسـر از پـــدر

چـو بگشاد خفتان و آن مُهـــره دید
همـه جامه بر خـویشتن بـردریـد[۲]

په ټولګي کې فعالیت

- د هر زده کوونکي چې حماسي او رزمي داستان زده وي نورو ته دې و وایي.

پوښتنې

- فردوسي خپله شهنامه زموږ د هېواد د کوم پاچا په تشویقونه کې ویلې ده؟
- د حماسي داستانونو او ربدل څه ګټې لري؟
- د شهنامې ځوبیتونه موزده دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه هغه حماسي داستانونه چې د خلکو په منځ کې رواج لري، ثبت کړي او په راتلونکي ورځ دې ټولګي ته له ځانه سره راوړي.

د لومړي څپرکي لنډیز

اسطورې، افسانې، کیسې، رزمي او حماسي شعرونه

اسطورې د پیړیو په اوږدوکې د عامیانه فرهنګ او د لوړو خیالونو د لاس ته راوړنو د بنیادي برخو څخه دي.

د اسطورو اصلي عناصر په پېښو او پدیدو کې د وګړو په ستاینه کې له اندازې څخه زیاته مبالغه او غلو کول دي.

اسطورې په نا معلوم مکان او زمان کې له عقل څخه لرې د غیر عادي او د ډېرو قوي قهرمانانو خیالي کیسې دي.

افسانه هم د خلکو د ذهنیو لاس ته راوړنو یوه برخه ده چې کله عادي او کله اسطوره یې محتوا لري.

کیسې په زیاته اندازه له واقعیتونو سره سمون لري او که چېرته له ځانه هم جوړې شوي وي د انسان عقل د هغې وجود او پېښېدل محال نه ګڼي.

رزمي او حماسي شعرونه له تاریخ څخه مخکې د پېښو او د بشر د ارمانونو بیانوونکي دي.

رزمي او حماسي شعر د پخوانیو د ویاړونو او له غرور څخه د ډکو هیلو خیالونه دي.

دویم څپرکی

ولسي ادبيات

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عاميانه ادبیاتو له مهمو او شکلي برخو سره آشنا شي او د دې ډول ادب محتواوې او موضوعات به وپېژني.

زده کوونکي دې د خلکو په منځ کې د دې ډول ادب له دود او تاريخي سابقې سره آشناشي. زده کوونکي به په ورځني ژوندکې دخلکو په فکر او ژوندانه باندې ددې ډول ادب په گټو، مزاياوو او اغېزو وپوهېږي.

زده کوونکي به د ضرب المثل او مقولې ترمنځ توپیر او د دې دواړو په کارولو باندې پوه شي.

(۱۲) تصوير، د نورستان ښکلې طبيعت

لنډۍ

ـ ستاسو څو لنډۍ زده دي؟

لنډۍ زموږ د خلکو د وګړنيزو ادبياتو مهمه او ښکلې برخه ده. دغه ډول ادبيات زموږ د خلکو د ژوند حالاتو، عادتونو، طريقو، احساساتو، عواطفو، شور او زوږ بيانوونکي دي چې ځانګړې اهميت لري.

لنډۍ خپل ځانګړی وزن، ښکلا او اصالت لري او زموږ د ټولنې د فرهنګي ارزښتناکو شتمنيو په توګه د خلکو او ټولنې په منځ کې ځای لري.

د لنډيو ويونکي څرګند نه وي او نشو کولی هغه په ګوته کړو چې د چا له خوا ويل شوي دي؛ ځکه زموږ د خلکو د ادب دغه ډول له لرغونو زمانو څخه را پاتې دی او د چا په نامه نه دی ثبت شوی؛ له همدې امله ډېر خلک هغه په ياد لري او له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقال شوي دي.

دا ښکاره خبره ده چې لنډيو د عوامو خلکو له طبعي څخه سرچينه اخيستې ده.

لنډۍ زموږ په ټولنه کې ډول ډول محتواګانې لري، کله مينه او محبت پکې څرګندېږي، کله هم ټولنيز موضوعات پکې څېړل کېږي او کله هم د ناکاميو په وخت د درد او سوز بيانوونکي وي او ځينو نورو يې زموږ د خلکو د حماسي ژوند ځينې اړخونه بيان کړي دي.

لاندې يو څو لنډۍ د بېلګې (مشت نمونه خروار) په توګه راوړو:

ګلـــــونه ډېــــر درســـــــــــره راوړه زه د اور بـــــل د پاســـــه چتـــــر جوړومه

اصـــيـــل ګـــــلاب راڅـــخـــــه ورک دی کـــم اصـــل ګـــل کـــه بـــويـــوم ډک دي باغونه

گلابـــه دا قـــدر دې بـــس دی   چې جینکی دې په اوربـل کې گرزوینه
مـخ دې گـــلاب سـتـرگې دې شمعه   زه نـه پوهېږم چې پتنگ کـه بوراشمـه؟

(۱۳)تصویر

آشـنـا مـــې نـــوی ســـوداگـــر دی   پـه سر بـازی کې بـه لونگ راتـه راوړینه
پـــه لـویـو غـــرو د بـــاران شـــور شو   ښکته لانـده شـول د لـونگو درمندونه

(۱۴)تصویر

د کشمالو به دې باغوان شم   چې هر سهار دې په وړیا د بدن کومه
ګلان دې ټول له تا قربان شي   ته کشمالی یې نور سلام درته کوینه
یادې په خوله کې کشمالي دي   یادې د عطرو په چینه لمبلي دینه

(۱۵)تصویر، د یغمان ګلونه

(۱۶) تصویر، د پسرلی ګلونه اوسیند

غاټول به ټول امیل به جوړ کړم   د یار دپاره یې په غاړه ګرځومه
یا د لاله په ګل شبنم دی   یادې د مخ په ستارو خولې راځینه
مخ دې ګلاب سترګې نرګس دي   دې تورو زلفو دې سنبل وشرماونه

(۱۷)تصویر

ګلاب له اصله شهزاده دی رامبېل چامبېل يې نوکران نيولي دينه
زما جانان ګل د ريحان دی پاس په آسمان دی ملايکې يې بويينه

(۱۸)تصوير، د مرسل ګل

(۱۹) تصوير، غوزان (چارمغز)

ستا د ښايست ګلونه ډېر دي څولۍ مې تنګه زه به کوم کوم ټولومه

په ټولګي کې فعاليت

- د زده کوونکو چې څومره لنډۍ يادې وي خپلو ټولګيوالو ته دې و وايي.

پوښتنې

- د لنډيو زمزمه کول له ټنګ ټکور سره همغږي لري که نه؟
- لنډۍ چا ويلې دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د زياتو لنډيو د زده کولو په خاطر کور له غړو څخه پوښتنه وکړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

پنځم لوست

متلونه او مقولې

ستاسو څو متلونه او مقولې زده دي؟

متلونه او مقولې د خلکو د لاسته راوړنو له ډولونو څخه دي چې هم په خبرو او هم په ليکنه کې کارول کېږي. يو شاعر يې په خبروکې ارزښت او اغېز داسې تمثيل کړی دی.

«در مقامي که بُوَد روی کنايه به عَدُو ضرب شمشير ندارد اثر ضرب مثل»

ژباړه

په هغه وخت کې چې د کنايي تېره څوکه د دښمن خوا ته توجيه شوی وي د توري ګوزار هغه تاثير نه لري لکه چې د ضرب المثل ګوزارېې لري.

د متلونو محتوا

متلونه او مقولې د خلکو د ژوندانه د ښلا ښيلو اړخونو او د خلکو د عامه ژوند د پېړيو، پېړيو تجربو پايله ده. متلونه او مقولې پند ورکوونکي افادې لري او د خلکو د ژوند تجربې پکې د پند په ډول ترسره کېږي.

دغه دوه هنري او ژبنۍ پديدې د خلکو په منځ کې اوږد تاريخ لري، خو د لفظ او معنا له پلوه تو ډل شوي، بدلون يې موندلی او ښکلې شوې دي. له دې امله لنډه، جامع او ژوره معنا لري.

د متل او مقولې توپير

متل ډېر ځله مجازي معنا لري او د ويونکي فکر پکې په غير مستقيم او کنايي ډول وړاندې کېږي. يعني د ناڅرګند هدف لپاره کارول کېږي او موخه يې د الفاظو ښکاره او مستقيمه سپړنه نه ده. د بېلګې په ډول: « چې نه سيخ وسوزي، نه کباب» د سيخ او کباب له سوزلو ربښتيني معنا څخه يې موخه نه ده، بلکې د يوې پېښې پر دواړو خواوو باندې د ستم او تيري نه کول او عدل کول موخه ده.

خو په مقوله کې د ويونکي موخه د حقيقي معنا بيانول دي. د بېلګې په ډول: «د نن کار سبا ته مه پرېږده» مقولې کې موخه دا ده چې د کار په کولو کې ځنډ مه کوئ! نو له دې امله ويلای شو چې مقولې له متل څخه ساده او هنري خوند او رنګ يې هم لږ دی.

لاندې به څو متلونه او مقولې د بېلګې په ډول راوړو:

متلونه

کوړ بار تر مزله نه رسېږي.

بې عمله عالم، بې شاتو مچۍ ته ورته دی.

پښې له ليمخي سره وغځوه.

خپله ژبه هم کلا ده، هم بلا.

مار چيچلی له پړي ډارېږي.

گودر گوره، موزې باسه.

له ښو ښه زېږي، له بدو واښه.

دوست موندل سخت دی، دښمن آسان.

دوست په کلو، نه موندل کېږي ، دښمن په ساعت.

عبدالرحمن بابا وايي:

کوهي مه کنه د بل سړي په لار کې چېرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي.

مقولې

له بې عقل دوست نه، هوښيار دښمن ښه دی.

هوښيار دښمن به دې لوړ کړي.

په هر کار کې مشورت بويه! بې مشورې کار ناکامي ده.

لټونکی، موندونکی دی.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه خپلو ټولگيوالو ته و وايي.

پوښتنې

- په شعرونو کې د متلونو کارول څه ښېگڼې او ښکلاوې لري؟
- د خلکو په ورځيني ژوند او د ويونکي د موخې د تر لاسه کولو په کار کې د متلونو او مقولو وړاندې کول څه اغيزې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه د کور له غړو څخه وپوښتي او ثبت دې کړي.

د دويم څپرکي لنډيز

ولسي ادبيات د خلکو د عواطفو او د ژوند دلارو چارو او ښو بيانوونکي دي.

د لنډيو ويل د عامو خلکو بيتونه دي چې ډول ډول عشقي، له دوستانو څخه د بيلتون او د وطن دوستۍ محتواوې لري.

په متلونو کې د ويونکي خيالونه په غير مستقيم او په کنايي ډول بيانيږي او مستقيمه معنا نه لري او په مقوله کې د ويونکي موخه دا وي چې د يوه مطلب حقيقي او مستقيمه معنا او مفهوم بيان کړي.

دريم څپرکی

جامې او پوښاک

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به زموږ د خلکو او نيکونو د سنتي او عنعنوي جامو په ارزښت او اهميت پوه شي.

زده کوونکي به پوه شي چې زموږ د خلکو د ودونو، جشنونو او اخترونو جامې څه کيفيت لري؟

(۲۰)تصوير، جنکۍ په ملي جامو کې

شپږم لوست

زمور د هېواد د خلکو جامې

ستاسو د ولايت د خلکو جامې څه ډول دي ؟

په کليو کې د خلکو جامې

زمونږ په گران هېواد کې جامې او کالي د سيمه ييزو او اقليمي شرايطو له مخې له يوې سيمې څخه بلې ته توپير لري.

(۲۱) په(نورستان) کې د شپون تصوير

د بېلګې په توګه پښتانه په کليو کې پټو، څپلی، کميس او پرتوګ، لونګۍ او واسکټ اغوندي.

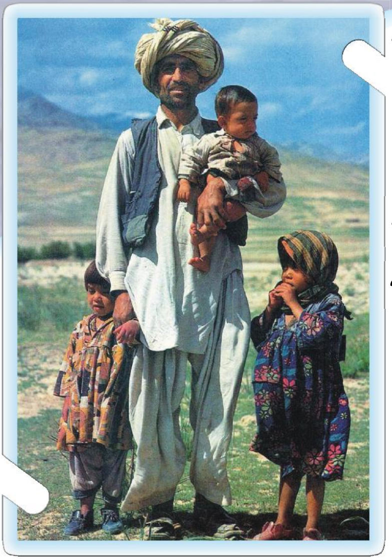

(۲۳) تصوير

په نورستان کې خلک زياتره وړينه قاقمه(ګنډۍ)، برک، پکول، چاروق (څرمن)او پای تاوه چې ټول پخپله جوړوي، اغوندي.

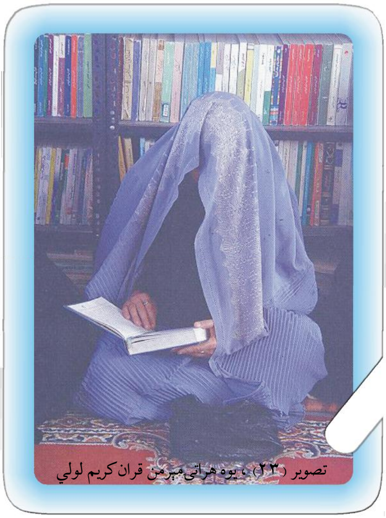

تصوير (۲۳) ، يوه هراتۍ مېرمن قران کريم لولي

په هزاره ميشتو سيمو او بدخشان کې برک (وړين توکر) او چکمن دود لری. اوزبېکان او ترکمنان ګوپيچه، شلوار، چپن، قاقمه، موزې، ماسۍ اغوندي او په پښتو کوي يې او د هرات خلک له نورو جامو سره واسکټ هم اغوندي.

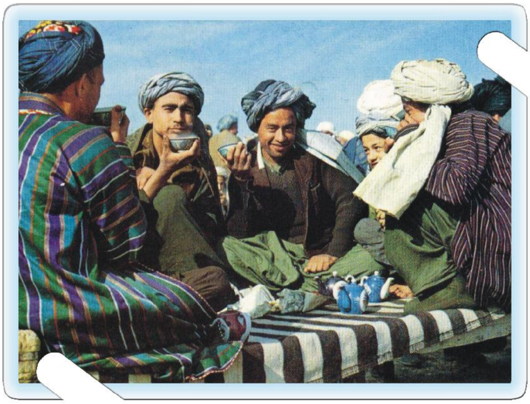

(۲٤) تصوير، (د هيواد په شمال کې) چای خانه

په عمومي ډول زموږ د هېواد ټول خلک په لږ توپیر یو ډول او سره ورته جامې اغوندي. لکه:کمیس او پرتوګ، واسکټ او لونګۍ د ټول هېواد په خلکو کې دود دي.

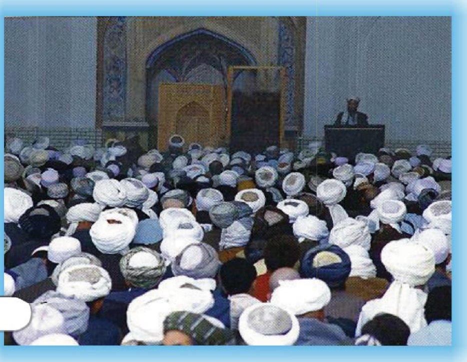

(۲۵) تصویر

په دومره تفاوت سره لکه چې پښتنې ښځې ګلدوزي کمیس او لوی پرتوګ اغوندي او په ځینو سیمو کې ورسره د پایڅو په برخه کې ښکلې ګلدوزي شوی (پوچي) هم په پښو تړي.

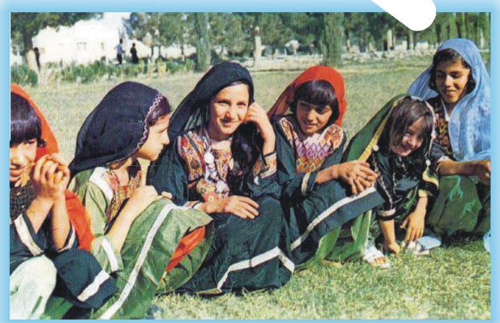

(۲٦) تصویر، جنکی په ملي جاموکې

(۲۷) تصویر، پیپخه(قره قلي خولی)

(۲۹) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

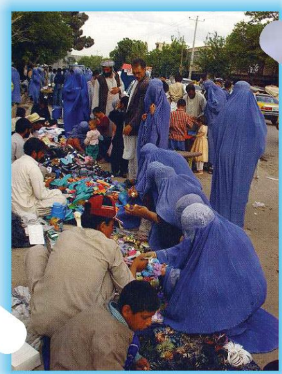

(۲۸) تصویر، ښځې د سو داد اخستلو په حال کې

د ښاري خلکو جامې

دکابل ښــار او په نورو ښارونو کې د خلکو ملي جامــې عبارت دي له: کمیس، پرتوګ، پټو. خو ښــځې ګلداره کمیس او سپین پرتوګ اغوندي. ښځې د لمن (دامن) پــه نامه کمیس او د ښــوونځیو او مدرســو نجونې ځانګړي کالي، ســپین ټکري، هلکان کرتۍ او پطلون هم اغوندي، خو ټول خلک نارینه، ښــځې، نجونې، هلکان او ماشومان په جشــنونو، ودونو، اخترونو او نورو ځانګړو مراســمو کې ګلداري او ځلېدونکې جامې اغوندي چې ډولونه به يې په بېلابېلو درسونو کې راوړل شي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د خپل کلي او ښار د جامو ځانګړتیاوې په ګوته کړي.

پوښتنې

- د خپل هېواد د مشهورو کالیو نومونه دي واخلئ؟
- د هېواد د قومونو او بېلابېلو سیمو د ځانګړو جامو نومونه دي واخلئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنیو څخه د پخوانیو جامو په برخه کې پوښتنې وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ثبت او له ځانه سره دې ټولګي ته راوړي.

اووم لوست

د واده او کوژدې د مراسمو جامې

ستاسو په ځای کې د واده په شپه ناوې او زوم څرنګه جامې اغوندي؟
د واده دودونه زموږ د خلکو په منځ کې په پوره شور او زوږ جوړېږي. د واده په مراسمو کې د ناوې او زوم لپاره نوې جامې برابرېږي چې د دغو دودونو ځینې برخې دلته راوړو:

(۳۰) تصویر، د واده جامې

د ناوې او زوم د نکاح جامې

د نکاح د تړلو په مراسمو کې ناوې ته ځانګړې جامې جوړېږي چې د نکاح په شپه یې وراغوندي. دغه جامې زیاتره شنې وي، چې ناوې له سره تر پښو پټوي. د ناوې بوټونه د نکاح په شپه شنه او یا سپین وي. د نکاح په مراسمو کې زوم ته جامې برابروي. په کلیو کې زوم ته سپینې جامې جوړوي او د کمیسه غاړه یې په ښکلي ډول خامک دوزي کېږي. سربېره پر دې یوه جوړه بوټونه، لونګۍ، خولۍ، یوه کورتۍ او واسکټ هم د زوم لپاره تیاروي او په یوځانګړي دستمال کې مجلس ته راوړل کېږي، چې په ځینو ځایونو کې یې د جومات محترم امام له نکاح څخه وروسته د خلکو په مخ کې زوم ته ور اغوندي.

د زوم او ناوې د واده جامې

په کلیو کې د زوم لپاره سپینې سیمه ییزې جامې برابرېږي. دغه جامې په معمولي توګه یو ښکلی خامک دوزي شوی کمیس هم لري او له دې جامو سره یو بالاپوش یا کورتۍ، لونګۍ، خولۍ، بوټونه او جورابې هم په خوانچه کې ږدي او د ناوې د ورلو له مراسمو څخه مخکې د سیمې د امام او یا د یو مشر له خوا زوم ته ور اغوستل کېږي. په ځینو سیمو کې یې د زوم خپلوان، دوستان او همزولي هلکان ور اغوندي. د مېره کور ته د ورلو په وخت د ناوې کالي سپین وي او سپینې جامې په نیک فال نیسي، څو ناوې نېکمرغه او سپین بخت ولري. دغه کمیس په معمولي توګه لوی وي او ناوې یې سرتر پایه پوښلې وي.

(۳۱) تصویر، د ناوې

د زوم کور ته د ناوې د وړلو په وخت کې شين رنګی شال د ښه نيت په توګه د هغې پر سر اچوي، څو يې ژوند د تل لپاره زرغون او ښکلی وي.

(۳۲) تصویر، ترکمنه نجلی د واده جامو کې

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د واده او نکاح د جامو د نورو ځانګړتياوو په برخه کې خبرې وکړي.

پوښتنې

- د واده د مراسمو د جامو د نورو ډولونو نومونه واخلئ.
- د هېواد په ولايتونو کې د واده جامو ترمنځ توپيرونه ووايئ.

کورنی دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د هغو جامو په برخه چې په تېرو وختونو کې ناوې او زوم اغوستل او دود وو، معلومات وليکي او ټولګي ته دې راوړي.

اتم لوست

د جشنونو، اخترونو او ځانګړو مراسمو جامې

- ستاسو په سیمه کې خلک په ځانګړو مراسمو کې څه ډول جامې اغوندي؟

زموږ په ګران هېواد کې خلک په ځانګړو مراسمو لکه جشنونو، اخترونو او نورو مراسمو کې ځانګړې جامې جوړوي او اغوندي چې دغه جامې په لاندې ډول دي:

(۳۳) تصویر

د خپلواکۍ د جشن په مراسمو کې زیات خلک ګډون کوي او د خوښۍ د ښوولو لپاره نوي کالي اغوندي. په جشن کې د دولت کارکوونکي هم ګډون کوي. د پوځي پرېډ یا رسم ګذشت په مراسمو کې د اردو او ملي پولیسو سرتېري او افسران له ځانګړو جامو سره د دولتي او نورو خلکو تر مخ د پرېډ په ډول تېرېږي. د ښوونځیو زده کوونکي هم له ځانګړو کالیو او جامو سره په دغه خوښۍ کې برخه اخلي.

(۳٤) تصویر، د سرتېرو رسم ګذشت (کابل)

دکوچني او لوی اختر په ورځو کې خلک خپلې نوې جامې چې مخکې له مخکې يې برابرې کړې وي، اغوندي او دغه کار اسلامي سنت ګڼي. ديني عالمان او سپين ږيري د اختر په ورځو کې چپنې اغوندي. د چپنې اغوستل د وياړ نښه ګڼي.

زموږ د هېواد په شمالي ولايتونو کې زياتره خلک چپنې، جېلکې، پګړۍ، ، پرتوګ او ګلدوزي شوی کميس اغوندي.

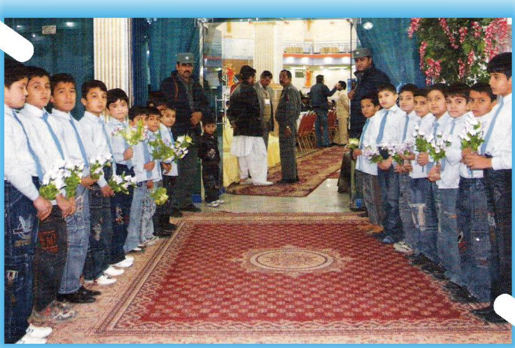

(۳۵) تصوير ، د پوهنې زده کوونکي

(۳۷) تصوير

(۳٦) تصوير، کوچنۍ نجلۍ په ملي جامه کې

د ځانګړو مراسمو جامې

خلک په مراسمو، قومي جرګو او د جمعې لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د جامع جوماتونو ملایان د جمعې او اخترونو په لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د لونګۍ په

(۳۸) تصویر، د قاضي القضات ځانګړې جامې او د ولسمشر د لوړې مرا سموبهیر

سرول او د چپنې اغوستل د لمانځه د امامت پر مهال او په محکمو کې د قاضیانو ځانګړې جامې د علماوو په نظر غوره کار دی.

د کندهار، فراه، نیمروز او هلمند ولایتونو کې هغه خولۍ په سرکوي چې یوه څنډه یې برش شوې او په ډول ډول تارونو سره ګلدوزي او ښکلې شوې وي. په دې ولایتونو کې خلک زیاتره تورې، سپینې او تیز رنګه جامې خوښوي.

په هرات او جلال آباد کې نارینه سپینې

(۳۹) تصویر، یو ځوان دنیالګی کېنو لو په حال

خولۍ پر سر کوي چې هغو ته عرقچيني وايي. دغه خولۍ کله له ټوکر او کله هم له تارونو څخه جوړېږي. د هرات په ولايت کې د جامو د ټوکر رنګونه زيا تره نيم رنګه او روښانه وي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خپلې سيمې د ځانګړو مراسمو د جامو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ستاسو کوم ډول جامې خوښېږي، چې د واده په مراسمو کې يې واغوندئ؟
- ستاسو په نظر کوم ډول جامې له اقتصادي پلوه غوره دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو او لويانو څخه د ځانګړو مراسمو جامې چې په پخوا وختونو کې کارول کېدې، وپوښتي او ودې ليکي.

نهم لوست

د ماشومانو جامې

ماشومان د کورنۍ د باغ ښکلي ګلونه دي چې ټول خلک ورسره مینه لري او هغوی ته ځانګړې پاملرنه کوي. هغوی ته د ښکلو جامو د برابرولو او وراغوستلو په برخه کې دودونه او رواجونه لري، چې په لنډ ډول بیانېږي، لکه: د نویو زېږېدلو ماشومانو د عقیقې، د اخترونو په ورځو او داسې نورو کې.

(۴۰)و(۴۱) تصویر ونه، جنکۍ او هلکان په ملی جامو کې

په ځینو سیمو کې د کورنیو د لومړني پیدا شوي ماشوم لپاره د هغه نیا خو جوړې ماشومانه کالي، کوچنۍ بړستن ، کمپله، بالښت، دستمالونه او ورسره نور شیان برابروي. جامې د یوه کوچني ځانګړي مجلس په ترڅ کې د نوي پیدا شوي ماشوم کور ته وړل کېږي.

عقیقه، اسلامي ځانګړی سنت ګڼل کېږي. د ماشوم لپاره په دې مراسمو کې یوه جوړه نوي، ښکلي کالي برابروي او په هماغه ورځ یې ماشوم ته د سنتولو څخه مخکې ور اغوندي. د نویو زېږېدلو هلکانو سنتول اسلامي سنت دی.

د اخترونو په ورځو کې هم د ماشومانو لپاره نوي کالي جوړوي. ماشومان هغه اغوندي او ډېر خوشحالېږي.

زموږ د خلکو یو بل غوره دود دا دی چې د هر قوم مشران شتمن خلک د دې په ترڅ کې چې د خپلو ماشومانو لپاره جامې برابروي د بې وزلو ماشومانو لپاره هم په اخترونو

کې نوې جامې رانیسي چې هغوی هم د اختر په خوښیو کې برخه ولري.

سرېبره پر هغو چې مخکې وویل شول په ځینو دودونو کې د ماشومانو لپاره بخملي واسکټونه او خولۍ، چې په رنګه تارونو او زري ټوټو سره سینګار او چرمه کاري شوي وي، جوړوي او هغوی ته یې ور اغوندي.

ورې جونې هم چرمداره او زري ښایسته کمیسونه له شین رنګه ټیکریو سره اغوندي.

(٤٢) تصویر، جنکۍ او هلکان په ملي جامو کې (مزار شریف)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې ووایي چې د دوی په کور او کلي کې ماشومان کوم ډول جامې اغوندي؟

پوښتنې

- د ماشومانو لپاره د نورو دودیزو جامو نومونه واخلئ.
- زموږ د هېواد په بېلا بېلو سیمو کې د ماشومانو جامې یو د بل سره څه توپیر لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د پخوانیو جامو په باره کې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي، ودې لیکي او ټولګي ته دې راوړي.

د دریم ځپرکي لنډیز

د هېواد په شمالي او شمال ختیځو سیموکې خلک چپن، جېلک، واسکټ، ګوپیچه او لونګۍ اغوندي. په سویلي او سویل لوېدیځو سیموکې ګل ګنډ (ګلدوزي) شوي تارین او وړین ډېر ښکلي څادرونه اغوندي. په مرکزي افغانستان او په ځینو شمال ختیځو سیمو کې د وړینې چپنې (چکمن او برک) اغوستل دود دی. په جنوبي سیموکې د خلکوپا پوښونه، څپلۍ او بوټان او په شمال کې مسحۍ او بوټان دي.

په جشنونو، اخترونو، نوي کال او ودونو کې ماشومان او ځوانان چرمه کاري شوي واسکټونه، دکمیسونو د غاړو ګل ګنډ شوې ښکلې جامې، د پوهنې زده کوونکي او ځینې نور خلک کورتۍ او پطلونونه اغوندي.

په ودونو کې د واده په شپه د ناوې ځړوکۍ شین او د زوم کور ته د ورتلو په وخت کې سپین رنګ لري.

د څادرۍ اغوستل د ښځو تر منځ کې په ټول افغانستان کې دود دی.

څلورم څپرکی

واکمني او سیمه ییزه اداره

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي دې د کورنۍ په ټولنیز او حیاتي ارزښت باندې پوه شي او دغه مفهوم دې ښه زده کړې او پوه شي چې کورنۍ دځوانانو دنیکمرغۍ ځاله ده او دټولنې د ښېرازۍ د نظم په خوندي ساتلوکې ډېر ارزښت لري او همدارنګه زده کوونکي دې د قومي جرګو ارزښت او د تاوتریخوالي دپیداکېدو لاملونه وپېژني.

(٤٣) تصویر، د (نورستان) سیمه او اداره

لسم لوست

زموږ د هېواد کورنی توکمیز جوړښت

ـ ستاسو په سیمه کې کورنی جوړښت څه ډول دی؟

کورنۍ

کورنۍ د ټولنې لومړنی بنسټ او بنیاد جوړوي. زموږ په هېواد کې کورنۍ له پلار، مور، لورګانو، زامنو ننګیاندو او لمسیانو څخه جوړه شوې ده. زیاتره د کورنۍ د غړو شمېر له لسو تنو څخه زیاتېږي او کله کله په یوه کور کې پنځلس او آن تر شلو تنو هم ژوند کوي. د هېواد په جنوبي او جنوب لویدیځو سیمو کې دغه دود ډېر دی او آن څو ورونه چې ځانله جلا کورنۍ هم لري، له نورو ورونو او د هغو له کورنیو سره په یوه لویه پخسه یي کلاکې چې له پلرونو څخه ورته میراثي پاتې وي، ژوند کوي. د کورنۍ مشر پلار وی او په زیاتره کورنیو کې مورهم خپل رول لري. زامن، لورګانې او ننګیاندې د پلار او مور تر لارښوونې لاندې کار کوي. کورنۍ نظم په کلیو کې ښه کلک دی. د خوانېنې او د زوی او ننګور په ژوندکی د هغې د لاس وهنو په اړوند زموږ په ټولنه او ادبیاتو کې له ډېرو پخوا زمانو څخه کیسې، طنزونه او حکایتونه شته.

کورنۍ اړیکې

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ډېرې ژورې او پراخه توکمیزې او ټولیزې اړیکې شته. د کورنۍ غړي د خپل کور لویانو او ټول خلک د قوم د مشرانو درناوی کوي او د هغوی نظرونو ته ارزښت ورکوي. د کورنۍ د مشرانو واک په خپلې کورنۍ او د قوم د مشرانو واک قوم باندې په کلیو کې د ښارونو په پرتله زیات وي. مشران له نورو ډېر واک لري؛ خو په ښارونو او متمدنو مرکزونو کې سره له دې چې مشرانو ته په درنه سترګه ګوري خو د خپل شخصي ژوند په محدوده او چاپېریال کې په خپله واک، آزادي او صلاحیت لري.

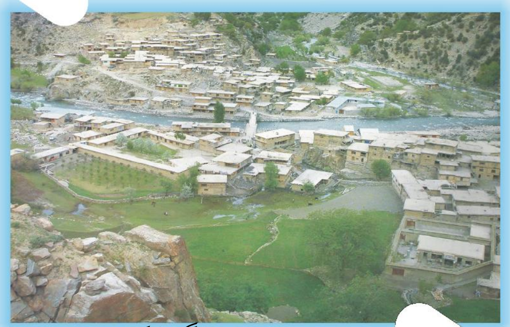
(٤٤) تصویر، د نورستان د برګمټال کلي

کلی

زموږ په هېواد کې ښاري ټولنې لږې او کلیوالي ټولنې ډېرې دي. په تېرو وختونو کې په کلیو کې د واکمنۍ او اداري نظام دا ډول و چې هر کلي (یو ملک، ارباب او یا خان) درلود او دغه مشر به ټولنیزې چارې او قومي لانجې د

(٤٥) تصویر، حشري کارونه

کلي د نورو سپینږیرو او مشرانو په مشورو حلولې. د بېلګې په ډول په قومي حشرونو، د ویالو پاکولو، دغنمو لو، نیالګیو کېنولو، د ژرندې د پل انتقالولو او هم د لانجو په حلولو کې به یې برخه اخیسته.

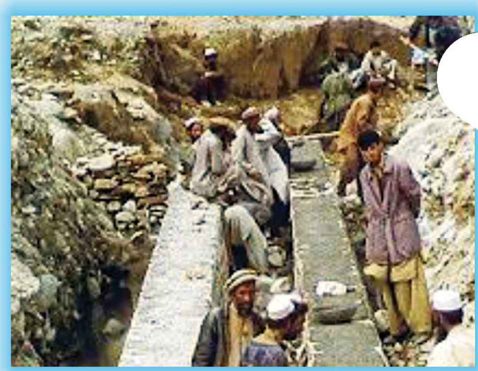
(٤٦) تصویر، حشري کارونه

په ځینو سیمو کې به څو اربابان یا ملکان د یو لوی ملک تر واک لاندې وو او چې هغه به یې د مخور (سپین ږیرې) په نامه یاداوه. مخور او یا لوی ملک به دخلکو او حکومت ترمنځ دارتباطي پل رول درلوده.

زموږ د هېواد په اسماعیلیه مېشتو سیمو کی له ملک او ارباب څخه پرته به (پیر یا شاه) و او هغه به خلیفه ګان درلودل، خلیفه ګانو به د پیر په لارښوونه ټولنیزې چارې ترسره کولې.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د کورنۍ د ښېګڼو په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې مشر دې د خپلو بحثونو پایلې نورو ته د ټولګي په مخ کې بیان کړي.

پوښتنې

- که د کورنۍ بنیاد نه وي، څوانان له کومو ستونزو سره مخامخ کېږي؟
- د ټولنیزو او اقتصادي چارو په برابرولو کې د قوم د اربابانو او ملکانو رول په څه ډول دی؟
- که کوم کلی یا سیمه ارباب یا ملک و نه لري د هغې کلي یا سیمې خلکو ته کومې ستونزې پیدا کېږي؟

کورنۍ دنده

- هر زده کوونکی دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د ملکانو، اربابانو او یا د سیمې د مشرانو د رول په اړه پوښتنې وکړي او ټولګي ته دې راوړي.

مرکه او جرګه

- مرکه او جرګه څه ډول اصطلاحات دي او زموږ په هېواد کې څه ډول تاريخي سابقه لري؟

زموږ د هېواد په ټولو برخو، په تېره بيا په سويلي سيمو کې مرکې او جرګې د قومي او ټولنيزو ستونزو او لانجو د حلولو واک لري . د جرګو غړي تجربه لرونکي سپين ږيری، مشران، ملکان او افسقالان دي، چې په حجرو، ډېرو، جوماتونو، د چنارونو او ونولاندې غونډې کوي او د خلکو شخړې او لانجې هوار وي.

(٤٨) تصوير، قومي مرکه

د قبيلې، قوم او مشرانو غونډو ته جرګه ګۍ وايي، چې د اړتيا په وخت کې د قبيلو ترمنځ د کوچنيو لانجو د فيصله کولو لپاره جوړېږي.

کله چې جرګه ګۍ د يوې دعوې پرېکړه ونشي کړای، بيا د لانجې د حلولو لپاره لويه جرګه راغوښتل کېږي. د دغې جرګې غړي قاضيان، د قوم مشران، نرخيان او نور وي.

(٤٩) تصوير، قومي جرګه

په عمومي ډول مرکه يا جرګه د واک او رسوخ له پلوه درې درجې او پړاوونه لري:

۱_ جرګه ګۍ: د جرګو په دې پړاو کې څو محدود سپين ږيري ګډون کوی او د

دعوې په برخه کې يوازې خبرې اترې کوي.

۲_ د مرکــې دويــم پړاو لوی دی چې ګډون کوونکي يــې د دواړو لوريو ډوډۍ هم خوري چې دغه پړاو کابو د مرافعې محکمې مثال لري.

په دې پړاو کې د دعوې يو لوری مرکې ته واک ورکوي او بل لوري ته چې واک يې نه وي ورکړی هغې ته «نيمګړی واک» وايي.

۳_ پــه دريم پړاو کې نرخيان ګډون کوي او دغه پړاو د خلکو په منځ کې هغه قانوني واک او اعتبــار لري، چې هغې تــه (جرګه) وايي. جرګه د خلکو په منځ کې غټې دعوې فيصله کوي. جرګه د (تميز محکمې) ته ورته ده.

جرګه د ســتونزو د پېچلتياو و په تناسب کېدای شي ډېرې ورځې او آن مياشتې دوام وکړي. په دغه جرګه کې ډېرې خبرې کېږي، نظرونه تبادله کېږي او د جرګې په اوږدو کې د دعوې دواړه خواوې د جرګه مارو د ډوډۍ خرڅ او لګښت په غاړه لري.

کلــه چې موضوع ډېــره مهمه، پېچلې او لوبه وي نو د قومونو مشــران، نرخيان او په مرکــو پوه خلک چې د دعوې دواړو لوريو پورې څه تړاو ونه لري د ســتونزې او لانجې

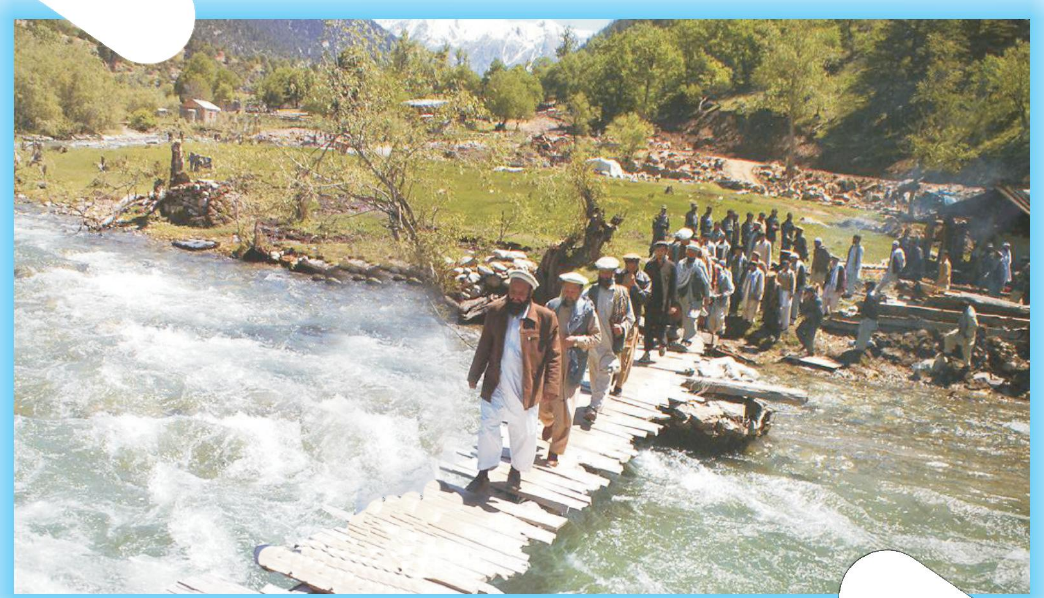

(۵۰) تصوير، د نورستان سپين ږيري او مشران د جرګې په لور روان دي.

د فیصله کولو لپاره رابلل کېږي او د دعوې د فیصله کولو لپاره د دعوې له دواړو لوریو بشپړ واک اخلي او دعوا فیصله کوي، چې دې ته د پښتنو په منځ کې (په توی وړی واک) وایي. دغه د جرګې تر ټولو لوړه سطحه ده چې د هغوی پرېکړه او فیصله هېڅ لوری ماتولی نشي.

د قومي شوراګانو او جرګو ګټه

په هره سیمه کې د قوم د مشرانو شتون او د مشرانو شورا له لوري د خلکو د لانجو حل او فصل د رسمي، دولتي مراجعو کارکموي او د خلکو لپاره آسانتیاوې رامنځ ته کوي. له همدې امله همدا اوس په کلیو، ولسوالیو، ناحیو، ښارونو او د هېواد په ولایتونو کې د سپین ږیرو شوراګانې شته چې لانجې او ستونزې فیصله کوي. د دغو شوراګانو شتون په هغه اندازه ګټور دی چې لومړی لانجې او حقوقي مسئلې د رسمي مراجعو له لوري شوراګانو ته ارجاع کېږي، چې د مشورې او روغې جوړې له

(۵۱) تصویر، د (کابل) ښار کې د روغې جوړې یوه برخه

لاري حل شي. که دا فيصله د دعـوې دواړه لوري ونه مني نو هغه وخت موضوع رسمي مراجعو ته ورسپارل کېږي.

(۵۲) تصوير، قومي جرگه (د خمکنو ولسوالي)

په ټولگي کې فعاليت

- هـر زده کوونکـی دې د خپلې سـيمې د واک لرونکو شـخصيتونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د خلکو په منځ کې د قومي غونډو شتون څه گټې لري؟
- آيا په ځينو مواردو کې قومي غونډو ته واک ورکول کوم زيانونه هم لري؟

کورنۍ دنده

زده کوونکـي دې په تېرو وختونو کې د قومي غونډو د ماهيت په برخه کې د خپلو کورنيو له غړو څخه معلومات ترلاسه کړي.

دولسم لوست

د تاوتريخوالي او دښمنيو سرچينې، لاملونه او ماهيتونه

- تاوتريخوالي او دښمنۍ د ټولنې د نظم د له منځه وړلو په برخه کې کومې منفي اغېزې لري؟

هغه چارې چې زموږ په ټولنه کې کله کله دنظم د له منځه وړلو لامل ګرځي، د خلکو په منځ کې تاوتريخوالي او دښمنۍ دي. په دې لوست کې به د دغو موضوعګانو ماهيت اولاملونه په ګوته شي.

۱ _ د تاوتريخوالي او دښمنيو ارونه، لاملونه او ماهيتونه

د تاوتريخوالي او دښمنيو يو لوی لامل بېکاري او بې علمي ده، بېکاره انسان تل د خپلې منفي بوختيا او رواني ستونزو د ارضا لپاره بهانې لټوي. وايي: «له بېکاره، خدای بېزاره» په ځانګړې توګه هغه څوک چې بې علمه او ناپوه وي او ځان ځاني هم ورسره مله شي، ټکرونه او تاوتريخوالي رامنځته کوي. دا ډول تاوتريخوالی ناڅاپي او غير ارادي دی.

(۵۳) تصوير، په شهران کلي کې د ځمکې او به کول.

په کليو کې د تاوتريخوالي يو بل لامل د نورو خلکو د شتمنيو او ځمکو په زور غصبول دي، او يا د وچکالۍ په کلونو کې د نورو خلکو د حقابې په زور نيونه ده چې

هر کال په طبيعي ډول د اوبو کولو پر مهال تکرارېږي.

ځينې خلک په خپله برخه قانع نه وي، له خپله حقه ډېره ځمکه او اوبه غواړي او يا د ناحقه ورا ثت دعوا کوي. يا له هغه سره چې په بڼ يا ځمکه کې شريک دی، حق نه ورکوي، چې دا هم د تاوتريخوالي لوی لامل دی.

کله کله لومړني سړي ته د پور نه ورکول هم د تاوتريخوالي اوجګړې لامل کېږي.

دغه تاوتريخوالی په لومړی سر کې لږ وي او ورو ورو ډېرېږي او د اوږدې مودې په دښمنيو بدلېږي.

خو په دې وروستيو وختونو کې چې خلکو د کرنې، اقتصاد، باغدارۍ، د ښارويو روزل، سوداګرۍ، علمي او نورې بوختياوې لاس ته راوړې دي او همدارنګه زموږ په ټول هېوادکې چې د علم او پوهې وړانګې خپرې شوې دي، خلک د تاوتريخوالي په بدۍ او تاوانونو پوهېدلي، نوځکه د کورنيو او قومونو په غچ اخيستنو او وژنو کې لږوالی راغلی او که کله په لږه اندازه او ناخاپي توګه رامنځته کېږي، نو دواړه لوري د قومي سپين ږيرو، عالمانو او جرګو په پريکړو او يا د قضايي او حقوقي مراجعو پر پريکړو باندې قناعت کوي او د جاهليت دورې غير اسلامي دودونو پسې نه ګرځي.

(٥٤) تصوير، په هرات کې دخواجه عبدالله انصاري مزار

د تاوتريخوالي او دعواوو د رامنځته کېدو اولامل په برخه کې خواجه عبدالله انصاری(پير هرات) داسې ويلي دي:

«بدانکه رنج مردم در سه چيز است: از وقت پيش مي خواهند، از قسمت بيش

مي خواهند و آنِ دیگران را از آنِ خویش می خواهند»

د تاوتریخوالي پیل

تاوتریخوالــی او ټکرونه لومړی له زېږو خبرو او لفظي مشــاجرې څخه پیل کېږي، او ورو ورو خبره لاس اچولو ته رســېږي. کله چې د دواړو غاړو د غوســې دېگی په خوټېدو راشي له ډېرو، لرګیو او نورو توکو څخه یو د بل پرضد کار اخلي.

د بېلګې په توګه د اوبو لګولو پر مهال د جګړې وسیله یوم دی او د لو په وخت کې د جګړې وسیله لور دی.

په پخوا وختونو کې به خلکو په جګړه کې ډېر لړ چاکو، ټوپک او نورخطرناک وسایل کارول، ځکه له خطرناکه پایلو یې خبر وو.

په قرآن مجید کې په دې برخه کې د زغم او عفوې یادونه شوی ده چې وایي:

......و الکاظمین الغیظ و العافین عن الناس...)(العمران ۱۳۴)

ژباړه: ډېر ښه خلک هغه کسان دي چې غوسه زغمونکي او خلکو ته ښښنه کوونکي وي.

په هر حال:

په، جګړه کې غالب او مغلوب هېڅ یوګټونکی نه وي، بلکې ګټونکي هغه خلک وي چې جګړه یې نه وي کړې.

عبدالرحمن بابا په دغه برخه کې څه ښه ویلي دي:

کــر د ګلــو کــړه چــې ســیمه دې ګلزار شــي
اغــزي مه کره چې پښــو کې به دې خار شــي

او خواجه حافظ هم په دې هکله ډېر ښه ویلي دي، چې:

درخت دوستي بنشان! که کام دل به بار آرد   نهال دشمنی برکن! که رنج بی شمار آرد

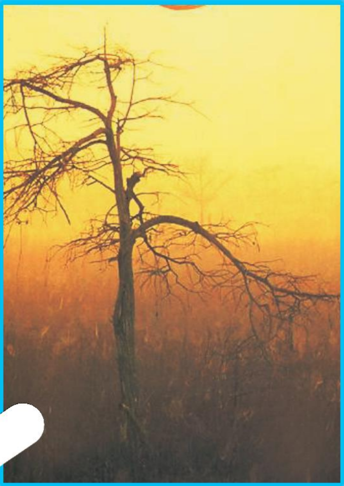

(۵۶)تصویر د دښمنۍ د ونې تمثیل

(۵۵)تصویر د دوستۍ د ونې تمثیل

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د تاوتریخوالي او د هغه د ناوړه پایلو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د تاوتریخوالي دوام په ټولنه کې کومې ناوړه پایلې رامنځته کوي؟
- د کورنیو ترمنځ پر له پسې دښمنۍ کومې ناوړه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه په تېرو وختونو کې د تاوتریخوالي په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

د څلورم څپرکي لنډیز

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ټولنیزې او قومي اړیکې په ژوره او پراخه توګه شتون لري. په کلیو کې د قوم مشران په خپلو خلکو باندې د ښارونو په پرتله ډېر واک لري.

زموږ د هېواد په سویلي سیمو کې یو شمېر سیمه ییزې ډلې دي چې د قومي او ټولنیزو ستونزو او شخړو د هوارولو واک لري، چې جرګې او مرکې یې بولي.

جرګې د واک له پلوه درې درجې لري:

کله چې د دوو کسو یا دوو قومونو ترمنځ کومه دعوا یا شخړه رامنځ ته شي، نو موضوع همدې قومي غونډو، مرکو او جرګو ته چې د سپین ږیرو، عالمانو او د قوم د مشرانو څخه جوړې شوې وي، سپارل کیږي. څرنګه چې هغوی د دواړو خواوو د شخړې په لاملونو پوهیږي نو ځکه قضیه په ښه توګه سره فیصله کولی شي.

پنځم څپرکی

استوګنځایونه، د ودانیو جوړولو مواد، لارې او طرحې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي په هېوادکې د کورونو، کلاګانو، جوماتونو او د عامو ودانیو له بېلا بېلو ډولونو سره چې تاریخي لرغونتیا لري، آشناشي او د اوسېدلو کورونو د جوړولو طریقه او دکورونو جوړولو د اړتیا وړ مواد به وپېژني.

زده کوونکي به د ختیځو کورونوځینې ښېګنې وپېژني اوپه هېوادکې به د معمارۍ له سبک سره آشناشي.

زده کوونکي به وپوهېږي چې کاشي کاري زموږ د هېواد د ښکلو هنرونو اوصنعتونو څخه ده او زموږ په ګران هېوادکې لرغونې سابقه لري.

(۵۷) تصویر: دامیر شهید باغ (جلال آباد)

سمڅې او ختین کورونه

ـ تاسو د استوګنې څو ډوله کورونه پېژنئ؟

زموږ په هېوادکې د استوګنې ځایونه او د اوسېدنې کورونه ډېر ډولونه لري. ځینې یې ډېر ابتدایي او پخواني دي، لکه: سمڅې، غارونه، پرستنو ولاړ کورونه او داسې نور چې زموږ د هېواد په لرې پرتو سیمو کې دود و او تر اوسه یې لا بېلګې موجودې دي.

سمڅې

هغه ابتدایي د اوسېدنې ځایونه دي چې لومړنیو انسانانو د خپل ژوندانه د دوام لپاره د غرونو په لمنو کې

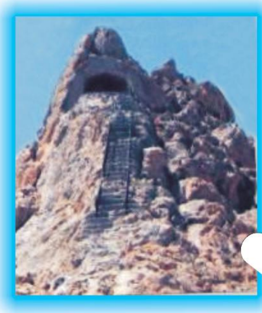
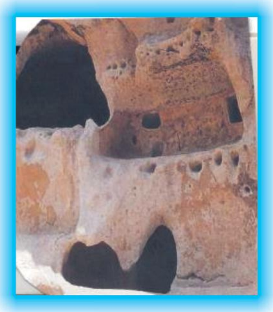

(۵۸،۵۹،۶۰،۶۱،۶۲) تصویرونه، د سمڅو ډولونه.

جوړول. دغه ابتدايي کورونه په معمولي توګه تياره، نمجن او وړې دروازې يې درلودلې چې هم انسانانو پکې ژوندکاوه او هم يې خاروي پکې ساتل کېدل. خوکله چې ورو ورو انسانان متمدنه شول، په (لرګيو پوښل شوي او ګنبدي) د ختينو کورونو جوړول يې زده کړل چې لاندې به د هغوی د هريو په برخه کې معلومات ورکړو:

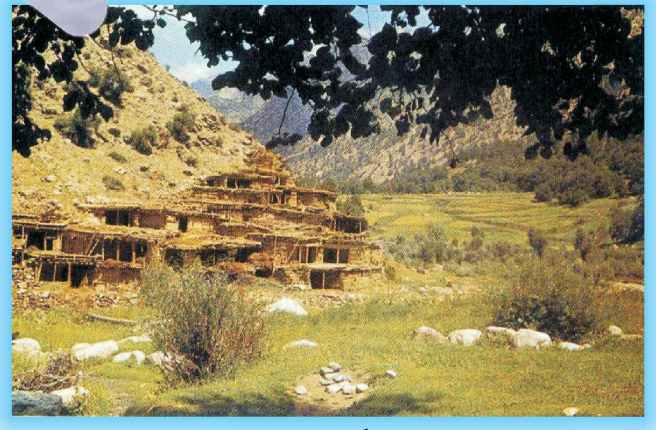

(۶۳) تصوير، په لرګو پوښل شوي کورونه

۱ـ په لرګيو پوښل شوي کورونه

دغه کورونه له خاورو، تيږو، خامو خښتو، پخسو او د داسې نورو موادو څخه جوړېږي. چت يې په دستکو يا لرګيو پوښي. داسې چې لومړي دستکونه د اړتيا په اندازه په کوټو باندې په افقي ډول اچوي، وروستهورباندې تختې، پوزي، د ونو شاخچې، کڼکې او جارو(کيان او وابښه) اچوي او بيا ورباندې کلکه شوې خټه (غوره ګل) هواروي او له هغه وروسته يې اخېړوي. هڅه کېږي دغه اخېړ ډېر هوار او داسې شيب ولري چې اوبه ورباندې ډنډ نه شي او د دغو اوبو د جاري کېدو لپاره د لرګيو ناوې د بام په څندو کې ږدي چې د باران اوبه پکې بهېږي.

دغه کورونه دګنبدي کورونو په پرتله د باران او زلزلې په مقابل کې کلک وي. د دغو کورونو په منځ کې خلک تنورونه هم ږدي او په دې تناره کې په دايمي توګه اور بلېږي او د اور لوګی دکلونو کلونو

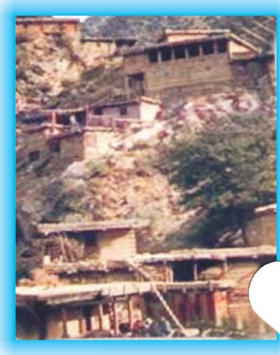

(۶۴) تصوير، دلرګو کورونه

(۶۵) تصوير، د لرګو کورونه

په اوږدو کې د کور چت لکه د قیر غونډې کلکوي.
په همدې ډول ددغو کورونو جوړول زموږ د هېواد په هغو سیمو کې دود لري چې هلته زلزله او ورښت زیات کېږي.
په لرګو باندې د پوښل شوو کورونو چتونه کله په نقاشي شویو تختو مسطح کوي، دغه کار ماهر نجاران ترسره کوي او د دغو کورونو نمونې او بېلګې د کابل ښار او ځینو ولایتونو په زړو ښارونو کې لېدلی شو.
ځینې دغه کورونه چې شتمنو او بډایو خلکو جوړ کړي دي، د لرګي ښکلي ورونه او ورسۍ لري چې په هغې کې د ګل او پاڼو نقشونه په لرغوني سبک سره ډېر ښکلي حکاکي شوي دي.

۲_ ګنبدي خټین کورونه

د دغو کورونو د دیوالونو او چتونو په جوړولو کې له خاورو او خټو څخه کار اخیستل کېږي. چت یې په ښایسته ډول په خښتو او خټو پوښل کېږي او د لا ټینګښت لپاره یې په تشو ځایونو کې وړې تیږې او جغل ورښښلوي. دغو وړو تیږو او جغل ته (آغاز) وايي.
دګنبدي کورونو جوړول یوځه مهارت او ډېر زحمت غواړي او همدارنګه د دستک پوښه کورونو په پرتله د واورو او باران پر وړاندې یې مقاومت لږوي.
د دې کورونو رواقونه په اخیړ او کله کله یې په صافو ګچو سره رنګ او ښکلي نقاشي کوي.
خټین کورونه سره له دې چې ابتدايي او ساده دي، ځینې ښېګڼې او ګټې هم لري. یوه ګټه یې دا ده چې د ګرمۍ او یخنۍ مخه په ښه توګه نیسي او د ګرمۍ او یخنۍ د نفوذ او تېرېدلو په مقابل کې ښه مانع دي.
یعني هغه کورونه نسبت

(۶۶) تصویر ګنبدي کورونه (هرات)

دغــو کورونو ته چې نن په عصري او کانکريتي ډول جوړېږي، په اوړي کې يخ او په ژمي کې نســبتاً تاوده وي. خو دا هم د يادونې وړ ده چې ختين کورونه دکانکريتي کورونو په پرتله لږ مقاومت لري او نشو کولای ډېر پوړونه ورباندې جوړ کړو. او هم ډېره ځمکه او ځای نيسي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د ختينو کورونو نورې ګټې او زيانونه ووايي.

پوښتنې

- کوم ډول کورونه د ژوند لپاره ګټور دي؟
- هغه څېرې چې د کورونو په پوښلو کې اچول کېږي له څه شي څخه جوړېږي؟
- پخسه څه شی دی؟ او کومې ښېګڼې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکــي دې د هغو بېلابېلــو او ډول ډول کورونو په برخه کې چې زموږ په هېواد کې جوړېږي، معلومات ترلاسه کړي.

څوارلسم لوست

څپري کورونه

- ستاسو په سیمه کې څوک په څپري کورونو کې ژوند کوي؟

زمـوږ په هېواد کـې پر ختینو کورونو سـربېره،

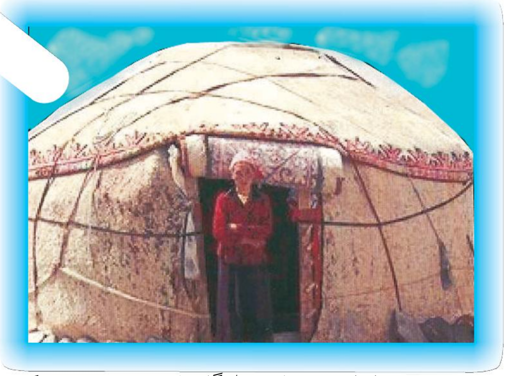

(۶۷) تصویر په لیمڅي او ګلیم باندي پوښل شوی جونګړه

څپري کورونه هم جوړېږي، چې په لاندې ډول دي:

۱ـ کوډلـه (**جونګـړه**): دغـه کورونـه بزګران له خسـو، لرګیو او د لرګیو له خادو څخه جوړوي.

کوډلې زیاتره د پسرلي، اوړي او مني په فصلونو کې د فالیزونو، درمندونو او دښـتې په آزاده هوا کې په ګنبدي یا مخروطي شکل جوړېږي.

۲ـ څپـره: څپره هم له تاوشـو و (منحني) ډولـه خادو څخه جوړېږي. دیوالونه یې له مـزو، مزرو او یا له کڼکي څخه جوړوي او سربې په پوزي، کنکې، خسو او اغزو پوښي او ګلیم یا لمڅی پرې غوړوي.

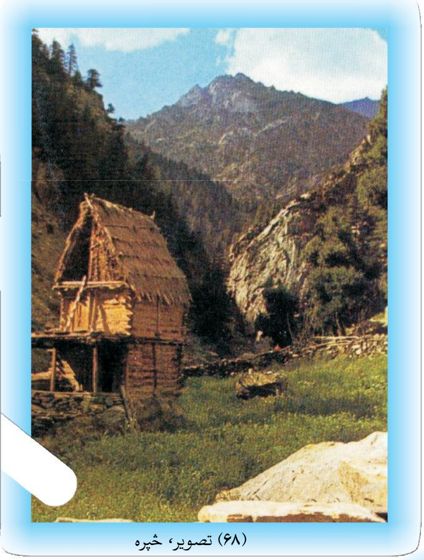

(۶۸) تصویر، څپره

(۶۹) تصویر، څپره

(۷۰) تصویر، الاچغ

۳ـ آلاچغ: هغـه مـواد چـې آلاچـغ ورڅخه جوړوي له کږو شویو خادو، لیمڅي، ټغر او له داسې نورو څخه عبارت دي، په دې ډول چـې ۱۵ تر ۲۰ پورې خـادې پر ځمکه کې منډې او پورتنۍ څوکې یې په ګنبدي ډول سـره یو ځای کوي او تړي او شا او خوا یې پـوزی د دیوال په ډول دروي. سـر یې هم پـه پوزي ټغر او لیمڅي پوښـي. دننه او بهرنۍ برخه یې په (کشـیده ګلیم) او په زوندیو ښایسـته کوي.

۴ـ کېږدۍ: زموږ د کوچي هېوادوالو ګرځنده کور دی چې له تورو او کلکو تو کرانو څخه جوړېږي او په ټینګو او کلکو رسـیو او مېخونو پر ځمکه ټک وهل کېږي او کلکېږي.

یادښـت: د کوچیتوب فرهنګ او دود، همېشـنی مسافرت او ګرځېدل له یوې سیمې نه بلې سـیمې ته او په کېږدیو کې ژوندکول زموږ کوچیو وطنوالو ته ډېر سـخت زحمت او خواري ده.

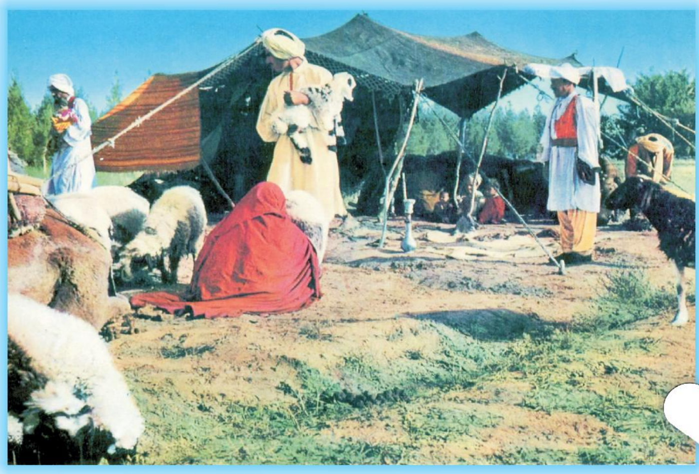

(۷۱) تصویر، کیږدۍ

۵ـ خـرګاه: یـو ډول لویه کېـه (کېږدۍ یا خیمـه) ده چې له لیمڅي څخه جوړېږي.

زموږ قرغـز هېواد وال یې په پامیـر (د نړۍ بـام) کې جوړوي اوکارترې اخلي.

خرګاه د هغوی د استوګنې دایمي کورونه دي.

۶ـ خیمـه: خیمـه هم د ګرځنده کوټې یو ډول دی چې په آسـانۍ سـره درول کیږي او په

آسانۍ سره ټولېږي. خیمه له جیمي او نورو ډېلو ټوکرو څخه ګنډل کېږي او په کلکو رسیو باندې په هغو لرګینو یا اوسپنیزو موږو سره چې پر ځمکه ټک وهل شوي وي، سپره او درول کېږي. څرنګه چې سپکه ده بارول او نقلول یې آسان دي. په هر ځای کې په ځانګړي ډول په مېلو کې کارول کېږي.

آلاچغ، کیږدۍ او خرګاه په باندو کې د مالدارانو د دوبي کورونه دي، ځینې وخت په کلیو کې هم داسې کورونه جوړوي.

په عمومی توګه خس کپه، څپره، آلاچغ، کېږدۍ او خرګاه د زلزلې په وړاندې تر ټولو خوندي کورونه دي.

۷ـ د لویې جرګې خېمه: یوه لویه خیمه ده چې په دې کې د لومړي ځل لپاره د

(۷۲) تصویر، د کابل په نړیوال کنفراس کې د هیواد ولس مشر د او یا هیوادونو بهرنیو چارو وزیرانو سره

افغانستان دودیزه (لویه جرګه) ترسره شوه. او له هغې څخه وروسته یکې لوی دولتي، ملي او بین المللي کنفرانسونه دایر شول.

په دې وروستیو کې په هېواد کې د سولې د راوستلو په خاطر د هېواد ولسمشر او د ولسي جرګې استازو، مشرانو، روحانیونو او بهرنیو میلمنو په ګډون په هغې کې د (سولې) جرګه جوړه شوه.

(۷۳) تصویر، د لویې جرګې خېمه

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د ځېرې کورونو ښېګڼې و وایي:

پوښتنې

- د ځېرې او آلاچغ ډوله کورونه د هېواد په کومو برخو کې دود لري؟
- هغه ځېرې چې د کورونو په پوښلو کې کارېږي له څه شي نه اوبدل کېږي؟
- د ځېرې او آلاچغ کورونو ګټې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشـــرانو څخه د ځېـــرې جوړونې او آلاچغ ډولو کورونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

پنځلسم لوست

غوجلې

- تاسو کله د څارویو غوجل لیدلي ده؟

زموږ خلکو چې له پخوا څخه څاروي روزلي دي، د هغوی د ساتنې لپاره یې تل له غوجلو څخه ګټه اخیستې ده. دغه غوجلې له بېلابېلو موادو څخه په ډېرو ډولونو سره جوړېږي چې د قتـن Qutan، کټاره دار، څپري، توله، آغیل، اخته خانه، کمند او نورو نومونو باندې یادېږي، په لاندې ډول د هر یوه په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

۱ـ شپول: له تیږو څخه جوړه شوی محوطه ده چې په کلیو او بانډو کې د څارویو (پسونو او غویو) لپاره جوړېږي.

د څارویو د شمېر په اندازه په دایروي ډول تېږې د یو او یا یو نیم مترو په اندازه یوه د بلې د پاسه ږدي او د تېږو دیوال جوړوي چې په دې کې له تېږو څخه پرته نور هیڅ ډول مصالې لکه خټه، سمنټ او نور ساختماني مواد پکې نه کاروي.

د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له تیږې څخه جوړېږي او سر یې طبعاً خلاص وي.

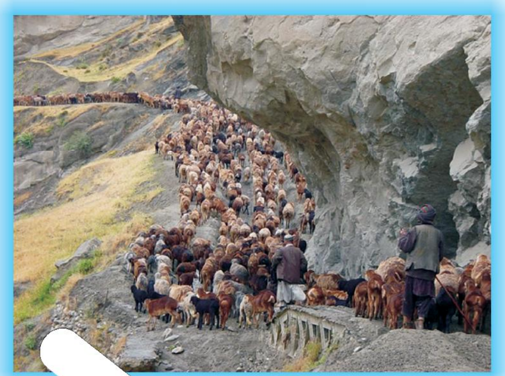

(۷۴)تصویر

۲ـ سمڅ: د وریو او وزګوریو (ورغمیو) غوجله ده. د لویې تیږې څنګ ته چې د هغې د لاندې پناه ځای وي، جوړېږي او نورو دریو خواو ته یې د تیږو دیوال جوړوي. څرنګه چې توله په لږه ساحه کې جوړېږي، ځیني وختونه یې سر په کنکو

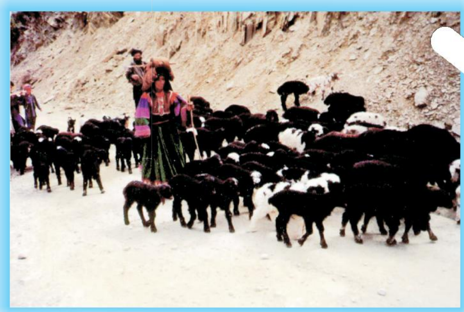

(۷۶) تصویر

او لښتو باندې پوښوي.

۳_ خپره: په هغو سیمو کې چې ځنګلونه زیات دی، د غرونو، د ونو د وچو لښتو، (ارغوان، زرنګ، ایرغي Erghai، خیرۍ او نورو څخه خپره جوړوي او د غوجلې شاوخوا وربانډې بندوي. د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له خپرې جوړوي او سریې پرانستې وي.

۴_ غوجل:غوجل د څارویو سنتي او پخوانۍ غوجله او د ختو کوټه ګۍ ده. د وتلو او ننوتلو د لرګي دروازه لري. له کوچنۍ سورۍ نه پرته نورې کړکۍ او پنجرې نه لري.
د څارویو د شمېر په اندازه د دیوالونو په څنګ کې ختین آخورونه لري چې په هغو کې واښه او بوس څارویو ته اچول کېږي.
نرجنګي او ښکرور غوایان په بېله غوجله کې اچوي. معمولاً د پسونو او وزو غوجلې له نورو څارویو جلا وي.

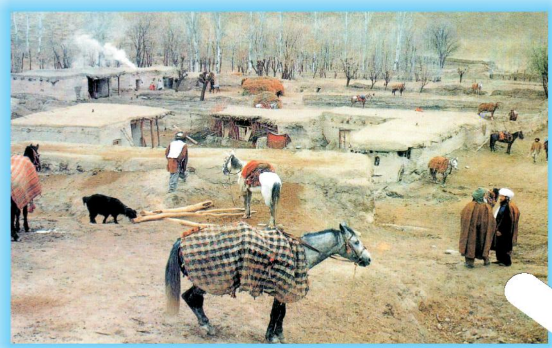
(۷۵) تصویر

۵_ اسطبل (**چوپتره**): د آس د اوسېدو ځای دی. د دغې غوجلې یوه خوا پرانستې وي. په اسطبل کې د آخور ترڅنګ د آس د افسار (پرې) د تړلو لپاره د لرګي یو پنډ موړۍ پر ځمکه ټکوهي چې هغې ته (قازغ) یا د آخور موږۍ وايي.

۶_ کمند: کمند هغه سرکاري اصطلاح ده چې د حکومت د سورلۍ او د لېږد رالېږد د آسونو او کچرو د مجموعې اطلاق پرې کېږي. البته اصلي نوم یې هماغه د اخته خانو مجموعه ده چې په تېرو وختونو کې یې ډېر آسونه هلته تړل او اوبه او دانه یې یوځايي ورکوله. په پسرلي او اوړي کې به د آسونو پاده (کمند) سر تېرو او مېترانو (د آسونو ساتونکو) له وښو نه په ډکو چمنونو کې څرول (پو ول) او چاغول.

۷ - کتاره: د دې غوجلې سـر هم خلاص وي او هغه د پسـرلي او اوړي په فصلونو کې د څارويو د ساتنې لپاره جوړوي. کتارې د ونو له وچو لرگيو او شاخونو څخه جوړېږي.

په غوجل پورې ځينې اړوندې نکتې.

کلــه چې له څارويو او د هغو له غوجلو څخه خبرې کېږي نو د هغې ســره خامخا د پړانگ، شرمښ او د څارويو د داړلو او خوړلو په هکله هم ډېر نقلونه او کيسې ويل کېږي.

د هغه داړونکي لېوه کيسه د خلکو ياده ده چې د ژمي په شپو کې د ساتونکي سپې له غفلت څخــه يې گټه پورته کړې او د پســونو غوجلې ته ور ننوتلی، يو پســه يې خوړلی او نورې يې زندۍ کړې او وژلي وو، بيا يې د خولې ا و غاښونو په واسطه راکښلي يو پر بل يې انبار کړي او د هغوی په ســر په آسانۍ ســره ختلی او توانېدلی و چې د غوجل سورې څخه ټوپ ووهي او وتښتي.

پورتنـــۍ څرگندونې د ســاده او دوديزو غوجلــو په هکله وي چې په هغــې کې د څارويو پاکوالی او نظافت او روغتياســا تنه ډېره کمه رعايت کيدا ی شي. خو نن ورځ په زيا تره سيمو کــې لويې طويلې جوړېږي چــې په هغې کې هم د طويلو او څارويو پاکوالی او نظافت په ښــه ډول سره په پام کې نيول کېږي او هم پکې د څارويو د خوړو کيفيت گټور او صحي وي چې د مالدارۍ يا د څارويو د فارم په نامه يادېږي.

(۷۸) تصوير

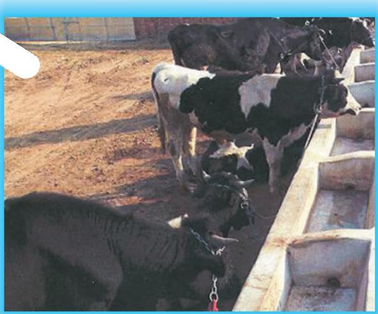
(۷۷) تصوير، د غوبانو فارم

(۷۹) تصوير

زموږ په ادبیاتو کې شـــاعرانو او پوهانو د تاریخ په اوږدو کې د پړانګ، شـــرمښ او مېږې کیسې، طنزونه او ډېر زیات تمثیلونه بیان کړي دي چې بېلګې يې په لاندې ډول دي:

په دری ژبه:

«گوسفندی از کلیم الله گریخت — پای موسی آبله شد نعل ریخت»

«ترحم بر پلنگ تیز دندان — ستمگاری بود بر گوسفندان»

(۸۰) تصویر پړانګ

پر غابنور پړانګ زړه سوی، پر پسونو ظلم دی.

او یا دغه متلونه اومقولې:

میـــش و گرگ در یک آبخور آب می خورند (تمثیل عدالـــت) مېږه او لېوه په یوآخور اوبه څښي.

دوستی گرگ و اشتر (دوستی بې تناسب) دلېوه او اوښ ملګرتیا.

(۸۱) تصویر، مېږه

(۸۲) تصویر، شرمښ

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د هغو نورو غوجلو چې څاروي پکې ساتل کېږي نومونه واخلي.

پوښتنې

- شپانه خپل پسونه د شپې له خوا په کوم ډول ځایونو کې ساتي؟
- کوم ډول غوجلې د څارویو د ساتنې لپاره ګټورې دي؟
- تاسو او ستاسو دوستان د څارویو د فارمونو د جوړېدو تصمیم لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکـــي دې د کورنۍ له غړو څخه د پخوانیو څارویو د ســـاتنې په برخه کې پوښتنې وکړي او ثبت دې کړي.

شپاړسم لوست

کلا، برج او د کوترو کوټې

ـ تاسو تر اوسه کومه پخوانۍ کلا او د کوترو کوټه لیدلې ده؟

(۸۳) تصویر، د بلخ بالا حصار

کلا، برج او د کوترو کوټه زموږ د هېواد له زړو او لرغونو ودانیو څخه دي چې زموږ د خاورې اوځمکې د ساختماني او معمارۍ فرهنگ یو ډول تمثیلوي.

(۸۴) تصویر، په بابر بڼ کې د انارو ونې

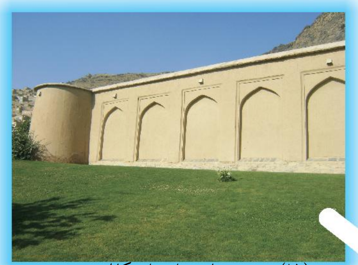

(۸۵) تصویر، د بابر حرامسراي (کابل)

په پخوا وختونوکې د حصار یا کلا جوړول زموږ په گران هېواد کې دود درلود. پاچاهانو، واکمنو، او شتمنو خلکو به د ځان د امنیت د سا تنې لپاره لوړې کلاگانې او ماڼۍ جوړولې.

کلاګانې هغه کلکې ماڼۍ دي چې لوړ دیوالونه لري او دننه په جلاجلا برخو اوکوچنیو کلاګانو او سراچو باندې وېشل کېږي. هره برخه يې د يوه ځانګړي مقصد لپاره جوړه شوې وي او له هغه څخه ګټه اخېستل کېږي.

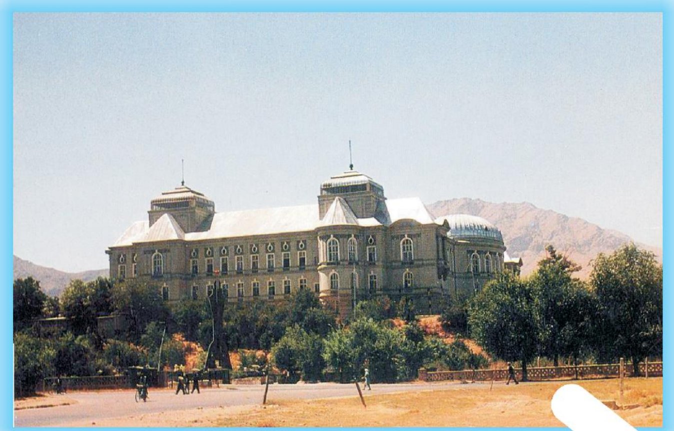

(۸۶) تصویر، د دارالامان ماڼۍ (کابل)

کلاګانې، برجونه او پوځي چاوڼۍ

ځینې کلاوې د پاچاهانو، دولتي اراکینو، پوځي افسرانو او سرتېرو د پوځي اډو په توګه کارول کېدلې، چې د هغو په کونجونو کې به لوړ برجونه جوړېدل او څو تنه ساتونکي به له کلاو و څخه د ساتلو په موخه هلته کښېناستل. دغه برجونه دایروي شکله او د کلا له نورو دیوالونو څخه يې لوړوالی ډېر و، چې ساتونکي د کلا شاوخوا ځاري او دښمن په آسانۍ لیدلی شي.

(۸۷) تصویر، د اختیار الدین کلا (هرات)

(۸۸) تصویر، د بُست کلا او طاق

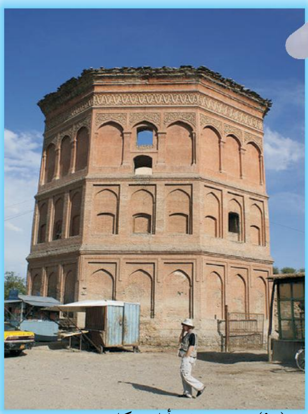

(۹۰) تصویر، د شهرآرا برج(کاپ

(۸۹) تصویر، د غزني بالا حصار

زموږ په هیواد کې د دغو سترو کلاګانو بېلګې په (بلخ، کابل، غزني، ګردېز، په هلمند کې د بست او په هرات کې د اختیارالدین کلاګانې دي چې دغه وروستنۍ یاده شوې کلا زموږ د هېواد د هرات ولایت د تیموریانو د دورې (شاهي کلا) وه. دغه تاریخي کلا، ټینګ او لوړ برجونه لري چې له نیکه مرغه په معاصرو دوروکې د چارواکو د پاملرنې له امله د هغې ویجاړ شوي ځایونه بېرته جوړ شوي دي او تر اوسه روغه پاتې ده.

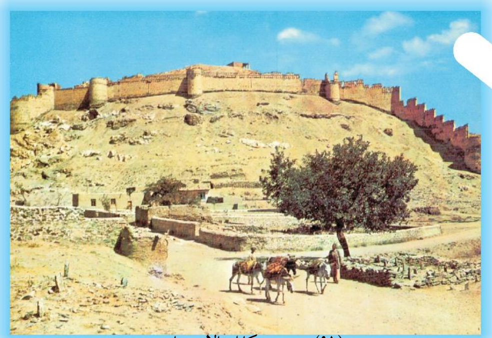

(۹۱) تصویر، د کابل بالا حصار

دغه تاریخي ودانۍ زموږ د لرغوني هیواد د معمارۍ او فرهنګ سترې نښانې دي.

د کوترو کوټې

زموږ په هیواد کې د نورو لرغونو ودانیو ترڅنګ، چې زموږ د معمارۍ او فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي، هغه د کوترو کوټې دي.

دغه ودانۍ بزګران ددې لپاره جوړوي چې کوترې پکې ځالې وکړي او فضله مواد یې په دغو خونو کې پاتې شي، ترڅو بزګران او کروندګر د کرنې د ځمکو د تقویه کولو لپاره د سرې په توګه ترې ګټه واخلي؛ څرنګه چې د مرغیوبه تېره بیا د کوترو فضله مواد د کرنې د ځمکو لپاره د کیمیاوی سرې په پرتله ډېرګټوردي، نو له دې امله زموږ د هېواد په ځینو سیمو او کلیوکې بزګران د کوترو کوټې جوړوي او له هغو څخه ګټه اخلي.

د کوترو کوټې لوړې ودانۍ دي چې د باندنۍ خواوې یې په ښکلو او ظریفو خښتو

جوړې شوې او نقاشي شوې دي او د ديوال په دننه برخه کې يې بېلا بېلې طاقچې برابروي چې کوترې په کې ځالې جوړې او فضله مواد پکې وکړي.

کوترخونې د ځانګړو معمارانوله خوا جوړېږي. په تېره باندينۍ مخه او نقاشي يې يوازې همدغه معماران جوړوي چې دا دهرچا کار نه دی.

د يادونې وړ ده چې د کوترو مالکان يوازې په ژمي کې د کوترو لپاره خوراکي دانه برابروي او د کال په درې نورو فصلونو کې کوترې پخپله په ځمکو کې ګرځي ، خوراک برابروي او لګښت نه لري.

په ټولګي کې فعاليت

-زده کوونکي دې د کوترو د هغو کوټو په برخه کې چې که په شاوخواکې يې موجودې وي نوروته معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د کلاګانو ځانګړتياوې بيان کړئ!
- کوترخونې څه ګټې لري ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له مشرانو څخه د تاريخي کلاګانو په هکله چې په خلکوکې مشهورې دي معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچوکې دې وليکي او له ځان سره دې راوړي.

اوولسم لوست

جوماتونه او کاروان سرایونه

ـ زموږ د هېواد ترټولو لوی او ښکلی جومات په کوم ولایت کې شتون لري؟

(۹۲) تصویر، د هرات جامع جومات

د جامع جوماتونو، عامه ودانیو، کاروان سرایونو او د مسافرینو د استوګنې ځایونو جوړول زموږ د هېواد د خلکو د لرغوني فرهنګ یوه مهمه برخه ګڼل کېږي.

دغه ځایونه د تاریخ په اوږدوکې د خلکو د ټولېدو او د کاروانونو د اوسېدو او د مسافرو د استوګنې ځایونه وو چې په دغه لوست کې به په هر یوه خبرې وشي.

جامع جوماتونه

زموږ ګران هېواد ته د اسلام د سپېڅلي دین له راتلو څخه وروسته د لمونځونو او د جمعې لمونځونو د ادا کولو لپاره چې د اسلام د پنځه ګونو اساسونو څخه یو اساس دی، جامع جوماتونه جوړ شول.

دغه ودانۍ د اسلامي ځانګړو معماریو په ډول ډېرې ښکلې او

(۹۳) تصویر، د هرات ښار منظره

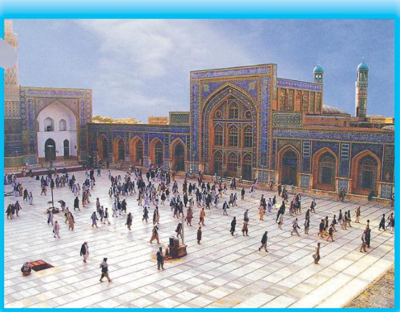
(۹۴) تصویر د هرات جامع جومات

ښایسته جوړې شوې دي. د لوړو برجونو، ګلدستو او د اوچتو منارو لرونکي دي .په پخوانیو وختونو کې لکه د نن ورځې غوندې د وسایلو امکانات او آسانتیاوې نه وې، مؤذن به لوړځای ته ورخاته او آذان به یې کاوه چې غږ یې هرچا ته ورسېږي.

جامع جوماتونه د دوه یا زیاتو منارونو سره جوړ شوي دي لکه د هرات جامع جومات چې زموږ په جغرافیایي حوزه کې ساری نه لري، دولس منارونه لري.

د یادونې وړده چې جامع جوماتونو د کاشي کارۍ هنر او صنعت لاښکلی کړی دی.

همدارنګه دعیدګاه جوماتونه چې د اختر په ورځوکې د خلکو

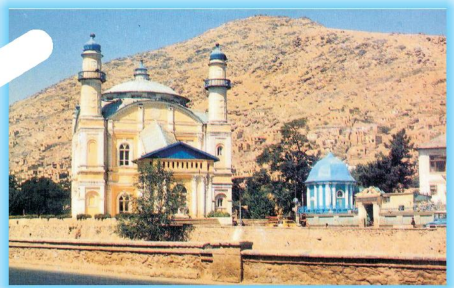
(۹۵) تصویر د شاه دو شمشیره جومات

د تولېدو مرکزونه وي زیاتره د ښارونو په شاوخوا کې جوړ شوي دي چې په دغه ځایونو کې د اختر لمونځونه ترسره کېږي. ځینې عیدګاه جوماتونه ښکلې او په زړه پورې ودانۍ لري؛ خو ډېر نور یې یوازې محراب او منبر لري او د هغو له شاوخوا څخه دیوالونه را تاو شوي وي.

خلک د عیدګاه جوما تونو په انګړ کې معمولاً د ناجو او نورې زینتي ونې کېنوي او روزنه یې کوي ترڅو له یوې خوا لمونځ کوونکی ددغو ونو سیورو ته د اختر لمونځونه ادا کړي او له بلې خوا څخه د جومات د ښکلا او د هوا د پاکوالي سبب وګرځي.

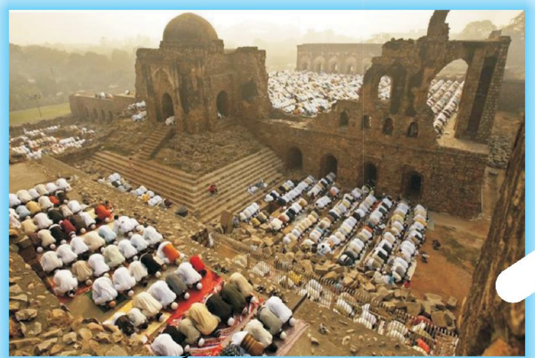
(۹۶) تصویر، دپخوانۍ عیدګاه جومات

دکابل په ښارکې ددغو جوماتونو له نمونو څخه د حضوري چمن ترځنګ د عیدګاه جومات، د شاه دوشمشیرۀ ولي جومات، د پل خشتي جومات او داسې نوردي.

د پیغامبرانو، پوهانو، فقیهانو، عارفانو، سیاسي او پوځي شخیصتونو او لویو شاعرانو مقبرې هم په ځانګړي سبک جوړې شوې دي، لکه: په هرات کې د ګوهر شاد بېګم، علي شیر نوایی او د خواجه عبدالله انصاري آرامګاه او دهندوستان د سیسرام په ښارکې دشېرشاه سوري مقبره او داسې نورې آرامګاوې .

رباطونه او کاروانسرایونه

د عامه ودانیو له جملې څخه یو هم رباط دی چې په تېرو وختونو کې د سوداګرۍ کاروانونو او مسافرو له هغه څخه ګټه اخیسته. له یوه رباط څخه تر بل رباط پورې په منزل په پښو یا د څارویو په شا وهل کېده.

رباطونه د لارو په سر او غیرآبادو ځایونو کې جوړېدل، څو مسافر او کاروانونه د یوې ورځ له منزل وهلو وروسته ماښام هلته واړوي او شپه پکې تیره کړي.

(۹۷) تصویر، د بابر شاه په بڼ کې د کاروانسرای نمونه(کابل)

دخلکو د ټولېدو د ځایونو له جملې څخه یو بل دکاروانسرای عامې ودانۍ دي. دغه ودانۍ په ښارونو، کلیو، دښتو او میروکې د لارو پرسر جوړې شوې دي، چې د سوداګرو کاروانونه او مسافرین د سفر په لړکې هلته ورشي او په هوساینې سره خپلې شپې تیرې کړي. کاروانسرای ډېرې خونې او پراخه انګړ لري. سوداګر او مسافرین په خونو او د هغوی څاروي د کاروانسرای په بېلوساحو کې شپه تیروي.

(۹۸) تصویر، د باغ بابر د کاروانسرای نمونه(کابل)

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې زموږ د هېواد د نامتو جامع جوماتونو نومونه واخلي.

پوښتنې

- نن ورځ ســوداګر او مسافرین د کاروانسرایونو او رباطونو پرځای له کومو ځایونو څخه کار اخلي؟
- ستاسو دسیمې مشهورترین جامع جوماتونه کوم دي!

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشــرانو څخــه د پخوانیو رباطونو د نومونو پوښتنه وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

کاشي کاري

په پخوانيو وختونو کې د کاشــي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ســيمو کې دود درلود؟

(۹۹) تصوير، د خاتون گوهر شاد د گنبدې يوه برخه(هرات)

کاشــي کاري او حجاري (د مرمرو او رخام) صنعت زموږ د هيواد ښکلی صنعت او هنر جوړوي او اوږد تاريخ لري. ددغه صنعت غوره او ښې بيلگې زموږ د هېواد په گوټ گوټ کې ليدل کېږي.

په جوماتونو کې کاشي کاري

(۱۰۰) تصوير، د باغ بابر مرمرين جوماتـ(کابل)

زموږ د هېواد د ځينــو جوماتونو يوه ځانگړتيا په هغو کې د کاشي کارۍ د هنر او صنعت کارول دي چې ډېر ظريف، ځــلا لرونکــي او ښــکلی کار پکي شــوی دی. د هرات جامــع جومات او په مزارشريف کې د شاه و لايت مآب روضه يې غوره بېلگې دي.

د هرات جامع جومات دکاشي کارۍ هنر او صنعت زموږ د هېواد د تيموريانو د دورې د اسلامي معمارۍ يوه ځرګنده، غوره او ښې سارې بيلګه ده چې نړيوال شهرت لري.

د دغه سترو او پرتمينو ماڼيو کاشي کارۍ له باندني ځلورو اړخونو ښخه تر سترګو کېږي. دننه ديوالونه او منارونه يې هم کاشيو پوښلي دي او دغه کاشي کاري دومره ډېره ده، چې پرله پسې او دايمي مرمت او څارنې ته اړتيالري.

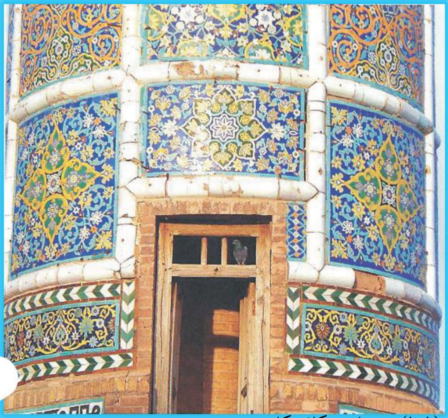
(۱۰۱) د (هرات) د کاشی کاری تصویر

د هرات له جامع جومات ښخه پرته په نورو جامع جوماتونو کې هم کاشي کارۍ شوي دي. د هغو له جملې ښخه په کندهارکې د خرقې مبارکې جومات،په هرات کې د ملکه ګوهرشاد بېګم مقبره او د حضرت خواجه عبدالله انصاري (پير هرات) آرامګاه او نورو ځايونو کې کولی شو چې نومونه يې واخلو.

زموږ په هېوادکې دکاشي کارۍ صنعت او هنر تر اوسه هم دوام موندلی او دود دی.

د هرات د ستر جامع جومات په څنګ کې د تاريخي ودانيو د ساتنې د ادارې تر پاملرنې لاندې دکاشي کارۍ

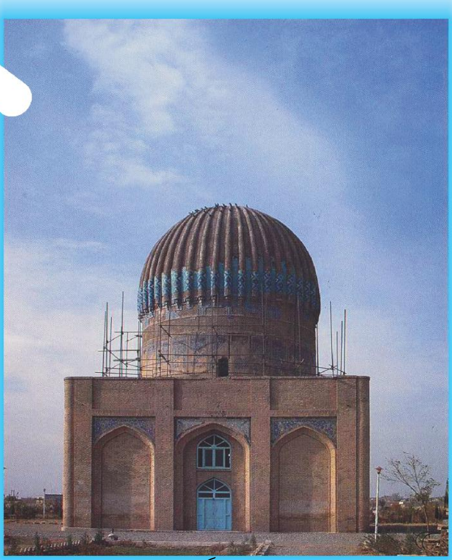
(۱۰۳) تصویر، دگوهر شاد مزار (هرات)

(۱۰۲) تصویر، باغ بابر (کابل)

او کاشـــي جوړولو يوه اداره او کارخانه شـــته چې له يوې خوا د هرات د جامع جومات د کاشـــيو مرمت کوي او له بلې خوا د کاشـــي کارۍ د ارزښـــتمن صنعت د رامنځ ته کولو، راژوونـــدی کولو، پراختيا ورکولو او تکامل دنده په غاړه لـــري. په هرات کې (د تاريخي ودانيو د ساتنې اداره) کې د کاشي جوړونې او کاشي کارۍ مسلکي کارپوهان شته چې د توليد ټولې چارې د توږلو، تنظيم او کاشي گانو نصبول تر سره کوي.

د هرات کاشـــي کارۍ هم خپل لرغونتوب او پوخوالي ساتلی اوهمدا اوس نوې لاس ته راوړنې لري. د هغو له جملې څخه د(منظرجهاد) د ځلي بيرونۍ خوا کاشـــي کاري ده چې په دې وروســـتيوکې زموږ د گران هېواد د زامنو له خوا د جهاد څخه دساتنې په نيت جوړه شوی او د ډېرو شهيدانو نومونه په کې ليکل شوي دي.

د دغه ماڼيو او کاشـــي کاريو صنعت شتون زموږ د هېواد ترټولو نفيس ترينو فرهنگي نښو ويارلي بيلگې گڼل کېږي.

د هرات او بلخ ولايتونو څخه سربېره د کاشي کارۍ صنعت په استالف او تاشقرغان کې هم دود لري.

(۱۰۴) تصوير، د کاشي لوښي

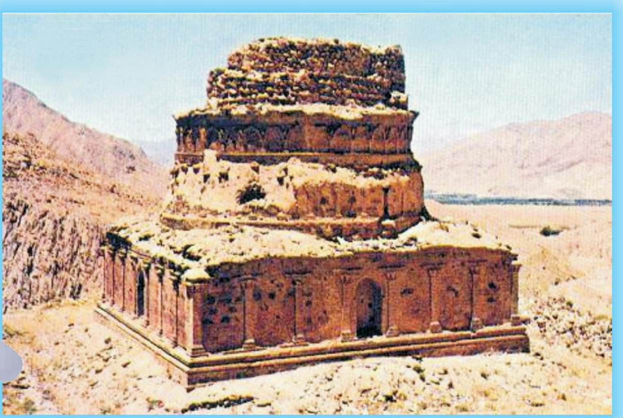

(۱۰۵) تصویر، د رستم تخت (سمنگان)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد کاشي کاریو د نورو آثارو نمونه واخلي.

پوښتنې

- د کاشي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې ډېر دود لري؟
- زموږ په هېواد کې د پخوانیو تاریخي ودانیو او نویو معماریو ترمنځ څه توپیرونه شته دي؟

کورنۍ دنده:

- زده کوونکي دې د کاشي کارۍ صنعت او هنر د تاریخي لرغونتیا په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

نولسم لوست

د میناتورۍ هنر

- ستاسو په سیمه کې کومه میناتوري شوې ودانۍ شته؟

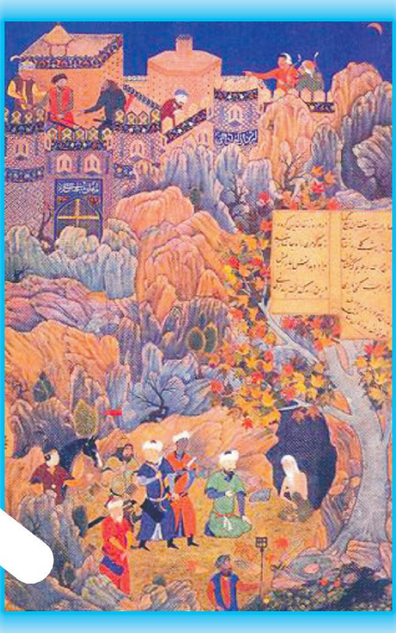

(۱۰۶) تصویر، د میناتوري

(۱۰۷) تصویر، د میناتوري

زموږ د هېواد فرهنګي غوره میراث هغه ودانۍ دي چې د میناتورۍ هنر پکې کارول شوی وي. د انځورګرۍ یا میناتورۍ هنر له ډېرو لرغونو زمانو څخه زموږ په ټولنه کې دود او زموږګران هېواد د تاریخ په یوه ځانګړې زمانه کې لوړو مدارجو ته رسېدلی و. البته د هرات د تیموریانو په دوره کې د دغه او نورو ظریفو هنرونو لوړ مدارج ټولو ته ښکاره دي.

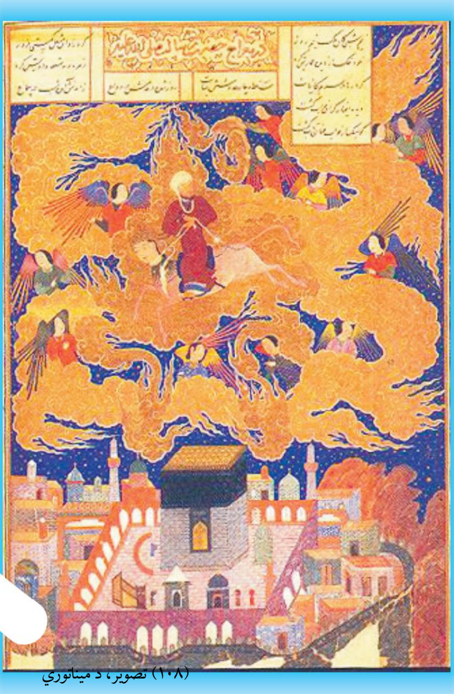

(۱۰۸) تصویر، د میناتوري

په معاصره دوره کې میناتوري

په معاصره دوره کې هم د دغه هنر نښې نښانې په ځینو جوماتونو، مدرسو او د کنفرانسونو په تالارونو کې ترسترګو کېږي. دغه هنر کله له کاشي کارۍ او کله هم د رنګونو په واسطه په دېوالونو، چتونو او تابلو ګانوکې کارول کېږي او ترسترګو کېږي.

استاد کمال الدین (بهزاد) زموږ په هېواد کې د میناتورۍ د مدرسې بې سارې استاد دی چې د «هرات د نقاشۍ د مکتب» په هنر کې نړیوال شهرت لري.

د دغه هنر د معاصرو استادانو له جملې څخه محمد سعید مشعل غوري هروي دی چې په دغه ارخ کې ترټولو څخه ماهر انځورګر ؤ. استاد مشعل د میناتورۍ په برخه کې ډېر شاګردان روزلي دي، چې همدا اوس هم د هغه د هنر لارې تعقیبوی.

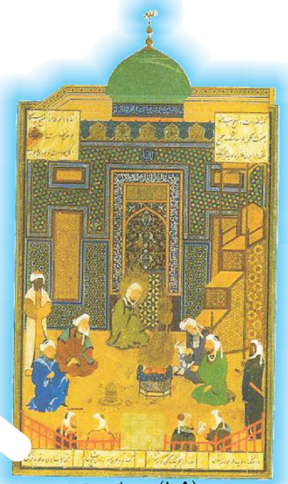

(۱۰۹) د میناتوري تصویر

د هرات ولایت د مَقَر په ښکلي سالون او د هرات ښار په ستر جامع جومات کې د هغه د کاشي کارۍ او میناتورۍ د ارزښتمنو آثارو بېلګې لیدل کېږي. استاد مشعل چې شاعر هم و ځان د بهزاد د مکتب بیا را ژوندی کوونکی ګڼي چې د یوه بیت په ترڅ کې داسې وايي:

اگر از دهر ناشادم؛ ولی زین ره بسی شادم
که من احیاگر رسم نگارستان بهزادم

زموږدهیواد د میناتورۍ د هنر بېلګې

د میناتورۍ هنر زموږ د هیواد په عمومي ودانیو لکه د هرات ستر جامع جومات، د مزارشریف په ښارکې د شاه ولایت مآب روضه او د ځینونورو ولایتونو په ودانیوکې تر سترګو کېږي.

د دغو قیمتي آثارو ډیره برخه د زیاتې تاریخي لرغونتیاڅخه برخمنه ده. په همدې ډول قلمي انځورګري په ډېرو ځایونو لکه خواجه عبدالله انصاري (پیرهرات) د مقبرې ترڅنګ کې د زرنګارکور، د هرات ولایت سالون چې د استاذ مشعل غوري اثر دی او په نوروځایونوکې شتون لري.

(۱۱۰) د میناتورۍ تصویر

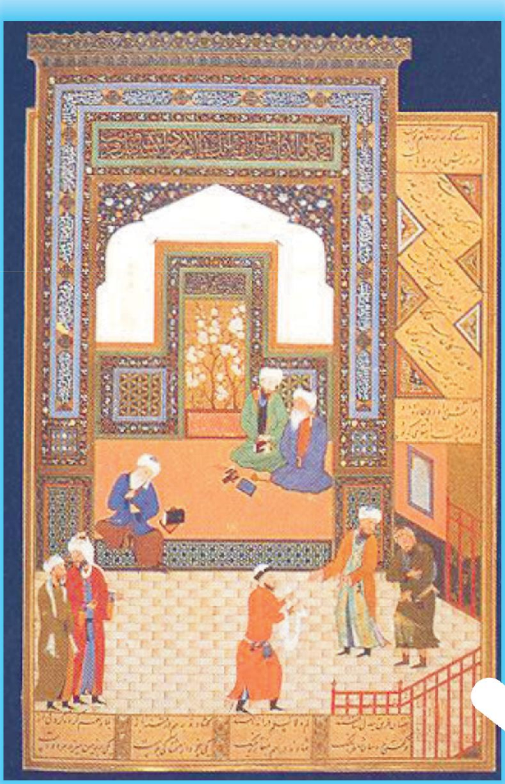

(۱۱۱) د میناتورۍ تصویر

(۱۱۲) تصویر سنگ هفت قلم

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکــي دې د میناتــورۍ د هغو آثارو نومونــه واخلي، چې زموږ په هیواد کې شته دي،

پوښتنې

- «ســنګ هفت قلم» زموږ د هیواد په کــوم ولایت کې ده اوکوم هنر په کې کارېدلی دی؟
- د میناتــورۍ پــه هنرکې په خپل ځای کې د هر رنــګ پېژندنه او کارونه څه ارزښت لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دخپلو دمشــرانو څخه دکاشي کارۍ په اړه معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي اوټولګي ته دې راوړي.

د پنځم څپرکي لنډيز

زموږ ګران هېواد افغانستان د استوګنو کورونه ډېر ډولونه لري چې له پخوا څخه دود دي. ځينې يې ډېر محقر او ابتدايي دي لکه: سمڅې او ځينې په لرګيو پوښل شوي او ګنبدي کورونه دي.

نور ډولونه يې څپري کورونه دي چې ديوالونه او بامونه يې د کښکو له څپرونو څخه اوبدل شوي وي چې د ونو او د کښکو له څانګو څخه جوړېږي.

زموږ په هېواد کې کېږه، خيمه، خرګاه او کېږدۍ يو ډول نور کورونه دي چې ځينې يې د لرګيو له خادو، کلکو پړو، پنډو ټوکرانو او ليمڅيو، ټغر او له کشيده ټغرو څخه جوړېږي.

کلاګانې، برجونه، کاروانسرايونه او جوماتونه له پخوانيو او لرغونو ودانيو څخه دي، زموږ د هېواد د ودانيو د فرهنګ او معمارۍ وده او ظريفه بڼه تمثيلوي چې د کاشي کارۍ او ميناتورۍ صنعت او هنر پکې په ډېر مهارت سره کارول شوی دی.

شپږم څپرکی

په سیمه او په هیواد کې لیږد رالیږد

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به پوه شي چې د انسان په واسطه د درندو بارونو پورته کول او وړل د هغوی دمعلولیت سبب گرځي. همدارنگه زده کوونکي به په دې مطلب پوه شي چې د نن ورځې په لېږد رالېږد کې که څه هم آسانتاوې رامنځته شوې دی خود وسایطو په ذریعه د لوگیو، آوازونو او په پایله کې د ژوند چاپېریال دککړتیا د پیداکېدلو سبب گرځي. د څارویو په واسطه دبارونو په لېږد رالېږد کې دژوند چاپېریال نه ککړېږي؛خو دلیږد رالیږد سرعت سست او کم بار نقلوي.

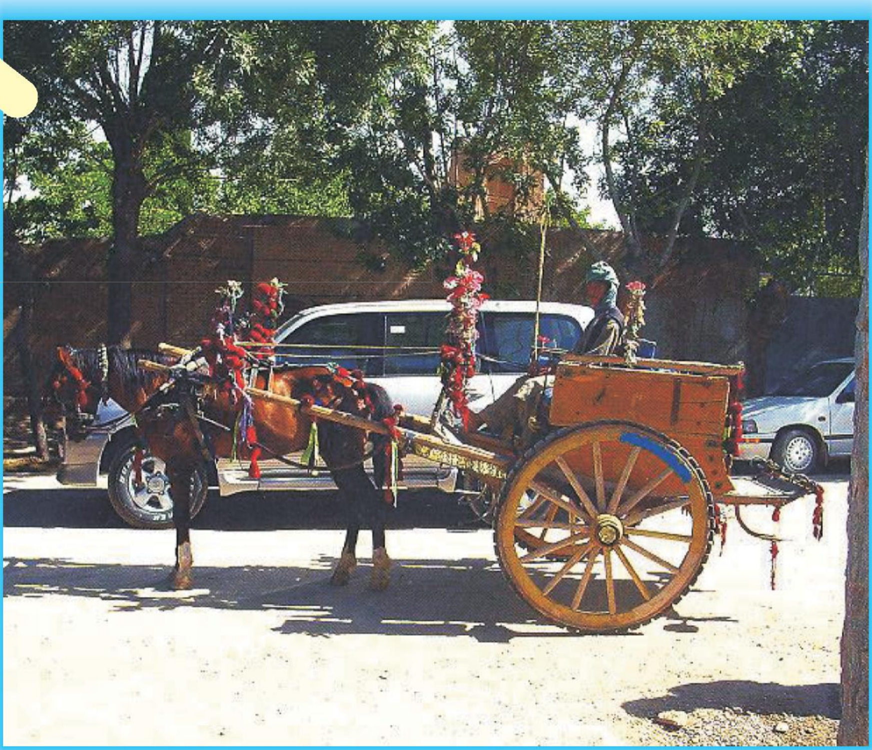

(۱۱۳) تصویر، گل شوې ټانگه

شلم لوست

د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد

- د انسان په واسطه د بار لېږدولو رالېږدولو په اړه څه پوهېږئ؟

د بار او شیانو په لېږدولو کې د سیمه ییزو دودونو له جملې څخه د انسانانو په واسطه لیږد رالیږد دی چې زموږ د هېواد په ځینو سیموکې تر اوسه پورې په ابتدایي ډول دوام لري او د نوي ټکنالوژۍ له پرمختګ سره سره هم خلک په پوره ډول نقلیه وسایط په لاس کې نه لري.

(۱۱۴) تصویر

هماغسې چې سپک او درانده کارونه په لاسونو تر سره کوي بار هم، په لاسونو، سر، اوږو او شا باندې وړي.

د اوبو، خوراکي توکو، د سون توکو او د کرنې د محصولاتو لېږد رالېږد انسانانو له ډېر پخوا څخه تر نن ورځې پورې په ډېرو وختونوکې پر خپلو اوږو تر سره کړي دي او له یوه ځایه یې بل ځای ته وړي دي؛ لکه لرګي، بوټي او خس چې یې د سون لپاره له غره څخه کورته راوړي دي.

(۱۱۵) تصویر

زموږ د هېواد با غیرته ښځې او پېغلې له غره څخه بوټي، د چینو او ویالو، له ګود رونو څخه د مسینو او ختینو اوبو ډک دیګونه او منګي په شا، سر او اوږو باندې کورته راوړي، له نقلیه وسایطو څخه درانه

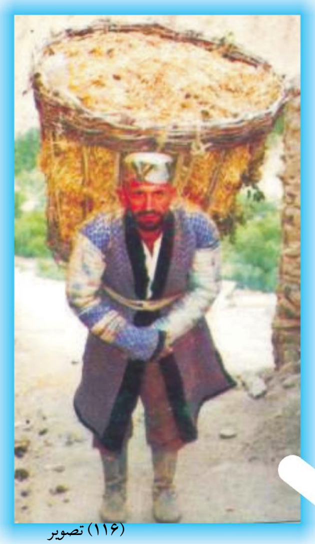
(۱۱۶) تصویر

بارونه او مالونه زموږ د ځوانانو، سړیو، او هلکانو په واسطه ښکته او پورته کېږي. همدارنګه ځيني کلیوال شاوخوا شل کیلو بار له لري ښارونو څخه کورته په شا راوړي، شیپې او ورځې پلې منزل کوي او د خپلې کورنۍ د ژوند د اړتیا وړ لومړني توکي لکه چای، بوره، وریجې او نورشیان کورته راوړي. همدارنګه په کروندو او کرځایونوکې د بارونو لېږد رالېږد د انسانانو په وسیله له پخوا څخه دود لري. زموږ د هېواد بزګران ډېر با همته دي اوپیاوړي متې لري. دوی غنم، جوار، وریشې، شفتل اونورې غلې دانې راټولوي، ګېډې ترې ترې او په اوږو او شا یې درمندونو او یا کورنو ته وړي. په دغه کارونوکې زموږه غیرتي او مېړنۍ ښځې او نجونې هم له نارینه وو سره تل ملګرې اومرستندویه دي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د انسانانو په واسطه د لېږداو نقلولو موارد بیان کړي.

پوښتنې

- د انسانانو په وسیله د بارونو لېږد رالېږد څه ګټې او څه زیانونه لري؟
- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوند کوئ، کوم خلک په کوم ډول خوراکي، د سون توکي او اوبه کور ته وړي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشرانو څخه د بار د لیږدولو د لارو چارو په برخه کې چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې دود دي، پوښتنې وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي، او ټولګی ته دې راوړي.

يو ويشتم لوست

په لومړنيو وسايطو سره ليږد راليږد

- په هغه سيمه کې چې تاسو ژوندکوئ د بار لېږدونه دکومو وسايطو په وسيله تر سره کېږي ؟

د انسانانو د خوراکي او نورو موادو او د اړتيا وړ توکو لېږد رالېږد له ډېر پخوا څخه تر اوسه پورې د يوې لومړنۍ اودايمي مهمې اړتيا په توګه په بيلا بيلو ډولونو دود درلوده.

زموږ په هيوادکې له يوه ځای څخه بل ځای ته د بارونو د لېږدولولپاره ډېرې وسيلې موجودې دي؛ د بيلګې په ډول دغه لومړنۍ واسطه چګينه، جاله (ټل) د سيند اوبه او کوتره دلته يادولای شو.

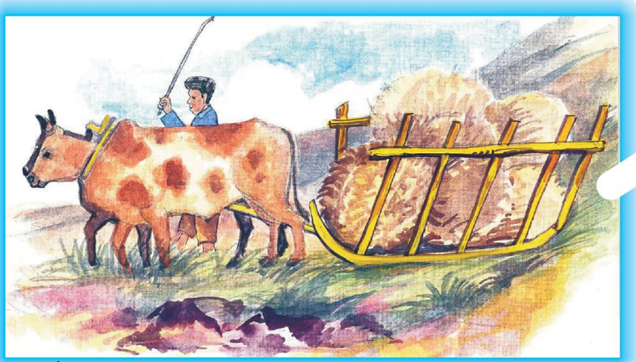

(۱۱۷) تصوير، چيګنه

۱_ چګينه

د بار د لېږدولو يوه واسطه ده چې د غنمو سترۍ، واښه او نورې غلې د لوکولو او ريبلو څخه وروسته يې د کروندې څخه د درمند يا ترکوره په کې لېږدوي.

د چګينې جوړښت

دوه پنډې کندې چې کابو دوه متره اوږدوالی لري او دکلکو لرګيو او خادو په واسطه سره کلکېږي او کراچۍ ته ورته ده خو ټايرونه نه لري. ټايرونه يې هماغه د لرګيوکندې دي چې ورو ورو ښوېږي او د بار په وړلو کې آسانتيا را منځته کوي.

چګينه ددوو ژغ شويو غويانو په واسطه چې د هغو په غاړو کې يې اچولی وي کشول

(۱۱۸) تصویر، تَل

کېږي. د بدخشان ولايت د راغ په سیموکې د دې لپاره چې زيا تره غرونه يې ټيټ او خاورين دي له غرونو څخه دغه لېږدرالېږد دچگينه په واسطه ترسره کېږي.

۲_ جاله

جاله يوه کوچنۍ او ساده ډوله بېړۍ ده چې انسانان، ځاروي او بار د سيند له يوې غاړې څخه بلې غاړې ته وړي. دلېږدولو دغه سيمه ييزې واسطې ته د هېواد په ختيځو او سهېلي برخوکې جاله اوپه شمالي سيموکې ورته (تل) او (kema) وايي.

(۱۱۹) تصویر، د بدخشان د راغ دسیند دپاسه د کجاوې تل (هوايي زانګو)

په تل کې له څلورو لرګيوسربېره، چې پنډې او کلکې تختې يې پرمخ ميخ شوي دي، څو خيګونه(مشکونه) له هوا ډکوي او لاندې يې ترې ترې ترڅو ډوبه نه شي. هغه قوي کېبل چې د وارو څنډو ته د سيند په دوارو خواوکې پرمخ کلک شوی دی د بار په لېږد رالېږد او د جالې د ډوبېدو د مخنيوي په کارکې مرسته کوي. له دغې وسيلې څخه د بدخشان ولايت دکوکچې سيند د آلتينچيلر په سيمه کې او دکونړ ولايت، سروبي او د ننګرهار په بېلا بېلو سيموکې ترې خلک ګټه اخلي. ځينې وختونه له کجاوې څخه هم د هوايي جالې يا زانګو کار اخيستل کېږي.

۳_ د سیند اوبه ، دلېږد رالېږد د واسطې په توګه

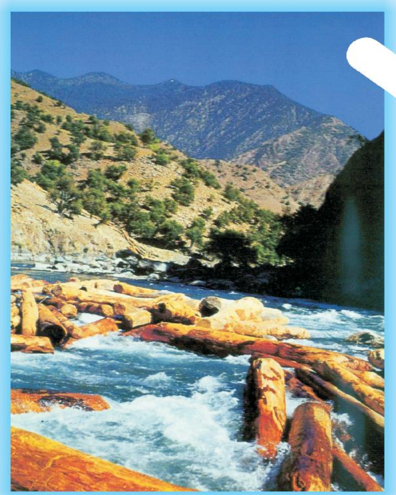
(۱۲۰) تصویر، په سیندکې د لرګو چار تراشې

خلک په ځینو برخو لکه نورستان، فرخار، کشم، یمګان، زردیو، سرغلام او نورو سیموکې د سیندونو له اوبو څخه د لېږدرالېږد وسیلې په توګه کار اخلي.

پـه دې ډول کله چې ځوک وغواړي دسـتک(لاړي) او لرګي له پورته سـیمو څخه لاندې سیموته ولېږدوي، هغه په سـیندکې اچوي او د سیند اوبه له خپل بهیر سره سم لرګي کوزې خواته لېږدوي او په هغه سـیمه کې چې یې وغواړي له اوبو څخه یې د باندې باسي.

۴_ لیک وړونکې کوتره

په پخوا وختونوکې پاچاهانو او سـلاطینو د پوځي اوسیاسـي موخو لپاره له کوترې څخه د پوسته رسان(ډاک) په توګه کار اخیسته.

په دې ډول چې یوه کوتره به یې له خپلې ځالې له یوه ښاره بل ښار ته یو وړه او ساتله به یې. د بېلګې په توګه له هرا ته به یې کابل ته کوتره راوړه او کله به یې چې وغوښتل یو مهم اوعاجل خبر له کابله د هرات ښار ته په چټکۍ ورسوي، نوخبر به یې په کوچني کاغذکې ولیکه او د کوترې په پښه

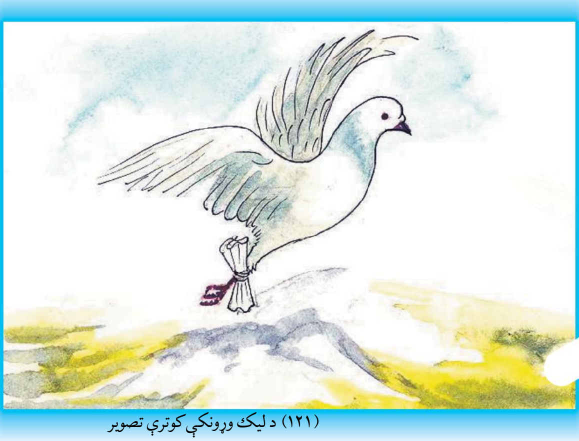
(۱۲۱) د لیک وړونکې کوترې تصویر

کې به يې وتاړه او خوشې به يې کړه. ددې لپاره چې کوتره په طبيعي ډول تل د خپلې ځالې په لور الوزي. له دې امله کوتره به له کابل څخه د هرات پر لور الوته او ځان به يې ځالي ته رساوه او کله به چې هلته ورسېده نوليک به يې ورله له پښې خلاصاوه او لوسته به يې. په دې ډول به يو مهم خبر د کوترې په واسطه ژر رسېده.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې دخپلې سيمې دلېږد رالېږد دواسطوپه هکله له يوبل سره خبرې اترې وکړي او وروسته دې دهغو وسايطو نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکي.

پوښتنې

- چګينه څه ډول واسطه ده او د بار په لېږدولو کې څومره آسانتيا وې راوړي؟
- نن سبا ليکونه او خبرونه په څه ډول لېږد ول کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لېږد رالېږد د پخوانيو واسطو نوم، چې اوس يې دود لږ شوی دی، د کورنۍ له مشرانو څخه وپوښتي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

دوه ويشتم لوست

د ځارويو په واسطه لېږد راليږد

- تاسو کله په کچر يا آس سپاره شوي ياست؟

زموږ د هيواد خلک له پخوا زمانو څخه تراوسه د لېږد رالېږد کارونه د حيواناتو په وسيله سرته رسوي. په مسافرتونو، د کرنې محصولاتو او سوداګرۍ مالونو په لېږد رالېږد کې له غوايانو،خرو،اوښانو، کچرو او آسونو څخه کار اخلي. په دې لوست کې د لېږد رالېږد په دغو وسايطو خبرې کېږي.

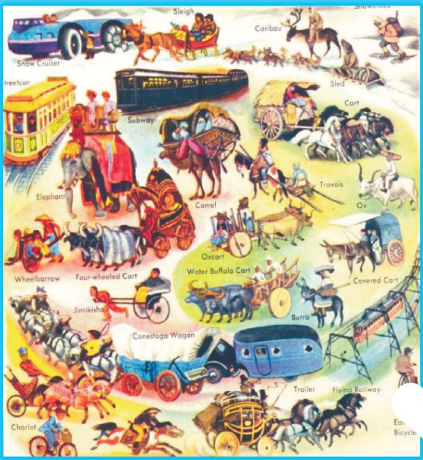

(۱۲۲) تصوير د پېټو د ليږدولو وسيلې

۱_ غوايي او غژګاو

که څه هم غويان له ډېر پخوا څخه د غوښو، شيدو او څرمنو لپاره ساتل او روزل کېږي، خوله دغو ځارويو څخه د ځمکې په يوې کولو، د چګينه کشولو، د ګانې(جواز) ګرځولو، سورلۍ او باربرۍ کې هم کار اخيستل کېږي؛ لکه چې تاسو يې په دې عکسونوکې وينئ.

(۱۲۳) تصوير، خلك د غژګاو په شا باندې(پامير د نړۍ بام)

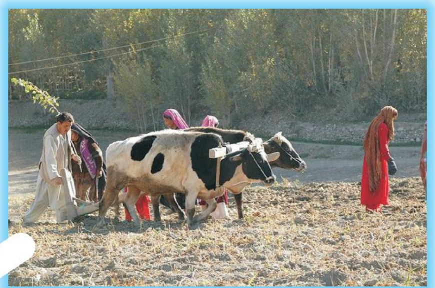
(۱۲۴) تصوير، په غويانو باندې د ځمکې قلبه کول

(۱۲۵) تصوير، کليوال خلک د خره پرشا

۲_ خر

له ډېر پخوا زمانو څخه بار وړل او سـورلۍ زموږ په هيواد کې په خـرو باندي دود وه او ترنن پورې دوام لري. د خره بل نـوم درازگوش هم دی. زموږ په فرهنگ کې د خره په اړه ډېرې کيسې، طنزونه او ټوکې شته لکه:

پرخر سـپرېدل يو عيـب دی او کوزېدل يې بل عيب. يا: آس يـو وار لغت وهي، خر، بيابيا. يا لکه په دري ژبه کی چې وايي:

گوش کربفروش گوش خربخر
گوش خربهتر بُوَد ازگوش کر.

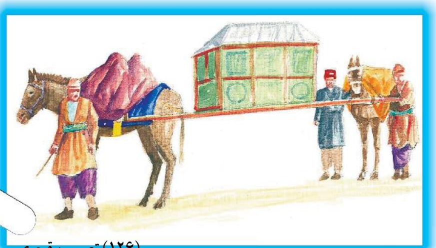
(۱۲۶) تصوير، قچرې

۳_ کچر

کچـر د چابکۍ مهـارت لـه آس او د بار وړلو پياوړتيا له خره څخه په ميراث اخيستې ده؛ کچر ترټولو غښتلی بار وړونکی حيوان دی. له پخوا زمانو څخه خلکو له هغې څخه په بار وړلو او سورلۍ کې گټه اخيستې ده او ددې لپاره چې ډېر غښتلی حيوان دی، نو په پخوا وختونوکې به ترې په سـرکاري کمندونو، پوځي لښکرو او جنگي قطعاتو کې کار اخېستل کېده. « سرکاري کچرې دې و تورولې» مشهور متل دی.

(۱۲۷) تصوير، دکوچی جنی

۴_ اوښ

دچا خبره ددښتو او ميرو دغه کښتۍ د تاريخ په اوږدوکې د انسان ملگرې او مرسـتندويه ده. اوښ يـو قانع ښاروی دی چې اغزي خـوري او بار وړي. کله چې اوښ احساس وکړي چې اوږد سفر

(۱۲۸) تصویر، سینګار شوی اوښ

یې په مخ کې دی، نوخپله ګېډه له اوبو ډکوي او د ســفر په اوږدوکې ورو ورو له هغو څخه ګټه اخلي. له دغه غښتلي اود نــګ ځاروي څخه پــه باروړلو او ســورلۍ کې ګټه اخېستل کېږي. اوښ کینه ناک ځاروی دی. د ((اوښ کینه)) زموږ په فرهنګ کې ډېره مشهوره ده.

زموږ دهېــواد په ځینو ســیمولکه قرقیــن، کلدار، اندخوی او آقچه کې اوښــان په پوپــک لړونکو غالیو سینګاروي. دوه کجاوې په ګلدارو شالونو ښکلې کوي او پــه ځانګړي ډول یې په اوښ باروي. ناوې او ناوې ته نږدې دوه ښځې د واده په ورځ پر فرش شوو کجاوو کې کښېــنوي اوله ټنګ ټکور سره یې د زوم کره وړي. زموږ دهېواد په ســویلي ســیموکې دغه دود هم ډېردی. لکه څنګه چې د ناوې د وړلو په وخت کې دغه ښکلې سندره هم وایي چې پیل یې داسې دی:

که... جاوې، آشالیلا ورو. آ... آشالیلاورو

دغــه کجاوې د هودج پــه څېردي چې په تېرو وختونوکې؛ د اوښ یا فیل په واسطه لېږدول کېدې.

(۱۲۹) تصویر، ناوې په ډولۍ کې

دفیل ځانګو هم د هود جونو یو ډول دی.

۵_آس

آس ښــکلی ځــاروی دی چې ډېر ډولونه لــري؛ لکه د وزلوبې آس، د نیــزه بازۍ آس، پیګه آس، د ســورلۍ آس، یابو آس او نور. د وزلوبې له آس څخه د ســورلۍ لپاره هم ګټه اخیستل کېږي؛ هغه په ښــکلو یراقونو، زین، نقره کوف لجام یاپه ګلدوزي شوي شال او یالپوشونوباندې ښــکلی کوي او ورباندې سورېږي. په کلیوکې په

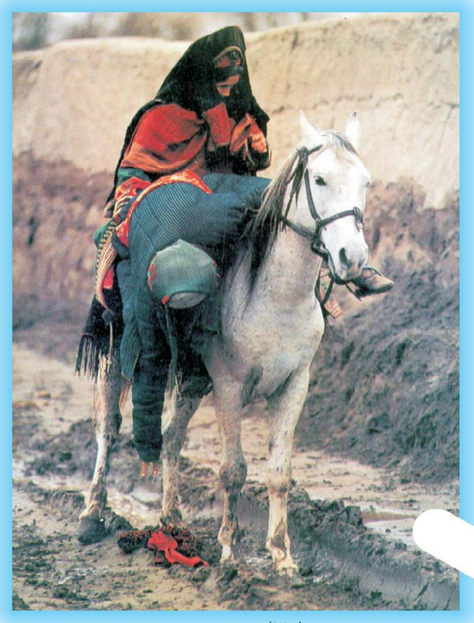

(۱۳۰) تصویر

ودونوکې ناوې او زوم په دوو ســینګار شوو آسونو باندې سپروي او د ســاز او نغمو سره ناوې د پلار له کوره د زوم کورته وړي.

په تاریخ کې نامتو آســونه تېرشوي؛ لکه: د ((رستم رخش))، د ((عوض خان قیر په نامه آس))، د آشــورمد (عاشورمحمد)کتُک Katuk آس او داسې نور.

له آس څخه د ګانــۍ (جواز)په ګرځولو، د ارهټ په تاوولو، په ځپرکولو، بار وړلو، درمندونو میده کولو، سورلۍ، ګاډۍ چلولو او نورو کارونو کې ګټه اخیستل کېږي.

ګلداره بګۍ (ګاډۍ)

په پخــوا وختونوکې د کابل، مزارشــریف، هرات، کندهار، کنــدز، غزني، جلال آباد، تالقانو، او زموږ د هېواد په نورو ډېروښــارونوکې ښــکلې بګۍ وې. د دوی د آسونو په سر او غاړو به ګنګریګان او ښکلي ځوندې تړل شوي او سینګارشوي به وو. په داسې حال کې چې په دې ګاډیو کې به ځوکســه ســپرېدل، په ډېره منډه او تیزۍ ســره به یې کش کولې. آســونه رشــقې، شوتل، بوس، اوربشــې او نور واښه خــوري او پرتــه لــه دې چې د ژونــد چاپېریال ککــړ کړي، تل خدمت ته چمتو او تیاردي.

(۱۳۱) تصویر (ټانګه)

وایــي: کلــه چې زمــوږ د هېواد د خوږ ژبي شاعر(شــایق جمال) آس بــوس نه خوړل، نو هغه یې په ســترګو شنې عینکې

(۱۳۲) تصویر

ور وتړلې چې سپین بوس ورته شنه ښکاره شــي او په هغو د شنې رشقې خیال وکړي، او وې خوري.

زموږ د هېواد په ډېرو ښارونوکې تر اوســـه هم د ســورلۍ او باروړلو لپاره له ګاډۍ څخه کار اخلي. په پخوا وختونوکــې به يې د آســونو څخه په جګړوکې هم کار اخیســته او سواره نظام اردو به تل په پلې نظام اردو برلاسۍ درلود او د لښکر په سرکې به يې حرکت کاوه .

ډاګ او ډاګي

په پخوا وختونوکې حکومتونو له آســونو څخه په (چاپار) او پوســته رسولوکې کار اخیسته؛ داسې چې په هر یام (د آسونو د روزنې او ساتنې ځای) کې به څو آسونه په ټاکلو فاصلوکې هر وخت زين شــوي اوتيار ولاړ وو،کله به چې چاپار خپلې پوستې سره، په چټکــۍ له مخکني یامــه، دې یام ته نږدې کېده او د آس په غاړه به يې زنګولې تړلې وې، نو غږ به يې له لرې څخه یامچی اورېده او مخکې له مخکې به پرخپل آس ســپرېده او د لارې ترڅنګ به درېده او له رارســېدو ســره سم به يې له هغه څخه خورجینه آخیسته، د خپل آس پر شا به يې تړله او آس به يې قمچین کړ.

(۱۳۳) تصویر ایلچي

آس به په منــډو پیل کاوه اوخپل ځان به يې په ډېرې چټکۍ بل ((یام)) ته رســاوه. په دې ډول ټولــو یا مچیانو به لاره په خپلو زین کړو او چمتوشــویو آسونو ســره وهله او د پوســتې په وړلو کې به ټولو برخه اخیستله او پوسته او نامه به يې بې له ځنډه او ډېر ژر

او په چټکۍ سره مقصد ته رسوله.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په خپله سیمه کې د لېږد رالېږد کارکې له څارویو څخه د ګټې اخیستنې لارې چارې ووایي.

پوښتنې

- اوښان په څو ډوله دي او چټک او ښان څه نومېږي؟
- آسونه په څو ډول دي؟
- که له څارویو څخه نن سبا په بار وړلو کې ګټه واخیستل شي څه ګټه او څه زیانونه لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له غړو او نورو مشرانو څخه د څارویو د لېږد رالېږد په کار کې د پخواني ګټې اخیستنې چلندونو په هکله پوښتنې وکړي او په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

دروېشتم لوست

په پرمختللو وسایطو سره لېږد رالېږد

- تاسو څو ډوله موټرپېژنئ؟ تراوسه په الوتکه کې سپاره شوي یاست؟

د لېږد اورالېږد د اړوند وسایطو په اړه په تېرو درسونوکې تاسوته معلومات بیان شول او له پخوا څخه د خلکو په مینځ کې دود و، ساده و، خو ښېګڼه یې داوه چې د ژوندانه چاپېریال یې نه ککړاوه؛ حمل شوي مواد لږ اوسرعت یې هم کمزوری او سست و.

همدارنګه انسان چې د ژوند په ټولو برخوکې د تجدد، نوښت چټکۍ او ډېر غوښتونکی دی، د لیږد رالېږد په برخه کې هم په دې فکر کې و، داسې وسیلې او واسطې جوړې کړي چې هم دهغو په وسیله ډېرباریوسي او هم یې آساني او چټکتیا ډېره وي. په دې موخه یې کراچیوته ټایرونه جوړکړل چې په لومړیوکې ساده وو او ورو ورو بشپړشول، څو ننني پرمختللو وسایطو ته یې لاس رسی پیدا کړ.

هغه وسایط چې انسانانو تراوسه پورې جوړ کړي دي، په لاندې ډول دي:

۱_ دلېږد رالېږدځمکني وسایط

زنبیل (یوټایر، دوه ټایره لرونکې) لاسي کراچۍ، بایسکل، ډول ډول موټرسایکلونه،

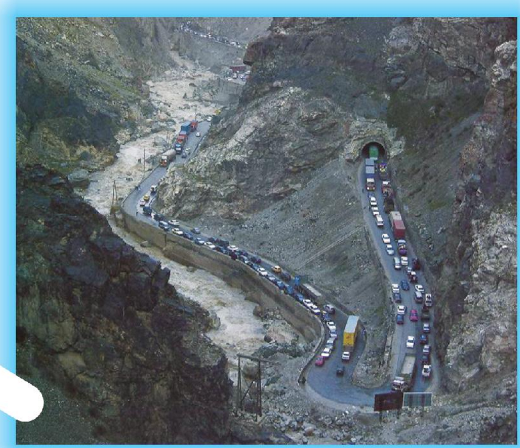

(۱۳۴) تصویر، ماهي پر

رکشا،لوی او واړه د باروړلو ډول ډول موټرونه لکه: فلاینګ کوچ، میني بوس، کاستر، سروېسونه، والګا،کرولا، بینز، فیات،فولکس واګن، لیموزین، سوزکي، برقي موټرونه، د اوبو او تېلو ټانکرونه، پوځي وسایط، زغره لرونکی او چاین لرونکی نظامي ټانکونه، د اوسپني پټلی (ریل، اورګاډی) او داسي نور.

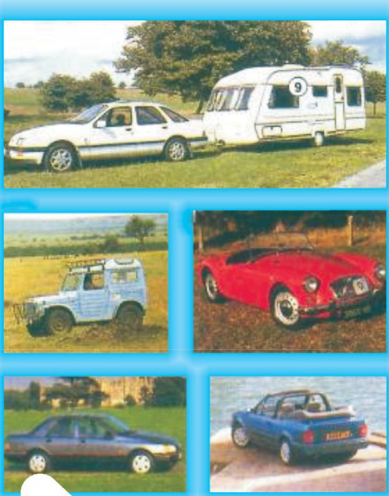

(۱۳۵،۱۳۶) و(۱۳۷)تصویرونه د موترو ډولونه

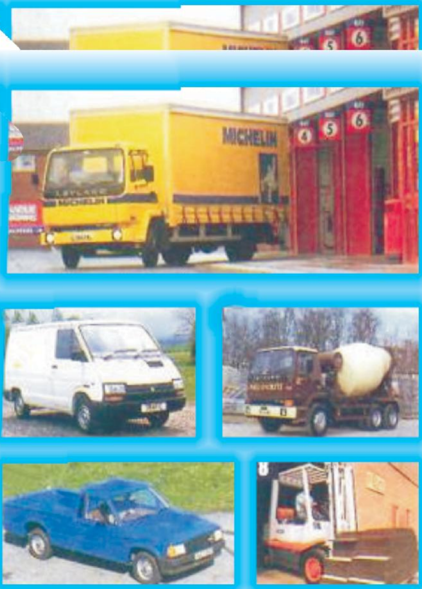

(۱۳۸) تصویر، په یو موټر سایکل باندې اوه کسان

(۱۳۹) تصویر

(۱۴۰) تصویر

۲ـ سمندري لېږد رالېږد توکي (وسايط)

(۱۴۱) تصوير، په درياب کې لويه کشتي

دلېږد رالېږد بله مهمه وسيله بيړۍ ده چې له بده مرغه زموږ په هيوادکې د سيندونو او بحرونو د نشتوالي له امله له هغې څخه ګټه نه اخيستل کېږي.

۳ـ هوايي لېږد رالېږد وسايط

مسافروړونکې الوتکې، پوځي چورلکې، تېزې جنګي جټ او ډول ډول نورې الوتکې چې له غږ څخه يې چټکې زياته ده او همدارنګه نورې الوتکې چې ځينې يې مسافرين په هوسا توګه له يوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي او ځينې الوتکې د پوځي موخو لپاره په کارېږي.

(۱۴۲) تصوير، د منار جام په خواوشاه کې هليکوپتر

په عمومي توګه د نن ورځې د لېږد رالېږد وسيلو لوګي، لوږ او کڼوونکي غږونه د انسانانو داستوګنې چاپېريال نا آرامه او ککړوي.

(۱۴۳) تصوير، د أريانا الوتکه

په ټولګي کي فعالیت

هــر زده کوونکی دې دننیو پرمختللو وســایطو په برخه کــې خپل معلومات نورو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

- د لیږد رالیږد پرمختللي وســایط د انســانانو په ژوندکې څه مثبت او منفي اغیزې لري؟
- دلیږد را لیږد ځمکنیو واسطو کومې آسانتیاوې منځ ته را وړې دي؟
- د الوتکو څخه کوم کارونه اخیستل کیږي؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د بیړیو او الوتکو د ډولونو په برخه کې معلومات ترلاســه کړي او په بل درسي ساعت کې دې ټولګی ته راوړي.

د شپږم څپرکي لنډیز

په سیمو او هېوادکې د بارونو لیږد رالېږد

زموږ په گران هېوادکې اوس هم ځینې خلک پیټې په خپل سـر، اوږه او په شـا باندې وړي او همدا رنگه د نورو لومړنیو وســایلو څخه لکه: چیگنه، او ټل (جالي) څخه هم د پېټو په لیږدولو کې کار اخلي.

پخوا د ودانیو د لرگیو په لیږدونه کې د ســیند له اوبو او د خطونو په اســتولو کې له کوترو څخه کار اخیستل شوی دی.

زموږ په هېوادکې د پیټو د لېږد او نقلولو عمده وســیلې اوس هم ځینې څاروي لکه: غوايي،آس، قچر او اوښ دي. د ټکنالوژۍ په وده او پرمختگ سره نن ورځ زموږ خلک له ماشــیني وســیلو څخه هم کار اخلي چې د ځمکنیو وسیلو ډولونه یې لکه موټرونه او یا د هوایي واســطو د الوتکو ډولونه ډېر دي؛ خو دا وســایط د ژوند چاپېریال ککړوي په ځانگړې توگه کله چې ډېر زاړه او ورا سته وي.

اووم څپرکی

لوبې او ورزشونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د محلي لوبو د ډولونو او د هغې د سرته رسولو په څرنګوالي او د ورزشونوله ډولونوسره بلد شي. د ورزشونو د ډولونو ارزښت اوګټې به وپېژني.

زده کوونکي به د محلي لوبو د دودونو په ارزښت اومقصدونو او د هغې په فرهنګي ارزښت وپوهېږي.

زده کوونکي به هغه ورزشونه چې روغتيا ته زيان رسوي وپېژني او د سياليو په مزاياو و باندې چې په نړيواله سطحه ترسره کېږي، وپوهېږي.

دلوبو د سرته رسولو له لارې زده کوونکوته ديووالي او مرسته کولو روحيه منځ ته راځي.

(۱۴۴) تصوير وزلوبه

ځلرویشتم لوست

سیمه ییزې لوبې

- ستاسو په سیمه کې کومې لوبې دود دي؟

سیمه ییزې لوبې بیلابیل ډولونه لري چې له ډېرو پخوا زمانو راهیسې زموږ دهیواد په ګوټ ګوټ کې، د ځوانانو، ځلمیانو، نجونو او هلکانو په منځ کې دود لري. چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

(۱۴۵) تصویر، کوچنۍ جنۍ د ټال د زنګلو په حال کې

بو!بو! ګل چې؟، اله داد، چندرۍ، سیلوی (جزنک بازی) اکوبکو، غېږنیول؟ سپین هډوکي، ډۍ (ډنده کیلک) پای پران، کاغذپران، سترګه پټونی، توپ ډنده، خوسی، د غره څخه ښکته راښویدل یخمالکي، لیوه اوپسه، ډبلۍ لوبه، ټنډه خره (چرې غوږې)، تیږه غورځول، پیشه کان، ټال خوړل، غولکۍ ویشتل، نښه ویشتل، دکانې ویشتلو سیالي، منډې وهل، ډول ډول توپ بازي، لامبو وهل اونور...

(۱۴۶) تصویر، هلکان او لیندۍ

دلوبو موخې او ګټې

په بشـري ټولنه کـې د هرې لوبې رامنځتـه کېدل او دودېدل د يـوه هدف او مقصـد لپاره دی.

ځينـې لوبې هغـه مهارتونه دي، چـې د خلکو په ورځني ژوندکې څـه ناڅـه آسـانتياوې رامنځته کوي؛ لکه نښـه ويشـتل، ټوپ وهل، منډې او داسـې نورې.

(۱۴۷) تصوير، د هېواد د اهل هنود و د لرګي لوبه

ځينې لوبې د بوختيا او تفريح لپاره وي. انسـانان دسترپاو د له منځه وړلو لپاره هغه لوبې او فعاليتونه سرته رسوي، چې خوښي او خوشحالي راوړي.

(۱۴۸) تصوير، د چوګان لوبه

زموږ په هیوادکې لوبې ډېر ډولونه لري چې تاسو دهغې ډېرشمېر پېژنئ، خوبیا هم دلته ځینې سیمه ییزې مشهورې لوبې تاسو ته درپېژندل کېږي:

خوسی (لگد جنگ)

له اتوڅخه تر لسو تنو هلکان یا زلمیان پکې ګډون کوي.

د لوبې د ترسره کېدو لارې چارې: لومړی زلمیان د دوه میرانو ترمشرۍ لاندې په دوو ډلو وېشل کېږي.

یوپاک، پراخ او هوار میدان، چې تیږې او نور شیان ونه لري، د لوبې لپاره غوره کېږي. میدان په دوو برخو وېشل کېږي. د میدان د کرښو په شاکې ځایونه ټاکل کېږي او په یوې خواکې د خاورو یوه ډېری جوړېږي. دغې ډېرۍ ته د یوه ګروپ یوتن درول کېږي چې هغه ډیرۍ ځوک ورانه نه کړي. د خاورو دغه ډیرۍ باید دمقابل تیم د یوه تن له خوا ورانه شي، خو دغه ډیرۍ قوي او پیاوړی ساتونکی لري. دې کس ته خوسی وایي. د خوسي لوری (ګروپ) غواړي چې مقابل لوری وسوزي. که چېرې مقابل لوری بریالی شو چې د خاورو ډیرۍ ورانه‌کړي نو یوه نمره اخلي؛ د هرې ډېرۍ ورانول یوه نمره لري. او که چېرې خوسی وسو نو هماغه ګروپ بدلېږي. د دغه کار لپاره بل ګروپ غوره کېږي. په دې ډول دغه لوبه دوام کوي. د خوسي لوبه ډېره ستړې کوونکې لوبه ده. په یوه پښه ترسره کېږي، باید لوبه کوونکی خپله پښه دشا له خوا په یوه لاس ټینګه کړي او

(۱۴۹) تصویر، لگد جنگ(خوسی)

خپل ســیال ته په جگړه ورشي. دغه لوبه په اوږه او په یوه لاس ترسره کېږي. خپل سیال په زنګانه اړوي او وهلی یې هم شــي. دغه لوبه دومره په زړه پورې او ســتړې کوونکې ده چې له یوســاعت وخت یادوه ساعته زیات دوام کولی نه شي او یویادوه نوبته دواړو مخالفو ډلو ته رسېږي او پس له هغه څخه لوبه پای ته رسېږي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده‌کوونکي دې په خپلو منځو کې د خوسي د لوبې د کولو په هکله خبرې وکړي.

پوښتنې

- د خوسي سیمه ییزه لوبه څنګه تر سره کېږي؟
- کومې لوبې او ورزشونه روغتیا لپاره ګټه او کومې لوبې زیان لري، لیندۍ (غولک) څنګه ده؟

کورنۍ دنده

- زده‌کوونکــي دې د ډول ډول لوبــو د ګټو پــه هکله خپل نظرونه او معلومات په مفصل ډول سره ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

پنځه ویشتم لوست

لامبووهل

ستاسو څه ډول لامبوزده ده؟

لامبو وهل د ځوانانو د دوديزو لوبو او ورزشـونو يو ډول دی. دغه لوبه او ورزش ځانګړې ارزښـت لري. زياتره هغه خلک له لامبو وهلو سـره بلد وي چې کورونه يې د سيندونو يا لويو ويالو غاړو ته نږدې پراته وي.

لامبو وهل له تفريح څخه برسـېره د انسـان روغتيا او سلامتۍ ته ډېره ګټه لري. لامبو وهل ډېر ډولونه لري چې دهريو زده کول يې پوره تمرين او ډير وخت غواړي.

د لامبووهلو دوديز ډولونه په لاندې ډول دي:

(۱۵۰) تصوير، لامبووهل

قولاچه، چونګشې(بقه يي) ته ورته، د پښو، شا په تخته، د تختې له پاسه،مشک والا، په کدو سـپور او نور؛ لکه چې وموويل لامبو وهل هغه لوبه ده چې ډېرمشـق، تمرين او لازم مهارت غواړي؛ له دې امله ځوانان تل په ډله ييزه توګه لامبوکوي چې د ډوبېدو د خطر

(۱۵۱)تصویر، انتر کانتیننتال هوتل (کابل)

د پېښېدو پر مهال له يوبل سره مرسته وکړي او يوبل وژغورلای شي.

ديا دونې ورده چې په تېزو اوبو او گرداو ونو کې بايد له لامبو وهلو څخه ډډه وشي؛ په ځانگړې توگه هغه څوک چې لامبو وهلو کې ښه مهارت ونه لري، بايد چې له لامبو وهلو څخه ډډه وکړي.

زياتره ژوي له لامبو وهلو سره بلددي. په ډېرو اوبو او ژورو سيندونوکې، پرته له دې چې ډوب شي، په آسانۍ سره لامبو وهي او له اوبو څخه تېرېږي.

يادونه

کله چې څوک وغواړي د آس په سپرلۍ له لويو سيندونو څخه چې ژور وي، تېرشي، دتېرېدوپرمهال د آس رکابونه راټولوي او د زين پرسر(قاش) يې اچوي او آس په ډېرې آسانۍ سره لامبووهي اوله اوبو وځي. خوکه رکابونه لکه پخوا غوندې ځوړند وي، دلامبو وهلو پرمهال د آس پښې د رکابونو په منځ کې بندېږي او آس لامبو نشي وهلی چې په هغه وخت هم آس او هم سړی دواړه په اوبوکې ډوبېږي. د لامبو وهلو سيالۍ به پخوا دکابل په ښارکې د بابر شاه بڼ او باغ بالا په حوضونو کې جوړېدې. د اوبو ژوروالي به د ډنډ (حوض) په هره برخه کې توپير

(۱۵۲)تصویر، بند امیر(بامیان)

درلود يعنې له يوه متر څخه نيولې تر څلورو او پنځو مترو پورې ژوروالی يې درلود. د ډنډ په منځ کې له يوه سره بل سره ته قوي کېبلونه غځېدلي او کلک شوي وو او د ستر يا پرمهال به ځوانانو او واتر پول کو ونکو لوبغاړو هغه کلک نيول او دمه به يې کوله چې ډوب نشي.

همدارنگه د قرغي بند، د سيستان جهيل، د باغ بالا حوضونو او په بند امير کې به هم د لامبو لوبې او د کښتی چلولو سيالی تر سره کېدې.

موږ دلته د اوبو په اړه ځومتلونه راوړو.

- اوبه ترستوني، زوی ترپښو لاندې.
- اوبه په ډانگ نه بېلېږي.
- د زورور اوبه پورته درومي.
- دري: آب ناديده موزه کشيدن خطاست.

(۱۵۳) تصوير، د باغ بالا هوټل او رستورانت(کابل)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې دخپلې سیمې د لامبووهلو د دود په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- لامبو وهل څه ګټه لري؟
- که څوک دلامبووهلو مهارت ونلري او لامبو وهي دکوم خطرسره مخامخ کیږي؟
- څاروي څه ډول لامبو وهي؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د لامبو د نورو ډولونو په هکله د کورنی له مشـرانو څخه پوښتنه وکړي، په کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

شپږ ویشتم لوست

غېږنیول (پهلواني)

- تاسو تر اوسه پورې د پهلوانۍ یا غېږې نیولو ننداره کړې ده؟

زموږ په هېوادکې د ورزش او غېږنیولو بېلا بېل ډولونه دود لري چې د هغو له جملې څخه چېنکې، مخامخ غېږ او پهلوانۍ نومونه اخیستلای شو.

دلته به د بېلګې په توګه د غېږ په غېږ او چېنکي غېږنیونې تاسوته د روپېژندل شي.

- غېږ په غېږ

پهلواني یا سیمه ییزې غېږې زموږ د هیواد له لرغونو دودونو څخه دي چې زموږ د خلکو د فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي. سیمه ییزې غېږنیونې تاریخي او ملي ارزښت لري او ټول خلک له هغو سره مینه لري، آن سپین ږیری سړي چې که د غېږنیونې توان هم ونه لري، خو د غېږنیونې په مراسمو کې د نندارې لپاره هرو مرو ګډون کوي.

د غېږنیونې لوبې زیاتره د خوښۍ او خوشحالۍ په ورځوکې ترسره کېږي.

لکه: په نوي کال، اخترونو او د جمعو په ورځوکې. دغه لوبې د ځانګړو قواعدو او اصولو تابع وي چې د هغو پر بنسټ جوړېږي. دغه لوبې په هغه ډګرکې ترسره کیږي، چې نندارچیان په یوه لویه دایره کې له پهلوانانو چار چاپېره ناست وي او د لوبې ننداره کوي. غېږنیونې لوبه د دوو پهلوانانو ترمنځ ترسره کېږي. د پهلوانانو د مبارزې بهیر کله ساعتونه اوږدېږي او له دواړو خواوو څخه یوهم نشي کولی پربل برلاسي شي.

هر پهلوان د غېږنیونې پرمهال یو پټو تر ملا تړي. څوسیال یې له هغه کمربنده ونیسي او مقابل لوري ته ګوزار ورکړي. پهلوانان د دغو غېږو په بهیرکې یوازې په لاسونو او پښو سره خپل زورونه آزموي او د بل لوري ملا او متې راکاږي او په خپلو پښو د پهلوانۍ چلونه تر سره کوي، هربودا حق نه لري چې په خپلو لاسونو د سیال پښې ونیسي او یایې غاړه تاوه کړي.

په پخوا وختونو په کابل ښارکې ډېر نامتو پهلوانان وو چې د نړیوال المپیک په لوبوکې یې ګډون کاوه او ویاړنې مډالونه یې ځان او هیوادته ګټلي دي. لکه: پهلوان نظام، د ریکاخانی رحیم، پهلوان ابراهیم، پهلوان احمدجان، پهلوان رحیم زرګر، پهلوان شجاع او نور...

چینکي غېږ نیونې

چینکي غېږ نیونی هم زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو له ډلې څخه ګڼل کېږي. دهغه د جوړېدو لاره داسې ده چې دواړه پهلوانان وړینې قاقمې اغوندي. لنګی تر ملا تړي او په ډګرکې په مبارزه پیل کوي. دواړه لوري به هڅه کوي چې یو پر بل یرغل وکړي او یو بل له ګریوان څخه ونیسي او کش یې کړي، «سغري ګردان» وکړي په اوږه یې واړ وي او یا یې په زنګون واخلي او پرېښبو یې، په کوشک (لغته) ووهي او ډېر کوښښ کوي څو خپل سیال پرځمکه وولي او پر شایې څملوي. ځکه د سیالۍ وړلو شرط پرځمکه د مقابل لوری پرشا چپه کول دي.

کله چې یو بل په دې ډول پرځمکه څملوي او د میدان مشر دا ومني، نو ملاستی (لویدلی) پهلوان بایلونکي اوهغه بل ګټونکی ګڼل کېږي.

د میدان مشر چې په خپله تجربه کار پهلوان وي هم قضاوت کوي او هم د پهلوانانو د سیالیو په وخت کې له سرغړونې او نانډریو څخه مخنیوی کوي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د غېږ نیولو ډولونه بیان کړي.

پوښتنې

- تاسو د پهلوانۍ څو ډوله سیالۍ پېژنئ؟
- زموږ د هېواد په کومو سیمو کې سیمه ییزې غېږ نیونې دود لري؟
- په لیسه او یا ستا سو په ټولګي کې داسې ځوانان شته چې پهلوانی کوي؟
- دکابل ښار پخوانې نامتو پهلوانان څوک وو؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له غړو څخه د سیمه ییزو غېږنیونو د سیالیو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

اوه ویشتم لوست

په بېلا بېلو لوبوکې ملي ټیمونه

- زموږ په هېوادکې څو ډوله لوبې دود لري؟

له سیمه ییزو لوبو سربېره چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې د خلکو په منځ دود وې، رسمي او نړیوالو لوبو هم دود درلود.

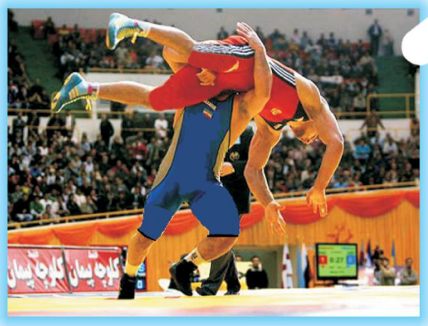

(۱۵۴)تصویر، پهلوانی

(۱۵۵)تصویر، فوتبال

(۱۵۶)تصویر، جیدو

د افغانستان دکرکټ ملي لوبډله دکرکیټ په حال کې

زموږ په هېوادکې دوديزې رسمي لوبې زياتې دي او په هره برخه کې ځينې ځوانان ځلېدلي دي. هغه بدني لوبې چې په ډله ييزه او کله هم د دوو سيالو ډلو ترمنځ ترسره کېږي او زموږ په هېوادکې دود لري، په لاندې ډول دي: فوټبال، فوټسال، د (چمن پرمخ او د کنګل پرمخ) هاکي، واليبال، هندبال، باسکټبال، بايسکل ځغلول، غره ته ختل، کرکټ، ساکر او داسې نور.

هغه لوبې چې په دوو تنو ترسره کېږي لکه: پنګ پانګ، ټينس، بد منټن، او نورو څخه عبارت دي. همدارنګه زموږ په هېوادکې نورې لوبې لکه: تکواندو، بوکس، کانفو،کراټه، جيدو، هوشو پهلواني، ضرب ميل، کيک بوکس او نور دي.

زموږ په هېوادکې يو شمېر نور دروند وزنه ورزشونه دود لري چې ډېر زور غواړي لکه: وزن پورته کول، پړی کشول، وزلوبه، ټېره اچول، آس ځغلول او نيزه بازي.

(۱۵۷)دبليارد تصوير

(۱۵۸)تصوير، واليبال

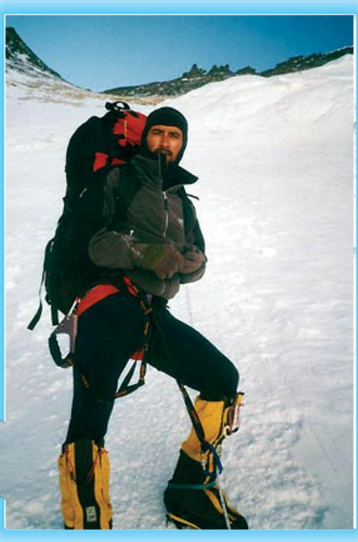

(۱۵۹) تصویر، غرختونکی ځوان

د پهلوانۍ لوبه چې زمــوږ په هیواد کې ډېره لرغونتیا لري، همدا اوس یې رســمي بڼه نیولې او د ســیمې په کچه ددغه لوبــې ځینې پهلوانان پېژندل شوي دي.

هغه لوبې چې په یوازې ځان ترسـره کېږي او یو لوبغاړي خپل استعداد او ځواکمني ښکاروي، په لاندې ډول دي لکه: د نېزې، گلولې او دیسک اچول، د گلف لوبه او نور.

پــه غرونو کې د گرځېدلو لوبــه هم زموږ په

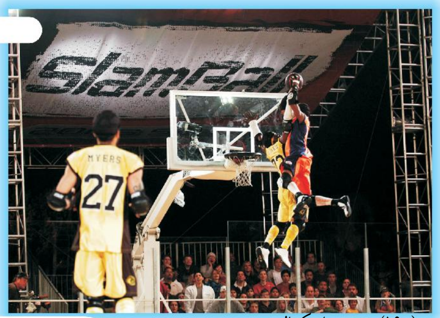

(۱۶۰)تصویر، باسکتبال

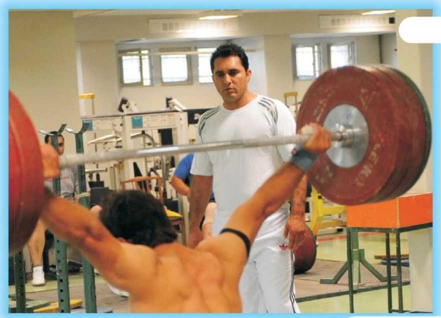

(۱۶۱) تصویر، د وزن پورته کول

(۱۶۲)تصویر، دتینس لوبه

هېوادکې دود ده. د هېواد ډېر ځوانان په ډله ییزه توګه د لوړو غرونو سرونو ته خېژي.

یادونه: ډېرې لوبې د انسان د روغتیا لپاره ګټورې دي، خو ځینې یې روغتیا ته زیان او خطر هم لري چې د بدن غړو ته درنه ژوبله پېښېږي او په اوږده موده کې د بدن غړي معیوب او له منځه ځي لکه: وزن پورته کول، وزلوبه، تېره (ډبره) غورځول، بوکس، او نورې رزمي لوبې.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د نورو لوبو او ورزشونو نومونه واخلي.

پوښتنې

- ورزش څه ګټې لري؟
- کوم ډول نوښتونه د ورزشونو له پرمختګ سره مرسته کولای شي؟
- آیا تاسې او یا ملګري مو په پام کې لرئ، چې کومه ورزشي ډله جوړه کړئ؟
- تاسو په کومه لوبه کې استعداد او ورتیا لرئ؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د نورو نړیوالو ورزشونو په هکله له نورو سرچینو څخه معلومات ترلاسه کړي.

اته ویشتم لوست

د نړیوال المپیک په لوبوکې زمونږ د هېواد د لوبغاړو بریا او لاس ته راوړنې

تاسو پوهېږئ چې زمونږ ځوانانو په ۲۰۰۸ م کال کې د تکواندو په ورزش کې غوره مډالونه هېواد ته راوړل.

افغانستان د المپیک نړیوالې کمیټې غړیتوب لري. د لومړي ځل لپاره زمونږ د هېواد لوبغاړو پــه ۱۹۳۶ م کال د برلین د المپیک په لوبو کــې ګډون وکړ. له هغه مهاله تر اوسه پورې یې یو ولس ځلې د المپیک په دوبنی لوبو کې ګډون کړی دی.

(۱۶۳) تصویر انعام ګټونکی ځوان

له هغو ســتونزو سره ســره چې په وروستی لســیزو کې زمونږ په هیواد کې موجودې وې، په هغو لوبو کې چې زمونږ لوبغاړو ګډون کړی دی، ښــې نتیجې یې ترلاسه کړې دي. د ۲۰۰۸ م کال په لوبو کې چې په اندونیزیا کې ترسره شوې زمونږ د هېواد څلورو پهلوانانو په کې ګډون کړی و چې یو د سرو زرو او یو د برونزو مډالونه ترلاسه کړل.

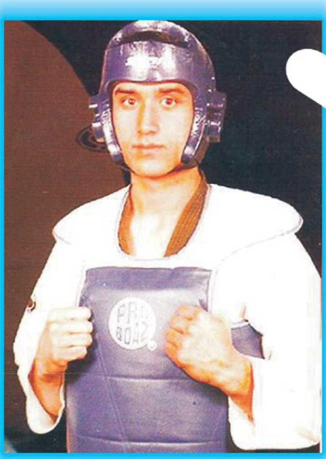

(۱۶۴) تصویر مدال ګټونکی ځوان

پــه ۲۰۰۸ م کال د چین د المپیک په لوبوکې زمونږ لوبغاړي بریالي شول چې د تکواندو په لوبه کې د لومړي ځل لپاره په تاریخ کې ښــه مډال ترلاسه کړي. همدا شان زمــونږ د کرکــټ تیم پــه ۲۰۰۸ م کال د امریکــې په نیو جرسي، بریتانیا، تانزانیا او آسیایي لوبو کې لومړی مقام ترلاسه کړ.

زمونږ د هیــواد د ځوانانو د فوټبال ټیم د نړیوال جام او آســیایي ټاکنیــزو او مقدماتي لوبوکې د ســیمې د ځواکمنو هېوادونو پر وړاندې ښه وځلېدل. که څه هم

زمونږ هېواد ونه شـوکولی چـې د خپلې ګروه څخه پورته وخېژي خود خپلو سـیالانو په وړاندې دلوبډلې د ښـولوبو په ترسـره کولو، دهیواد په دننـه او بهرکې دکار پوهانو دستاینې او ددې لوبډلې دمینه والو دهیلو سبب شو.

نورو ورزشونو هم زمونږ په هېوادکې د پام وړ پر مختګونه کړي دي.

ورزش او بې ساری بریالیتوب: زمونږ یو هیواد وال پر بایسکل باندې له ټولې نړۍ راتاو شو او دغه سفریې د بهرنیو چارو له وزارت څخه پیل کړ اودکابل – کندهار د سـړک له لورې هرات او وروسـته ایران ته ولاړ. دغه سفریې یونیم کال وخت ونیو. په دغه موده کې د ایران، ترکیې، بلغاریې، یوګو سـلاویا، اتریش، چک، جرمني، هالنډ او د فرانسې له هېوادونو تېرشو، امریکا او د ملګروملتونو د سازمان مقرته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زمونږ د هېواد د لوبغاړو د نورو ورزشـي بریاوو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- زمونږ د لوبغاړو ورزشـي بریاوې په سیمه او د نورو هېوادونو په منځ کې څه ارزښت لري؟
- د نړۍ کوم هېواد په نړیوالو لوبوکې ترټولو لوړ مقام لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د نړۍ د ترټولو غوره لوبغاړو په برخه کې لیکلي معلومات ترلاسه کړي او په بل ساعت کې دې له ځانه سره راوړي.

لوبې او بدني روزنه

سیمه ییزې لوبې بېلابېل ډولونه لري چې زموږ د هېواد په ګوټ ګوټ کې په ماشومانو، تنکیو ځوانانو او ځوانانو کې له پخوا څخه دود دي.

لامبو وهل زموږ د ځوانانو سیمه ییزه دود یزه لوبه ده چې د هغوی د روغتیا او سلامتی لپاره ډېره ګټوره ده .

غېږ نیول زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو او ورزشونو یو ډول دی چې اوږده سابقه لري. د سیمه ییزو ورزشونو څخه پرته د سیمې او نړیوال ورزش هم د ځوانانو ترمنځ دود لري. لکه: فوټبال، کرکټ، هاکي، واليبال او داسې نورې لوبې.

اخځلیکونه

۱_ پوهاند دکتور محمد افضل بنووال، دکابل پوهنتون استاد، فولکلور شناسي، لومړی چاپ ۱۳۸۷ کابل. انتشارات سعید.

۲_ پوهندوی دکتورسید اکرام الدین حصاریان، دکابل پوهنتون استاد، دماسټرۍ دورې درسي کریکولم، دژبو اوادبیاتو پوهنځی، ۱۳۸۸ او ۱۳۸۹هـ .ش کال.

۳_ اسدالله شعور، ترانه های کهسار.

۴_ دخلکو تفکر، دکتور عارف عثمان او عبدالحمید عاطف، چاپ دپښتو څېړنو نړیوال مرکز، دافغانستان دعلومو اکاډیمي.

۵_ ضرب الامثال او حکم، ضرب المثلونه، دکتور عنایت الله شهراني دکابل پوهنتون دښکلیو هنرونو دپوهنځۍ پخوانی استاد.

۶_ د انټرنټ نه تصویرونه

۷_ جرګه، دسرحدونو، قومونو اوقبایلو چارو وزارت خپرونه، شپږدېرشمه ګڼه، ۱۳۸۸ کال وری _ غویی _ لېندۍ _ مرغومې _ تله _ لړم.

۸_ جانښ، دسرحدونو، قومونو اوقبایلو چارو وزارت، خپرونه ۱۳۸۹، په نورستاني ژبه د ذکرشوي وزارت خپرونه- سرطان - سنبلې- جدي- حوت خپرونه.

۹_ دتنیوکلتور او فرهنګ، لیکوال محقق بسم الله حقمل، دویم چاپ جدي ۱۳۸۳ هـ. ش حلیمي پرینټینګ ایجنسي.

۱۰_ دتصویرونوتهیه اوعکاسي، دملي ګالرۍ، ملي آرشیف، دکابل لرغونی ښار، دبابرشاه بڼ، دنوې ښار دانتیک فروشۍ دکانونه، د پغمان چندل بایي څخه

۱۱_ هرات دیروز، امروز، مجید فدائیان، رضا نظري آهاري، ددیپلوماسۍ دتاریخ او اسنادو مرکز، دپسرلي لومړی چاپ ۱۳۸۵.

۱۲_ فصلنامه فرهنګي وپژوهشي دفرهنګ او ځوانانو دوزارت خپرندویه ټولنه. شماره اول سال ۱۳۸۵ هـ ش.

۱۳_ دپېچ درې دپښتنو ولسي دودونه، غلام سرور ګلاب زی صافی ۱۳۸۶ هـ .ش.

۱۴- د انترنت څخه عکسونه.

۱۵- فرامرز، سیدعبدالله، یادداشتونه.